

**ÇOCUKLARIN AHLAKİ VE SOSYAL KURAL ALGISI İLE
ANNELERİNİN DUYGUSAL ZEKA DÜZEYLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Asena Pektane Gülmez

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MAYIS, 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Asena

Soyadı: PEKTANE GÜLMEZ

Bölümü: Okul Öncesi Eğitimi

İmza:

Teslim Tarihi: 19/04/2021

TEZİN

Türkçe Adı: Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ile Annelerinin Duygusal Zeka Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İngilizce Adı: Investigation of the Relationship Between Children's Perception of Moral and Social Rules and Their Mothers' Emotional Intelligence Levels

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Asena Pektane Gülmez

İmza : .....

JURİ ONAY SAYFASI

Asena PEKTANE GÜLMEZ tarafından hazırlanan “Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ile Annelerinin Duygusal Zeka Düzeylerinin Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Prof. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN)

(Temel Eğitim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: (Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK)

(Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Karabük Üniversitesi)

.....

Üye: (Prof. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK)

(Temel Eğitim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 19/04/2021

Bu tezin Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca tecrübesi ve bilgi birikimiyle her türlü desteği sağlayan, candan rehberliği ile yol gösteren ve zorlansam bile hep destekçim olan kıymetli hocam, her yönüyle donanımlı tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN’a sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmamın verilerini toplamamda katkıda bulunan Cahit Sıtkı Tarancı Anaokulu öğretmenleri ve kurum yöneticilerime;

Manevi gücünü hep hissettiren, her daim arkamda olacağını bildiğim canım annem, ablam ve kardeşime sonsuz teşekkür ederim.

Asena PEKTANE GÜLMEZ

Oğlum Miran Aras'a...

**ÇOCUKLARIN AHLAKİ VE SOSYAL KURAL ALGISI İLE
ANNELERİNİN DUYGUSAL ZEKA DÜZEYLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Asena Pektane Gülmez
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Mayıs, 2021**

ÖZ

Bu araştırma okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda 2018-2019 eğitim öğretim yılında Diyarbakır Ergani ilçesindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokulu ve anasınıflarında eğitim gören 60-72 ay arası 180 çocukla ve anneleriyle çalışılmıştır. Araştırmada anne ve çocukla ilgili bilgi almak için Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarını tespit etmek için “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği” ; annelerin duygusal zeka düzeylerini tespit etmek için “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeklerden elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin kategori sayısına göre, bağımsız örneklem için T testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile analiz edilmiş olup; anlamlı çıkan farklılıklarda Tukey HSD testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre çocuğun ahlaki otorite ve ahlaki genelleme algısının annenin duygusal zekası ile anlamlı bir fark oluşturduğu; bu değişkenler arasında istatistiksel olarak zayıf ve pozitif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur. Çocuğun sosyal kural algısı ile annenin duygusal zeka alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Ahlaki kural, sosyal kural, duygusal zeka, okul öncesi eğitim.
Sayfa Adedi : 114
Danışman : Prof. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN

**INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
CHILDREN’S PERCEPTION OF MORAL AND SOCIAL RULES AND
THEIR MOTHERS’ EMOTIONAL INTELLIGENCE LEVELS
(Master’s Thesis)**

Asena Pektane Gülmez

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES

May, 2021

ABSTRACT

This study was conducted to investigate the relationship between the moral and social perception of preschool children and their mothers’ emotional intelligence levels. In this context, the study was carried out with 180 children who are between 60-72 months of age attending primary school and nursery classes connected to the Ministry of Education located in Ergani district of Diyarbakır province and their mother in 2018-2019 academic year. In order to collect data in the study, ‘Personal Information Form’ was used to get information about the mothers and children. Moral and Social Rule Perception was used in order to determine the children’s moral and social rules perceptions and Schutte Emotional Intelligence Scale is used in order to determine mothers’ emotional intelligence levels. The obtained data were analyzed with SPSS packet programme. The data from the scales is analyzed by the SPSS program. Based on the number of categories of independent variables, T-test and One-way Variance Analysis (ANOVA) were analyzed for independent samples, and Tukey HSD test was used for meaningful differences. The relations between the variables were analysed with Pearson Product-Moment Correlation Coefficient. According to the research result, the moral sense of authority and moral generalization of the child makes a meaningful difference to the mothers’ emotional intelligence, which has been statistically weak and positive related. It has been identified that there is no meaningful relationship between the child’s perception of social rules and the mother’s subdimensions of emotional intelligence.

Key words : Moral rule, social rule, emotional intelligence, preschool education.
Page Number : 114
Supervisor : Prof. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JURİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Önemi.....	5
Varsayımlar	6
Sınırlılıklar	7
Tanımlar	7

BÖLÜM II.....	8
KURAMSAL ÇERÇEVE	8
Ahlaki Gelişim	8
Ahlaki Gelişimin Boyutları	8
Kuramsal Açıdan Ahlaki Gelişim.....	9
Okul Öncesi Dönemde Ahlaki Gelişim.....	15
Sosyal Gelişim	16
Kuramsal Açıdan Sosyal Gelişim	17
Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim	21
Duygusal Zeka	23
Duygu	23
Zeka	24
Duygusal Zeka	25
Duygusal Zekanın Boyutları	26
Ebeveynlikte Duygusal Zeka.....	27
İlgili Araştırmalar	28
Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı İle İlgili Araştırmalar	28
Duygusal Zeka ile İlgili Araştırmalar	32
BÖLÜM III	38
YÖNTEM.....	38
Araştırmanın Modeli	38
Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	38
Veri Toplama Araçları.....	41
Kişisel Bilgi Formu	41
Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği (ASKAÖ).....	41

Schutte Duygusal Zeka Ölçeği (SDZÖ)	45
Verilerin Toplanması	46
Verilerin Çözümlemesi ve Analizi	47
BÖLÜM IV	49
BULGULAR VE TARTIŞMA	49
ASKA Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar	49
AKA Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar	49
SKA Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar	58
Schutte Duygusal Zeka Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar	66
ASKA ile Duygusal Zeka Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular ve Yorumlar	70
BÖLÜM V	76
SONUÇ VE ÖNERİLER	76
AKA Alt Ölçeğine İlişkin Sonuçlar	76
SKA Alt Ölçeğine İlişkin Sonuçlar	77
Schutte Duygusal Zeka Ölçeğine İlişkin Sonuçlar	78
ASKA ile Duygusal Zeka Arasındaki Korelasyona İlişkin Sonuçlar	78
Öneriler	79
KAYNAKLAR	81
EKLER	92
Ek-1. Kişisel Bilgi Formu	93
Ek-2. Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği İzin Yazısı	94
Ek-3. Schutte Duygusal Zeka Testi'nin Türkçeye Uyarlaması İzin Yazısı	95
Ek-4. Araştırma İçin Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı	96

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Örneklemeye İlişkin Demografik Özellikler	40
Tablo 2. Normallik Testi Sonuçları	47
Tablo 3. Çarpıklık ve Basıklık Değerleri	48
Tablo 4. Cinsiyete Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları	49
Tablo 5. Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	51
Tablo 6. Çocukların Babalarının Öğrenim Durumuna Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	52
Tablo 7. Çocukların Annelerinin Yaşlarına Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	53
Tablo 8. Çocukların Babalarının Yaşlarına Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	54
Tablo 9. Çocukların Annelerinin Mesleklerine Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları	55
Tablo 10. Çocukların Babalarının Mesleklerine Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	56
Tablo 11. Çocukların Kardeş Sayılarına Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	57
Tablo 12. Çocukların Cinsiyetine Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları	58

Tablo 13. Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	59
Tablo 14. Çocukların Babalarının Öğrenim Durumuna Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	60
Tablo 15. Çocukların Annelerinin Yaşlarına Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	61
Tablo 16. Çocukların Babalarının Yaşlarına Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	62
Tablo 17. Çocukların Annelerinin Mesleklerine Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları	63
Tablo 18. Çocukların Babalarının Mesleklerine Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	64
Tablo 19. Çocukların Kardeş Sayılarına Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	65
Tablo 20. Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları	66
Tablo 21. Çocukların Annelerinin Yaşlarına Göre “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları	67
Tablo 22. Annelerin Mesleğine Göre “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları	68
Tablo 23. Çocuk Sayısına Göre Annelerin “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları	69
Tablo 24. Annelerin Duygusal Zeka Ölçeğinden Aldıkları Puanlar ile Çocuklarının AKA Alt Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Testi Sonuçları	70
Tablo 25. Annelerin Duygusal Zeka Ölçeğinden Aldıkları Puanlar ile Çocuklarının SKA Alt Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Testi Sonuçları	74

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AKA	Ahlaki Kural Algısı
ASKA	Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı
SDZÖ	Schutte Duygusal Zeka Ölçeği
SKA	Sosyal Kural Algısı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu açıklanarak, araştırmanın amacı, alt problemler, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiş ve terimlerin işlevsel tanımlamaları yapılmıştır.

Problem Durumu

Bir toplumdaki kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallar ahlak olarak adlandırılmaktadır. Ahlak kavramı her toplumda vardır ve toplumdan topluma değişen özellikler göstermektedir. Ahlaki gelişim, kişinin yanlış ve doğru ile ilgili ölçüler arasında ayırım yapmasını sağlayan ve kişinin toplumsal açıdan zamanla daha yetenekli olmasını sağlayan bir süreç olarak tanımlanabilir (Başalan İz, 2009).

Ahlak gelişimi çocukluğun ilk yıllarında başlar ve çocuğun yaşamı boyunca devam eder. Çocuk bu süreçte çevresindekileri gözleyerek onların sosyal kurallara uyma beklentilerini anlar ve toplumsal kuralları öğrenmeye başlar (Ramazan, Ural & Sözer Çapan, 2006). Okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki yargılarının suç işleme veya suç işleyenleri gözleme gibi deneyimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çocuklar gördükleri haksızlıklardan veya onlara zarar veren deneyimlerden kendilerine ahlak kanunları çıkarmaktadır. Diğer yandan, sosyal kurallarla ilgili anlayışın ise çocuğun içinde bulunduğu sosyal sistemin kuralları ve uygulamaları ile geliştiği düşünülmektedir (Smetana, Schlagman, ve Adams, 1993).

Çocuğun eğitime başladığı ilk yer olan aile, toplumun kültür değerlerini bir kuşaktan diğerine aktarma görevi yapar (Sözer Çapan, 2005). Ahlak eğitiminin amacı, bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumak ve kurtarmak, bunun yanında iyi ahlakla donatmak ve devamını sağlamaktır. Ahlaki gelişimle birlikte, kişinin toplumsal kurallar ve gelenekler dahilinde kendini denetlemesi beklenir (Selçuk, 2001).

Ahlaki davranış gelişiminde üç boyut vardır. Bunlar; bilişsel boyut, duygusal boyut ve davranışsal boyuttur. Bir durum hakkında yapılması ve yapılmaması gereken doğru olan şey hakkında düşünmek ve akıl yürütmek bilişsel düşünmeyi; kendi ahlakı ile tutarlı olabilen ya da olamayan insan olma davranışsal düşünmeyi; doğru veya yanlış olan bir şeye karşı duygular beslemek ve bu duyguların düşünce ve davranışlarına uygun düşüp düşmemesi duygusal olarak düşünmeyi gerektirmektedir. Toplumsal öğrenme psikologları ahlaki gelişim sürecinde çocuğun ahlaki davranışlarını etkileyen etmenleri araştırmaya yoğunlaşmışlardır. Bu ahlaki standartlar oluşurken çocuk anne-babadan ve sosyal çevresinden etkilenmektedir (Gander & Gardiner, 2016).

Sosyal ve ahlaki kuralları yaşayarak ve yaparak öğrenen çocuk hissederek, duyarak, görerek deneyimler edinmekte ve belirtilen kuralları içselleştirmektedir (Sarıçam & Halmatov, 2012). Çocuğa sosyal ve ahlaki kuralları ilk öğreten kişi en çok vakit geçirdiği annesidir. Çocuk annesi aracılığı ile dünyayı algılamaya çalışır. Kural bilgisi açısından çocuğa ışık tutan ve ona yol gösteren annedir. Doğal sevgi ile karşılık beklemeden bunu yapan annenin çocuğu üzerindeki derin etkisi de bu durumdan kaynaklanır. Çocuk annesinin kendisine gösterdiği tavırları içselleştirerek bunu tüm hayatına yansıtır. Anne ile kurulan iyi ya da kötü ilişkiler çocuğun hayatı boyunca etkileşimde olacağı insan ilişkilerine temel oluşturur (Çiftçi, 1991).

Çocuk ilk ahlaki eğitimini ailesinden alır ve bu nedenle ailenin yapısı ve tutumları çocuğun ahlaki gelişimini önemli ölçüde etkiler (Driscoll & Nagel, 1999). Çocuğun ahlaki gelişim sürecinde aile üyelerinin etkisi oldukça fazladır. Ancak her üye çocuğu aynı şekilde etkilememektedir. Aile üyesinin çocukla arasındaki duygusal ilişkinin boyutu çocuğa olan etkisiyle paraleldir (Abanoz, 2008). Buradan hareketle çocuğun en çok vakit geçirdiği kişinin anne olduğu göz önüne alınırsa anne ile arasındaki duygusal ilişki çocuğun ileriki yaşamındaki davranışlarında ve düşüncelerinde etkili olabilir. Kabul etmeliyiz ki bu çağın çocukları önceki dönemlere göre daha fazla duygusal problemle karşı karşıya gelmektedir (Yavuz, 2010). İnsanlar arası olumlu duyguların azalmaya başlaması ve modern çağın getirdiği zorluklar insanların kendini kontrol etme yetilerini azaltmaktadır. Şiddet eylemlerinin ve ekonomik sorunların insanlar üzerinde yoğun baskı kurduğu bir dünyada birçok bilimsel çalışma ile desteklenen “Duygusal Zeka” kavramı gündeme gelmektedir. Prof. Dr. Howard Gardner’ın Çoklu Zeka Teorisi’nin ortaya çıkması ve duygusal zeka kavramının doğmasıyla eğitim alanında pek çok duvar yıkılarak eğitimde yeni bir anlayış oluşmuştur (Yavuz, 2005).

Duygu ve zeka gibi; tanımı üzerine bile hala tartışılan iki kavramın yan yana gelmesinden oluşan duygusal zekayı tanımlamak güçtür. “Emotional Intelligence” olarak İngilizce dilinden dilimize

“duygusal zeka” olarak çevrilmiştir (Mumcuoğlu, 2002). Bununla beraber duygusal zeka, duyguları kontrol edebilme, sağlıklı ve uyumlu sosyal ilişkiler kurabilme ve mutlu yaşam sürebilme için kazanılması gereken bütün yetenekler olarak tanımlanmıştır (Yavuz, 2005). 1980'lerin başında, İsrailli psikolog Dr. Reuven Bar-On, duygusal zekanın, insanın kendisini psikolojik açıdan iyi hissetmesini direkt etkilediğini ifade etmiştir (Doğan, 2009). Peter Salovey ve John Mayer ise 1990' da duygusal zekayı şöyle açıklamışlardır: “Kişinin kendisinin ya da başka kişilerin hislerini ve duygularını yansıtabilme, onları ayırt edebilme, kişinin düşüncesinde ve hareketlerinde bu bilginin kullanılmasıdır” (Güney, 2009).

İnsan beyni üzerinde yapılan son araştırmalar insan zekasının gerçek ölçütünün IQ olsa bile, hayat başarısı konusunda belirleyici olanın kişilerin duygusal zekaları olduğunu düşündürmektedir. Akademik zeka (IQ) standart testlerle ölçülüp yedi yaşından sonra pek değişmezken, duygusal zeka (EQ) her zaman geliştirilebilir. Duygusal zekanın bu şekilde geliştirilebilir olması yeni nesiller yetiştirilirken daha dikkatli davranılmasını gerektirir. Özellikle toplumsal şiddet ve kaygının giderilmesi için bu son derece önemlidir. Bu bağlamda mutlu, üretken ve gelişmiş duygusal zekaya sahip bireylerin zihinsel yetenek ve becerileri de olumlu etkilenecek ve akademik zekaları da artacaktır (Akgün, 2008, s.14). Bunlara ek olarak duygusal ve sosyal becerileri gelişmiş insanlar hayatta daha mutlu ve üretken olurlar. Duygularını kontrol edemeyen kişiler ise, net düşünebilme ve işlerine yoğunlaşma yeteneklerini engelleyen içsel bir mücadeleye girmektedirler (Moller, 1999).

21. yy'da çocuklar farklı nedenlerden dolayı kendilerinden önce gelen nesile göre daha kötümser bir yönelim içerisindedir. Yine de iyimser olmak bir duygusal zekâ becerisi olup öğrenilebilir. Anne-babanın çocuk ile olan iletişimde iyimser davranması, çocuğun da olaylara iyimser yaklaşmasını sağlamaktadır. Öğrenme anne-babanın gözlemlenmesi sonucunda gerçekleşir (Akgün, 2008, s.45). Anne-babalar çocuklarına iyimser düşünmeyi öğretmekle çocukların zorlukların ve depresyonun üstesinden gelmesine de yardımcı olur. Araştırmalara göre iyimser bakış açısına sahip bireyler iş ve okul hayatında daha etkin olup psikolojik olarak da iyi hal içerisinde bulunmaktadır (Yavuz, 2010, s.197). Yaşanılan pozitif ya da negatif duygular anne-babaların verdikleri tepkiler yolu ile öğrenilir. Çocuk bu sayede olaylara bakış açısı kazanır. Duyguların reddedilme veya kabul edilme koşulları böylelikle tanınır. Duygular bu sayede çocuğun etrafı ile olan ortak yaşamında gelişme göstermekte ve duygular anne-babanın iyimser tavrı ile sağlıklı bir temele sahip olur (Baltaş, 2012).

Yaşamın ilk duygusal zeka okulu olan aile, çocuklara yaşamının ilk yıllarında ahlak anlayışının kazandırıldığı eşsiz bir okuldur. Bu okulun öğretmenleri anne-babalar, söz ve davranışlarıyla, model olmalarıyla ahlak anlayışında temeli oluşturmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarında görmek istediği davranışları kendileri yaparak onlara örnek olması gerekmektedir (Yavuz, 2010).

Çocukların geneli anneleri ile daha çok vakit geçirebilir ve anneyi rol model alarak onun duygusal durumundan etkilenebilirler. Bu sebeple annenin duygusal durumu, ahlaki davranışları, kural algısı ve çocukla iletişimi çocuğun kişiliğine yansıyabilir. Literatür incelendiğinde ahlaki ve sosyal kural algısı ile ilgili yapılan çalışmalar bilişsel ve davranışsal boyutlarda yapılmıştır. Duygusal boyutla ilişkiyi inceleyen araştırma sayısı oldukça sınırlı olmakla beraber çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zekası arasında ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırma 60-72 ay arasındaki çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; 60-72 ay arası çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. 60-72 ay arası çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algıları;
  - a) Çocuğun cinsiyeti
  - b) Annenin yaşı
  - c) Babanın yaşı
  - d) Kardeş sayısı
  - e) Annenin mesleği
  - f) Babanın mesleği
  - g) Anne öğrenim durumu
  - h) Baba öğrenim durumu gibi değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?
2. 60-72 ay arası çocukların annelerinin duygusal zeka düzeyleri;
  - a) Annenin yaşı

- b) Annenin öğrenim durumu
  - c) Annenin mesleği
  - d) Çocuk sayısı gibi değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?
3. 60-72 ay arası çocukların ahlaki kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeyleri ile arasında ilişki var mıdır?
4. 60-72 ay arası çocukların sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeyleri ile arasında ilişki var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Kişiliğin temellerinin atıldığı, çocuğun yakın çevresinden en çok etkilendiği ve her türlü öğrenmeye açık olduğu dönem 0-6 yaş dönemi olup, insan hayatındaki kritik dönemlerden biridir (Eryılmaz'dan aktaran Zembat & Unutkan, 2001). Erken yaşlarda meydana gelen bağlantıların ilerleyen yıllarda değişmesi oldukça zordur. Araştırmalar ilk çocukluk dönemindeki deneyimlerin beyin gelişiminde oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Çocuğun yaşadığı olumlu deneyimlerin, beynin belli bir bölümünde oluşturduğu aşılama, ileriki yaşlarda bu deneyimin getirdiği duygulara çocuğun doğru karşılık vermesini sağlamaktadır. Bu bakımdan çocuğun hayatında yer alan ve bakımını üstlenen kişilerin gösterdiği yaklaşımlar, çocuğun gelecekteki duygusal tavırlarının ve yeteneklerinin çekirdeğini oluşturur. Duygusal zekası yüksek olan insanlar başkalarıyla daha sağlıklı ilişki kurar ve değişen şartlara kısa zamanda uyum sağlarlar. Duygusal zekanın geliştirilmesine yönelik faaliyetler ise ilk olarak aile içinde başlar. Çocuğun duygularını ifade edebilmesinde yaşadığı aile ve kültürün etkisi büyüktür. Hissettiklerini rahatça ifade etmesine olanak sağlanan bir ortamda yetişen çocuk duygularını iletme için kendini geliştirme ihtiyacı duyar. Çocuğun aile ortamı içerisinde gördüğü modeller ve yaşadığı deneyimler ileriki yıllarda önemli ve kalıcı etkiler yaratmaktadır. (Akgün, 2008). Çocuklar ahlaki eğitimi önce ailede aldıklarından ailenin tutumu, etkileşim biçimi çocukların ahlaki gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır (Cora-Waters, 2004).

Çocuklarda gelişim süreci, ahlaki yapılardan ahlaki olmayan yapılara doğru aşamalı bir şekilde ilerler (Smetana, 1981). Çocuklar doğdukları andan itibaren iyi-kötü ayrımını, kendilerine bakan bireylerin davranış ve tavırlarından öğrenmektedirler (Aydın, 2011). Burada dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri de ebeveynlerin yaklaşımları ve tavırları ile çocukların zekalarını, kişiliğini ve değerlerini etkilediğidir. Ebeveynin doğru davranışı sayesinde çocuklar kendilerini ve

duygularını daha iyi anlayacak ve kontrol edebileceklerdir. Kendilerini tanıyan çocuklar insanlarla olan ilişkilerinde kendilerini ifade edebilir ve özbilinç sahibi olur. Özbilinci gelişen çocuklar kendinin ve toplumun ahlaki değerlerinin farkında olur.

Bu araştırma çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerin duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Günümüzde önemli bir kavram haline gelen duygusal zeka ile çocuğun kişilik gelişiminin bir parçası olan ahlaki ve sosyal kuralları bir arada incelemeyi amaçlayan bu araştırma annelerin duygusal zeka düzeylerinin çocuklarının ahlaki ve sosyal kural algısı üzerine etkisinin tartışılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda çocuğun ilk eğitim aldığı yer olan ailede en çok vakit geçirdiği kişi anne olduğundan annenin duygusal zeka düzeyinin çocuğuna etkileri araştırılacaktır.

Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeylerini birlikte inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan araştırmalar genelde ahlaki ve sosyal kural algısının bilişsel ve davranışsal boyutunu ele almış; duygusal boyutuna değinmemiştir. Günümüzde önemi giderek artan duygusal zeka ile ahlaki ve sosyal kural algısını birlikte inceleyen bu araştırma iki değişken arasındaki ilişkiyi birlikte incelediği için özgün bir çalışma olacaktır.

Varsayımlar

- Araştırma kapsamında belirlenen örneklem grubunun evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- Araştırmada kullanılan Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinin çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarını ölçtüğü varsayılmaktadır.
- Araştırmada kullanılan Schutte Duygusal Zeka Ölçeğinin annelerin duygusal zeka düzeylerini ölçtüğü varsayılmaktadır.
- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarını ebeveynlerin objektif bir şekilde doldurduğu varsayılmaktadır.
- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının çocuklara tarafsız bir şekilde uygulandığı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

- Araştırma, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Diyarbakır Ergani ilçesinde bulunan okul öncesi eğitime devam eden 180 çocukla sınırlıdır.
- Araştırma, ölçme aracı olarak kullanılan Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ile Schutte Duygusal Zeka Ölçeğinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

Tanımlar

Ahlak: Ahlak bireyin doğru ile yanlış olanı ayırmasını sağlayan ilkeler ve değerler bütünüdür. (Abanoz, 2008).

Ahlaki Kural: Kişinin, diğer bireylere yönelik eylemlerinin sonuçları ile ilgili refah, haklar ve adaleti içeren yanlış ve doğrunun belirlendiği yazılı yargılardan oluşan kurallardır (Smetana, 1989).

Duygu: Herhangi bir tehlike anında kayıp ve engeller karşısında insanı harekete geçmeye hazırlayan bir savunmadır (Baltaş, 2012).

Duygusal Zeka: Kişinin kendini tanıma, özbilinç, duygularını doğru ifade edebilme, kendini harekete geçirebilme, başkalarının duygusal durumlarını anlayabilme ve ilişkileri yürütebilme becerisidir (Goleman, 2012).

Sosyal Kural: İzin verilen ya da verilmeyen günlük sosyal ilişkilerin gereği olan ortaklaşa ya da rastgele alınan bazı ortamlara bağlı normlardır (Smetana, 1989).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık bölümde önce ahlaki gelişim, sosyal gelişim ve duygusal zeka konuları ele alınmış, sonrasında ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Ahlaki Gelişim

Ahlak, kişinin yanlış ile doğruyu ayırmasını sağlayan değer ve ilkeler bütünü olarak tanımlanabilir (Can, 2011). Ahlaki gelişim ise çocuğun neyin iyi, neyin kötü olduğunun farkına vararak bilinç geliştirmesidir ve kişilik gelişiminin en önemli öğelerinden biridir. Ahlak gelişimi ile ilgili birbirinden farklı bazı görüşler vardır. Freud, ahlaki yargının fallik dönem sonuna doğru babayla özdeşleşme sonucu oluştuğunu söylemektedir. Çocuk süperegosu sayesinde öğrendiği standartlara göre davranışlarını yönlendirerek toplumsal rolleri benimsemektedir. Sosyal öğrenme yaklaşımına göre ahlaki ilkeler model alma yoluyla öğrenilir. Örneğin, çocuk yalan söylemeyi babasını taklit ederek öğrenebilir. Davranışçılara göre birey ahlaki yargılarını şartlanma ile kazanmaktadır. Örneğin, çocuk yaptığı davranış karşısında ödüllendiriliyorsa, bu davranışı doğru kabul ederek yapmaya devam edecektir. Piaget'e göre ise ahlak gelişimi bilişsel gelişime paralel şekilde hiyerarşik bir sıra izleyen dönemler içinde ortaya çıkmaktadır. Her bireyin bilişsel gelişimin en üst basamağına çıkması beklenmediği gibi ahlaki gelişimin de en üst basamağına çıkması beklenmez. Yani Piaget ahlaki gelişimde her bireyin kendine özgü bir yapı taşıdığını kabul etmektedir (Selçuk, 2008).

Ahlaki Gelişimin Boyutları

Gander ve Gardiner (2016)'e göre ahlak gelişiminin üç temel yönü bulunmaktadır. Bunlar bilişsel, davranışsal ve duygusal yönlerdir.

Bilişsel Boyut: Gander ve Gardiner (2016)'e göre bilişsel boyutta insanlar bir durumda yapılması veya yapılmaması doğru olan şey hakkında düşünürler. Örneğin, bir çocuğun arkadaşının oyuncağını ona sormadan almasının doğru veya yanlış olduğunu düşünmek bilişsel boyutu ilgilendirir. Kavramları, akıl yürütmeleri, tutum ve değerleri ile ahlaksallığın bu yönünün temelini bilişsel gelişim oluşturmaktadır.

Davranışsal Boyut: Gander ve Gardiner (2016)'e göre davranışsal boyutta insanlar kendi akıl yürütmeleri sonucunda akıl yürütmeleri ile tutarlı olan veya olmayan şekillerde davranabilirler. Yani davranışsal boyut akıl yürütülen durumun eylemsel olarak ortaya konulmasıdır.

Duygusal Boyut: Gander ve Gardiner (2016)'e göre insanların neyin doğru, neyin yanlış olduğuna dair çeşitli duyguları vardır. Bu duygular kişinin davranışlarına ve düşüncelerine uygun düşebilir ya da düşmeyebilir. Örneğin ahlaki kurallara ters düşen bir davranış sonucunda kişi kendisini kötü hissedebilir.

Kuramsal Açıdan Ahlaki Gelişim

John Dewey ve Ahlaki Gelişim: Dewey'e göre eğitim ile bireyin ahlak gelişimi ilişkisi içerisinde. Eğitim sayesinde bireyin psikolojik fonksiyonları olgunlaşır ve gerekli şartlar sağlanır. Bunun yanında eğitim bireyde değerler sisteminin gelişmesine de yardımcı olur. Bu bağlamda Dewey 3 farklı ahlaki gelişim evresi olduğunu öne sürmüştür (Arı, 2017):

Gelenek Öncesi Düzey: Biyolojik ve sosyal dürtüleri içeren ve bununla güdülenen ahlaki davranışları içeren evredir.

Geleneksel Düzey: Bireyin içerisinde bulunduğu grubu ve grubun değerlerini benimsediği evredir.

Özerk Düzey: Bireyin içerisinde bulunduğu grubu inceleyip standartlarını irdeleyerek benimsediği evredir.

Piaget ve Ahlaki Gelişim: Zihinsel gelişimle ilgili en kapsamlı açıklama yapan Jean Piaget ahlaki yargının gelişimini de ilk kez sistemli bir şekilde anlattığı “Çocuğun Ahlaki Yargısı (Moral Judgement of the Child)” adlı eseri yazmıştır (Çileli, 1986, s.22). Piaget yaptığı çalışmalarda düşüncedeki gelişimsel değişimleri incelediği halde araştırmalarından bazılarında çocukların doğru-yanlış yargılarını ele almıştır. Örneğin, misket oynarken gözlediği çocukların ahlaki düşüncelerini yoklamak için “Bu oyunun kuralları nereden

geliyor? Bu kurallara uymak zorunda mısınız? Bu kurallar değiştirilebilir mi?” gibi sorular sormuştur. Buradan hareketle çocukların ahlaki yargılar vermelerini sağlayan hikayeler geliştirmiştir. Piaget ahlaki gelişimin düzenli ve kestirilebilir bir sıra ile ilerlediğini öne sürmüştür (Gander & Gardiner, 2016). Piaget’nin araştırmalarında kullandığı hikayeler çocukların nasıl akıl yürüttüğünü ortaya koyacak niteliktedir. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada Piaget’nin hikayelerine benzer hikayeler kullanılmıştır (Arı, 2017).

“Ayşe mutfakta annesine yardım etmeye çalışırken yumurta sepetini düşürerek 2 yumurtanın kırılmasına neden olmuştur. Daha sonra kardeşi Ali ise; yumurtalarla oynarken 2 yumurtayı elinden düşürerek kırmıştır.” Bu çocuklardan hangisi daha suçludur, niçin suçlu olduğunu düşünüyorsunuz? Soruları sorulmuştur.

Piaget bu hikayeye benzer nitelikte hikayelerle yaptığı araştırmaların analizi sonucunda “dışa bağlı” ve “özerk” olmak üzere iki ahlak gelişim düzeyi belirlemiştir (Arı, 2017).

Dışa Bağlı Dönem: Piaget’e göre çocuklar 10-11 yaşlarına kadar oyun dışında gerçek yaşamda karşılaştıkları kurallara sorgulamadan uyarlar. Ancak bu yasaklar ortada kural koyucu yokken çiğnenebilir. İşlenen suçun cezası, fiziksel olarak yol açtığı sonuca göre belirlenir. Yapılan davranışın altında yatan neden dikkate alınmaz (Arı, 2017).

Dışa bağlı dönemdeki çocuk kuralların değişmez olduğuna inanır. Piaget misket oyunu oynayan dışa bağlı dönemdeki çocuklara oyuna yeni kurallar eklemelerini söylediğinde çocuklar buna direnmişlerdir. Aynı zamanda dışa bağlı dönem çocuklarına göre ortada bir suç varsa cezası hemen verilmelidir. Bu dönem çocukları bir kişinin başına herhangi bir talihsiz kaza geldiğinde bunun sebebinin daha önce uymadığı bir kural olduğunu düşünürler (Santrock, 2014).

Bu evredeki çocuklara göre bir şey ya doğrudur ya yanlıştır. Doğru ve yanlış olarak nitelendirdikleri olayları başkalarının da kendileri gibi gördüklerini düşünürler. Okul öncesi çağıdaki çocuklar bir olayın doğru ve yanlışlığına sonucunun büyüklüğüne bakarak karar verirler. Örneğin, kazayla 5 tabak kıran çocuk, bilerek 2 tabak kıran çocuktan daha kötüdür. Bu durumda cezayı kazayla 5 tabak kıran çocuğun alması gerektiğini düşünürler. Niyet ve ihtiyaca dikkat etmedikleri gibi kimse görmese dahi yanlış davranışın cezalandırılması gerektiğini söylerler. Yani cezanın yanlış davranışın doğasında olan bir sonuç olduğunu düşünürler (Gander & Gardiner, 2016).

Özerk Dönem: Piaget’e göre 11 yaşından sonra çocuklar özerk döneme geçiş yaparlar. Bu evrede çocuk kendisi dışında oluşturulan kuralların değişmez olmadığını fark etmeye başlar. Ayrıca yapılan yanlış davranışta kuralın ihlal edilmesinden ziyade, bu davranışı haklı kılacak bir sebep olup olmadığına bakarlar. Örneğin, sağlık sorunu nedeniyle anlaşılan bir kurala uymayan bir kimse haklı olabilir. Bu durumda kural çiğneme davranışı sonuçlarına göre değil, niyete ve koşullara göre değerlendirilir (Can, 2011).

Özerklik evresinde ahlaki yargı ve kuralların uygulanışında esneklik vardır. Gerekliğinde kurallar kaldırılabilir ya da değiştirilebilir. Davranışa sebep olan niyet ve koşul göz önüne alındığında kişinin kendi yargı ve değerleri başkalarının değerlendirmelerinin önüne geçer. Özerklik evresi aynı zamanda zihinsel gelişimde soyut düşünmeye denk geldiğinden ahlaki yargıların gelişiminde zihinsel gelişimin de etkili olduğu görülmektedir. Ancak bilişsel gelişimi tamamlanmış birinin ahlaki gelişimi de tamamlanmış denilemez. Kişi soyut işlemler dönemini tamamladığı halde ahlaki açıdan dışa bağımlı dönemde saplantılı kalabilir. Bu da ahlaki gelişimde sadece zihinsel gelişimin etkili olmadığını kanıtlamaktadır (Arı, 2017).

Kohlberg ve Ahlaki Gelişim: Piaget’nin bilişsel gelişim aşamaları Kohlberg’in kuramının temelini oluşturmaktadır. Kohlberg bu görüşünü 20 yıl boyunca çocuklarla özel görüşmeler yaparak geliştirmiştir. Görüşmelerinde çocuklara ahlaki ikilemde kalacakları hikayeler vermiştir. Ancak burada önemli olan bireyin sorunu nasıl çözdüğü değil, çözümü gerçekleştirmede kullandığı akıl yürütme sürecidir. Kohlberg’in en ünlü ikilemi şudur (Santrock, 2014) :

Avrupa’da bir kadın kanser yüzünden ölümün eşiğindeydi. Doktorlar onu tek bir ilacın kurtarabileceğini söylüyordu. İlaç bir tür radyumdu ve orada yaşayan eczacı keşfetmiştir. İlacın yapımı pahalı idi ama eczacı ilacın gerçek fiyatının on katını istiyordu. Radyuma 200\$ ödüyor, küçük bir doz için hastadan 2000\$ istiyordu. Hasta kadının kocası Heinz, tanıdığı herkesten borç para aldı ama ancak 1000\$ toplayabildi. Eczacıya giderek karısının ölmek üzere olduğunu anlattı ve ilacı daha ucuza vermesini ya da veresiye vermesini istedi. Ancak eczacı “Olmaz, ilacı ben buldum, ondan ben zengin olacağım” dedi. Bunun üzerine çaresiz kalan Heinz eczaneyi soyarak ilacı çaldı (Kohlberg, 1969, s.379).

Kohlberg bireylerin hikayeye ilgili mantıksal açıklamalarından yola çıkarak ahlaki düzeyler belirlemiştir. Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramı üç ahlaki gelişim düzeyi ve 6 evreden oluşmaktadır.

Gelenek Öncesi Düzey: Bu düzeyin en temel özelliği var olan otoriteye körü körüne bağlılık ve karşılıklı olarak çıkarlara dayalı ilişkidir. Bu evrede “Kuvvetli olan kazanır.” Düşüncesi temel felsefedir (Arı, 2017).

Birinci Evre: Bağımlı Evre (Otoriteye İtaat ve Ceza): Bu evrede otoriteye bağlılık doğru olanıdır. Otoriteye uygun davranılmadığında yanlış yapılmıştır ve cezası olmalıdır. Yani aslında otoriteye boyun eğmenin sebebi cezadan kaçınmaktır. Bu evrede bulunan çocuk yakalanmadığı sürece kural ihlali yapmayı doğal bir davranış olarak görmektedir. Bu evrede olaylar fiziksel sonuçlarına göre değerlendirilir. Örneğin 10 tabak kıranın cezası 5 tabak kıranın cezasından daha fazla olmalıdır. Bu evrede birey otoritenin görüşünü kendi görüşü olarak değerlendirir (Arı, 2017):

İkinci Evre: Bireycilik, Karşılıklı Çıkara Dayalı Alışveriş: Bu evrede birey doğru olanın kendi çıkarları yararına hareket etmek olduğunu düşünür. Ancak aynı hakka karşı tarafın da sahip olduğunu bilir. Bu nedenle karşılıklı bir çıkar ilişkisi vardır. Birey başkalarına karşı nazik davrandığında onların da kendisine nazik davranmasını bekler (Santrock, 2014).

Geleneksel Düzey: Bu düzeyde bireyler bazı standartlara uyarlar. Kişilerarası ilişkiler önem kazanır ve grup kurallarına uyma başlar. Aynı zamanda toplumun beklentilerini yerine getirme çabası da vardır (Arı, 2017).

Üçüncü Evre: Karşılıklı Kişilerarası Beklentiler, Bağlılık ve Kişilerarası Uyum: Bu evrede çocuk kişilerarası ilişkilerindeki karşılıklı beklentilere göre davranır. Bireye göre doğru olan kendisinden beklenen davranışı yapmaktır. Doğru davranış aslında iyi öğrenci olma, iyi çocuk olma, iyi vatandaş olmadır. Bireyin çevresindeki kişiler tarafından davranışı onaylanırsa takdir edilerek kabul göreceğini düşünmektedir. Örneğin Heinz iyi bir koca olarak o ilacı almalıdır ancak iyi bir vatandaş olarak yasalara uymalıdır (Can, 2011).

Dördüncü Evre: Sosyal Sistemi Sürdürme ve Vicdan Evresi: Bu evrede doğru olan bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumun refahı doğrultusunda toplumsal düzenin korunmasıdır. Birey topluma, diğer bireylere ve kurumlara fayda sağlamalıdır. Kurallara uygun davranmanın gerekçesi toplumsal düzeni korumaktır. Örneğin herkesin ilaç çalmaması için Heinz'ın ne olursa olsun ilacı çalmaması ve toplumsal düzeni bozmaması gerekir (Arı, 2017).

Gelenek Ötesi Düzey: Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının en üstünde yer alır. Bu düzeye erişen birey alternatif ahlaki öğretileri bularak kendi ahlaki ilkelerine göre karar vermeyi bilir (Santrock, 2014).

Beşinci Evre: Sosyal Anlaşma/Yararlılık ve Bireysel Haklar Evresi: Bu evrede her bireyin kendi tercihlerini yapabileceği düşünülür. Doğru olan, grubunun kanunları ile çelişse bile

toplumun temel hak ve değerlerini, temel hukuk kurallarını korumaktır. Çoğunluk grup üzerinde anlaştığı için yasalara uyulur. Aynı çoğunluk anlaşarak, azınlıkta kalanların temel haklarına zarar verecek kanunlar yapamazlar (Arı, 2017).

Altıncı Evre: Evrensel Ahlaki Prensipler Evresi: Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının son ve en üst basamağıdır. Bu evrede birey artık kendi ahlaki değerlerini evrensel ahlak yasalarına uygun şekilde geliştirmiştir. Bu evrede bireyin vicdanı ile kanunlar arasında ikilemde kalındığında verilen karar riskli dahi olsa vicdana uygun karar verilir (Santrock, 2014).

Gilligan ve Ahlaki Gelişim: Carol Gilligan ahlaki gelişime farklı bir bakış açısı getirmiştir. Gilligan'a göre kadınlar ahlaki durumlarda erkeklerden farklı düşünme eğilimine sahiptirler. Bu farklı ahlaki durumun sebebinin ise bireyin kendine biçtiği roller ve kendiyle ilgili algıları anlamına gelen "kendilik imajı" olduğunu düşünmektedir. Gilligan'a göre cinsiyete göre oluşan bu farklılığın kaynağı çocukluktaki eğitim ve kişilerarası ilişkilerdir. Kohlberg'in çalışmasında sadece erkek denek kullanması sebebiyle çalışmasının evreni temsil etmediğini düşünen Gilligan sonuçların geçerli olmadığını savunmaktadır (Arı, 2017).

Gilligan'a göre ahlaki yargının temelinde diğer bireyleri önemseme ve şefkat etiği yer almaktadır. Gilligan kadınların ahlak gelişimini incelediği çalışmada kriz içeren gerçek yaşam durumlarını kullanmıştır. Örneğin, kürtaj olma ya da olmama ikilemi. Gilligan'a göre kadın ahlaki mantığında "bakım etiği" temeldedir. Erkeklerde ise bağımsızlık ve farklı olma yer alır. Bu nedenle erkekler adil olma adına diğerlerinin ihtiyaçlarını göz ardı edebilirler. Gilligan ahlaki gelişimde "bakım etiğini" üç evreye ayırmıştır (Arı, 2017) :

Gelenek Öncesi Evre: Bu evrede kadınlar çıkarlarına uygun düşmeyen durumları reddeder ve ikilemleri bencil bir bakış açısıyla çözerler. Bu evredeki kadının seçimlerinde dikkat ettiği şey kendisinin ne istediğidir. Örneğin, hamile olduğunu öğrenen bir kadın eğer bu çocuğu kendisi istemiyorsa başka hiçbir şeyi düşünmez ve kürtaj olur.

Geleneksel Ahlaki Evre-İyilik İçin Kendini Feda Etme: Bu evrede önceki evredeki bencillik giderek yerini diğer insanların düşünceleri alır. Kadının bakış açısı diğerlerinin ihtiyaçları üzerine şekillenir. Kendini bu konuda sorumlu hisseder. Örneğin, evli sevgilisinden hamile kalan bir kadının sevgilisinin ısrarı üzerine kürtaj olması. Bu evrede verilen kararın adil olup olmaması önemli değildir. Önemli olan diğerlerinin mutluluğu için kendi mutluluğundan vazgeçmektir.

Geleneksel Sonrası Ahlaki Evre-Seçimlerin Sonuçlarının Sorumluluğunu Üstlenme: Bu evre geleneksel evrenin tersine daha gerçekçi bir bakış açısı içerir. Alınan sorumluluk bütün boyutlarıyla değerlendirilerek seçim yapmanın zorluğunun farkına varılır. Bunu kabullenerek yaşamlarının kontrolünü kendi ellerinde tutarlar. Örneğın, kürtaja karar veren kadın ne olursa olsun büyük bir incinme yaşayacağını bilir ve kabullenir.

Freud ve Ahlaki Gelişim: Freud'un psikanalitik teorisine göre ahlaki gelişimle ebeveynin disiplin tarzı oldukça ilişkilidir. Çocuk ebeveynle özdeşim kurarken suçluluk da duyar, suçluluğı bertaraf etmek için ahlaki değerlere uygun da davranır. Bu şekilde davranan çocuk bir süre sonra suçluluk duygusundan kaçmayı keşfederek kendiyile övünecektir. Benzer durumlarda da kurallara uygun davranacaktır. Ebeveynin değerlerini içselleştiren çocuk zamanla bunları kendi değerleri haline getirir (Aydın, 2013). Psikanalitik kuram ahlaki gelişimi ele alan ilk kuram olmuş ve ahlakın çocuğun vicdan gelişimine bağılı olarak geliştiğini öne sürmüştür (Bee & Boyd, 2009).

Freud kişilik gelişimini id, ego ve süperegö arasındaki denge ile açıklamaktadır. İd, kişiliğın ilkel yönünü oluşturur ve haz duygusuna göre hareket eder. Mantık dışı arzularla bireyin içsel dürtülerini harekete geçirebilir. Ego, kısmen bilinçli olan kişiliğın gerçek yönü denilen kısımdır. Çocuğun çevresi tarafından istekleri kısıtlandıka ve istemediğı davranışları yapmak zorunda kaldıkça ego duygusu gelişmektedir. Yani gerçeklikten kopmadan bireyin içsel dürtülerinin karşılanmaya çalışıldığı yer egodur. Ahlak gelişimi ise süperegönun gelişmesiyle ortaya çıkar ve bu okul öncesi döneme denk gelmektedir. Süperegö çocuğun ebeveyni özümsemesiyle, toplumsal kurallarla, gelenek ve göreneklerle şekillenir. Süperegö tüm kararlarında ahlak ilkesinden yola çıkar ve kararın ahlaka uygunluğunu denetleyerek talepleri karşılar (Can, 2011).

Erikson ve Ahlaki Gelişim: Erikson ahlak gelişiminin yetişkinliğın ilk yıllarına kadar sürdüğünü ve ilk ahlaki yargıların üçüncü evrede oluştuğunu belirtmektedir. Bu evre "Girişimciliğe karşı suçluluk" evresidir. Bu evrede Freud'un oedipal karmaşası bitmiş yerini karşılıklı düzenleme almıştır. Bu evrede özellikle ebeveynin etkisinin çok büyük olduğunu söyleyen Erikson, çocuğun anne-babayı mutlu etmek adına her davranışı gösterebileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda beşinci evre olan ergenlik döneminde ahlaki gelişim artış göstermekte ve kimlik karmaşası durumları yaşanmaktadır (İlgar, 1996).

Okul Öncesi Dönemde Ahlaki Gelişim

Psikanalitik yaklaşıma göre ahlaki yargı fallik dönemde çocuğun baba ile özdeşimi sonucu oluşmaktadır. Bilişsel kuramcılara göre ahlaki gelişim yaşla orantılıdır. Davranışçı yaklaşımlara göre de ahlaki gelişim şartlı öğrenmedir. Çocuğun ahlak gelişiminden bahsedilince akla ilk olarak toplumsal kurallar gelmektedir. Çocuğun yasalara uygun davranması, kişilerarası uyumu, yaşamında doğru ve yanlış ayırt edebilmesi de ahlaki gelişim kapsamındadır. Bu konuda Winnicott her çocukta iyi ve kötünün doğuştan var olduğunu, belli koşullar ve çevrenin etkisiyle ortaya çıktığını savunmaktadır. Yani ebeveynin çocuktan beklentisi çocuğun neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlamasının temelinde yatmaktadır. Kızıltepe (2004) araştırmasında otoriter toplumların çocuklardan koşulsuz itaat beklediklerini tespit etmiştir. Buna benzer araştırmalar da göstermektedir ki çocuğun ahlaki gelişimi içerisinde bulunduğu grup tarafından şekillenir. Ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu çocuğun bilişsel, psikomotor, sosyal ve duygusal gelişiminde etkili olduğu gibi ahlaki gelişiminde de etkilidir. Ahlaki yargısı fallik dönemde oluşmaya başlayan çocuğun karşısında iyi bir rol model görmesi onun ahlaki gelişimine katkı sağlayacaktır. Anne-baba toplumsal olaylara karşı duyarlılığı ve sosyal sorumluluk anlayışı ile çocuğun vicdanının gelişimini sağlar (Yavuzer, 2015).

Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar (2015)'e göre çocukta vicdan gelişimi için içselleştirme ve empati gerekmektedir. Çocuk toplumun değerlerini kendi değerleriyymiş gibi benimsemeli ve toplum kurallarına dışsal faktörler yerine içsel faktörler sebebiyle uymalıdır. Çocuk ebeveyninin istediği bir davranışı ebeveyn ortamda yokken de uyguluyorsa eğer bu davranışı içselleştirdiği anlamına gelir. Empati ise bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyup onun için üzülmeye ve onun gibi hissetmesidir. Çocuk kendisini kötülük yaptığı kişinin yerine koyup onun hissettiklerini hissedebildiği zaman vicdanı gelişir.

Okul öncesi dönemde çocuklar çevreleri ile ilişkilerini genellikle oyun üzerine kurarlar. Yine bu oyun içinde çocuklar akranları ile vakit geçirmekten hoşlanma, paylaşma, özür dileme, uzlaşma gibi ahlaki ve sosyal beceriler edinmeleri kaçınılmazdır. Okul öncesi dönem çocuğunun başkasının davranışlarına ilişkin ahlaki yargılarında, davranışı yapan kişinin niyetini dikkate almadan sadece sonuca göre davranmaları, çocuğu başkalarının hakkına tecavüz edecek duruma getirebilir. Böyle durumlarda çocuğa davranışın sonucu ve başkalarına etkileri anlatılarak açıklama yapılmalıdır. Okul öncesi dönem çocuğunun gelişimine uygun şekilde hikayeler okunarak hikaye kahramanlarının davranışlarının

sonuçları ve etkileri tartışılabilir. “Sen olsaydın ne hissederdin?” gibi sorularla ahlaki yargılarına başkalarını katmaları gerektiği öğretilbilir (Can, 2011).

Sosyal Gelişim

Sosyal gelişim geniş anlamıyla bireyin doğumuyla başlayan, toplumsal beklentilere uygun olan ve sonradan kazanılan davranış yeteneğidir. Sosyal gelişim aynı zamanda kişinin grup yaşamına uygun davranması, grup içerisindeki baskı ve zorluklara karşı duyarlılık geliştirmesidir. Bireyin çevresindekilerle uyum içerisinde olması, normlara uygun davranmasıdır. Bireyin diğer insanları anlaması, empati kurabilmesi sosyalleşmenin bir gereğidir. Bu öğrenme bireyin doğumundan ölümüne dek devam ettiği için bu süre içerisinde çevresel faktörler de sosyal gelişimi etkilemektedir. Bireyin içerisinde bulunduğu grubun toplumsal ve kültürel değerlerine gösterdiği tepkilerin uygunluğu onun öğrenmesinin normal olduğunun kanıtıdır. Sosyal gelişimini tamamlamış bireyler dengeli bir şekilde kendi istekleri ile toplumun norm ve değerleri arasında köprü kurabilirler. (Yavuzer, 2015).

Sosyal gelişim ömür boyu devam eden bir süreçtir ve bir bebeğin annesine olan bağımlılığı aslında onun sosyal ilişkilerinin başlangıcı sayılır. Annesi ile dokunsal temas sağlayan çocukta sosyal gelişimin temelleri atılmış olur. Yaşı ilerledikçe çevresinde farklı uyarıcılar gördükçe sosyal çevresi genişler (Selçuk, 2008).

İnsan gelişimindeki önemli süreçlerden biri olan sosyalleşme çeşitli çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Bu bağlamda çocuğun sosyalleşmesinde en etkili kurum ailesidir. Çocuğun yetiştiği ailenin tutumu, aile yapısı, kültürel ve ekonomik özellikleri çocuğun sosyal gelişimini mutlaka etkileyecektir. Aile bireylerinden sonra çocuğun sosyal gelişiminde akranları etkilidir. Akranlar birbirlerinin bilişsel ve sosyal gelişimlerini destekleyerek sosyal becerilerin öğrenilmesini sağlar. Çocuk paylaşmayı, kurallara uymayı akranları ile iletişimi sayesinde öğrenir. Sosyal gelişimi etkileyen önemli faktörlerden birisi de oyundur. Toplumsal yaşama oyunla uyum sağlayan çocuk arkadaşlık kurma, saygı duyma, kendisi ve başkalarının haklarını koruma gibi sosyal becerileri oyun yoluyla öğrenmektedir (Durualp & Aral, 2015).

Sosyal gelişimde yer alan basamaklardan biri de toplumsal kural ve normları öğrenmektir. Çocuk bu kurallara uymadığında olumsuz sonuçlarla karşılaşacağını bilir. Bu sosyal davranışın oluşması üç aşamada gerçekleşir (Hess & Craft, 1975):

1. Kendi sınırlarını kurmak ve bu sınırların devamını sağlamak: Çocuğun kendi amaçlarını ve ilgilerini savunabilmesi için kendi sınırlarını çizmesi çok doğaldır. Sınırlar çizilirken öncelikle oyun alanında özel bir masa gibi fiziksel sınırlarla başlanıp daha sonra “benim öğretmenim, benim arkadaşım” gibi psikolojik sınırlar oluşturulur.
2. Diğer insanları gözlemek suretiyle davranışlarının etkilenmesi ve çevreyi değiştirmeye yönelik etkinliklerde bulunma: Çocuk kendi sınırlarını belirledikten sonra diğer insanlara dikkat etmeye başlar. Böylelikle insanların davranışlarından etkilenir ve kendisi de onları etkiler. Bu da sosyal gelişimine yeni bir boyut kazandırır.
3. Kişisel yararlar ve grup amaçları arasındaki dengeyi kurarak iş birlikçi davranma: Bireyin grubuna psikolojik olarak bağlılığı sonucunda grupla birey arasında karşılıklı bir memnuniyet oluşur.

Kuramsal Açıdan Sosyal Gelişim

Psikanalitik Kuram ve Sosyal Gelişim: Bebeklik ve çocukluk yıllarının önemini belirten ilk kuramcı olan Freud psikoseksüel gelişimi her birinde yeni bir sosyalleşme sorunuyla karşılaşılın oral, anal, fallik, latent ve gizil olmak üzere beş temel döneme ayırmıştır.

- *Oral Dönem (0-1 yaş):* Bu dönemde bebeklerin haz kaynağı ağızdır. Bu evrede nesneleri ağızlarına götürmek ve emmek bebeğe haz verir. Bebek bu dönemde annesi ile bağlanmada güçlü bir bağ oluşturursa bağımsız bir kişiliğe sahip olur (Durualp & Aral, 2015).
- *Anal Dönem (1-3 yaş):* Dışkı kontrolünün öğrenilmesi ile bu dönemde haz anal bölgeye kaymıştır. Çocuk bu evrede kendini ve çevreyi kontrol etmeyi öğrenir. Bu dönemde çatışma kaynağı tuvalet eğitimidir. Bu evrede karşılaşacağı katı tutum sonucunda çocuk yetişkinlikte cimri ve inatçı olabilir (Senemoğlu, 2013).
- *Fallik Dönem (3-6 yaş):* Bu dönemde çocuklar genital organlarından zevk aldıklarının farkına varırlar. Özellikle karşı cins ebeveyne fazla sevgi gösterisi yaparlar. Bu dönemde çocuklar yetişkinleri model alırlar ve kendi cinsiyet rollerini kazanırlar. Çocuklar çevrelerindeki yetişkinlerin algılayabildikleri değerlerini kendilerince içselleştirirler (Senemoğlu, 2013).

- *Latent/Gizil Dönem (6-12 yaş):* Bu dönem çocuğu kendi cinsiyetinde olan çocuklar ile aynı ortamda bulunmaktan hoşlanır. Sosyal ve bilişsel becerileri gelişen çocuk akran gruplarına katılmak için çok isteklidir. Çocuğun tüm enerjisi seksüel kısımdan çekilerek insanlarla birlikte vakit geçirme ve eğitim hayatına yoğunlaşmaya başlamıştır (Akman, 2009).
- *Genital Dönem (12-18 yaş):* Hızlı fiziksel gelişme ile birlikte içsel cinsel dürtüler artmaktadır. Sosyal ilişkileri oldukça gelişen birey karşı cinse ilgi göstermeye başlar. Kurallar ve yaptırımlar bireye saçma gelmektedir. Bu da ebeveynle çatışmaya sebep olmaktadır. Ailenin başarılı tutumu ile bu evre başarıyla atlatılarak sağlam kişilik altyapısı oluşturulmalıdır (Akman, 2009).

Psikososyal Kuram ve Sosyal Gelişim: Erik Erikson Freud'un kuramını ergenlikten yaşlılığa kadar genişleterek sekiz psiko-sosyal gelişim dönemi tanımlamıştır:

- *Temel Güvene Karşı Güvensizlik (0-1 yaş):* Doğumdan bir yaşına kadar süren dönemde bebekler çevrelerinde bulunan insanlara güvenip güvenemeyeceklerine dair temel duygular edinirler. Bu evrede bebeğin yanında bulunan anne veya yerine geçen kişi çok önemlidir. Anne ile bebeğin arasında kurulan ilişki bir bakıma çocuğun sosyalleşmesinin temelini oluşturmaktadır. Anneye güvenli bağlanan bebek iyimser ve mutludur. Bu evrede güvensiz bağlanma yaşayan bebekler ileriki yaşamlarında bu krizi olumlu şekilde çözene kadar rahatlamazlar (Senemoğlu, 2013).
- *Bağımsızlığa Karşı Şüphe ve Utanç (1-3 yaş):* Bu evrede çocuk kendi davranışlarının farkına vararak bağımsızlığını değerlendirecektir. Başkalarıyla iletişim kurabilecek düzeyde olan çocuk tümüyle birine bağımlı kalmak istemez. Çocuğun kendi kontrolünü kazanabilmesi için özgürlüğü hissetmesi gerekir. Ailenin sert ve cezalandırıcı tutumu çocuğun çevresine yönelik kuşku duymasına sebep olur (Senemoğlu, 2013; Akman, 2009).
- *Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duyuma (3-6 yaş):* Çocuk çevresiyle geliştirdiği sosyal ilişkileri sonucunda sorumluluk almaya başlar. Bir şeyler tasarlamaya ve çevresi ile iş birliği yapmaya oldukça açıktır. Bu girişimciliğin engellenmesi çocuğun kendini suçlamasına ve kendine güveninin azalmasına neden olur. Çocuk sorumluluk alarak başarı duygusunu tattıkça kendine güvenecek ve toplum içerisinde etkin bir birey olacaktır (Erikson, 1984).

- *Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu (6-12 yaş)*: Bu dönemde çocuk toplumsal olaylarla daha çok karşılaşacak ve toplumun beklentileriyle daha fazla yüzleşecektir. Yaşanan etkileşimler olumlu sonuçlanırsa çocuk sosyal ve etkin bir bireye dönüşür. Bu evrede sürekli eleştirilen çocuklar öğrenme isteği azalarak kendilerini yetersiz hissederler (Erikson, 1984).
- *Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası (12-18 yaş)*: Çocuk bu dönemde “Ben kimim?” sorusuna yanıt ararken kendi kendine çeşitli roller deneyerek kim olduğuna karar vermeye çalışır. Bu da çocuğun çevresiyle özdeşim kurması veya taklit yoluyla gerçekleşir. Bu evrede kendi ilgileri doğrultusunda bir kimlik oluşturan bireyler kendine özgü değerler sistemi geliştirmiş demektir (Can, 2011).
- *Dostluk Kazanmaya Karşı Yalnız Kalma (18-35 yaş)*: Dostlukların sağlam temeller oluşturduğu dönemde karşı cinsle ilişkilerde sevgi ağırlık bakmaktadır. Bu evrede karşılıklı alışverişin ötesinde bir ilişki vardır. Birey karşısındakinin isteğini çıkar gözetmeksizin yerine getirir. Bu evrenin başarılı geçmesinin temelinde kimlik kazanmış olma vardır. Kimlik karmaşasını çözmeyen birey bu evrede karşı cinsle ilişkiden kaçınacaktır (Senemoğlu, 2013).
- *Üretkenliğe Karşı Duraklama (Orta Yaş)*: Daha önceki evreleri başarıyla atlatan bireylerin bu evrede üretken ve verimli olması beklenir. Tersi durumunda birey kendini işe yaramaz hissederek durgunluk dönemine girebilir (Durualp & Aral, 2015).
- *Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk (İleri Yetişkinlik)*: Son evre bireyin yaşamının sonuna kadar sürer. Önceki evrelerde başarıya ulaşmış olan bireyler bu evrede geçmişini olumlu değerlendirecektir. Bu evrede sorun yaşayan bireyler yaşamlarının boşa geçtiğini ve başka türlü yaşamaları gerektiğini düşüneceklerdir. Bu da beraberinde umutsuzluğu ve pişmanlığı getirecektir (Erikson, 1984).

Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı ve Sosyal Gelişim: Albert Bandura’ya göre sosyal gelişim bir bütünün oluşturan parçalara dayanmaktadır. Çocukların gelişim alanları da bir bütündür ve sosyal gelişimi diğer gelişim alanlarından ayrı düşünülemez. Bandura’ya göre davranışlar gözlem yoluyla öğrenilmektedir. Aynı zamanda gözlem bireyi bilgilendirmektedir. İnsan çevresini gözlemlerken kendisi için sonuçlar çıkarır. Bandura kuramında sosyal öğrenmenin ağırlıklı olarak bilişsel boyutuna dikkat çekmiştir. Sosyal ilişkilerin bireyin sosyalleşmesinde son derece önemli olduğunu savunan Bandura zihinsel süreçlerin de buna

aracı olduğunu belirtmiştir. Çocuk en yakın çevresinden başlayarak model almaya başlar. Çevresindekilerin davranışlarını model alarak öğrenen bireyin kendi bireysel özellikleri de sosyal çevre ile etkileşimi sayesinde şekillenmektedir (Durualp & Aral, 2015; Akman, 2009).

Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Gelişim: Bronfenbrenner sosyal çevrenin insan davranışını nasıl etkilediği konusunda yaptığı araştırmalar sonucunda Ekolojik Sistem Kuramını ortaya koymuştur. Bu kuramda çocuğun yaşadığı çevrenin önemini vurgulamıştır ve bu çevreye dikkat çekmiştir. Bu çevre beş ekolojik sistemden oluşmaktadır. Kuramda bulunan küçük sistem (microsystem), bireyin kendi yaşamını, ailesini, akranlarını, okulunu temsil eder. Orta sistem (mesosystem), küçük sistem ile dış sistem arasındaki ilişkilerdir. Örneğin, ailesi tarafından reddedilen çocuk öğretmeni ile de kötü ilişki kurabilir. Dış sistem (exosystem), bireyselliğin aktif olmadığı sosyal ortamdaki deneyimlerdir. Büyük sistem (macrosystem), kültür, gelenek, örf ve adetleri içerir. Tarihsel sistem (chronosystem) ise tarihsel ve çevresel olayları içerir. Bu kuramda her sistem birbirinin içinde yer alır ve hepsi karşılıklı etkileşim içerisinde. Ayrıca tüm sistemlerin birey üzerinde etkisi vardır. Kurama göre sosyal gelişim doğrudan küçük sistemde gelişip diğer sistemlerden dolaylı olarak etkilenmektedir (Bronfenbrenner'dan aktaran Akman, 2009).

Sosyokültürel Gelişim Kuramı ve Sosyal Gelişim: Kuramın geliştiricisi Vygotsky'ye göre çocuk sosyal dünyası ile bilişsel gelişimi arasında bir ilişki vardır. Vygotsky bilişsel gelişimi incelerken sosyal yönü üzerinde yoğunlaşarak sosyalleşmenin çocuğun gelişimini kolaylaştırdığını savunur. Bu kurama göre çocuk çevresindeki kişilerin yardımları sayesinde zihinsel işlevlerini yerine getirmeyi öğrenir. Çocuğun çevresinde daha yetenekli akranlar oldukça, çocuk daha üst düzey bilişsel işlevleri yerine getirebilmektedir. Değişik kültürlerdeki araştırmalara göre çocuklar sosyal rehberlik aracılığıyla karmaşık hünarları öğrenebilmişlerdir (Meksika'da kilim dokuma, Liberya'da terzilik gibi). Genel anlamda Vygotsky'nin kuramı bilişsel süreçlerin sosyal yönlerini vurgulamış ve bilişsel gelişime yeni bir bakış açısı getirmiştir (Vygotsky'den aktaran Akman, 2009).

Bağlanma Kuramı ve Sosyal Gelişim: İngiliz psikiyatrist John Bowlby kuramında gelişimin sosyal, duygusal ve bilişsel boyutlarını bütünleştirmiştir. Bowlby de Freud ve Erikson gibi yaşamın ilk yıllarının önemli olduğunu belirtmiştir. Bowlby'ye göre anne ile bebek arasında oluşan temel güven bağı ileride çocuğun dış dünyaya karşı geliştireceği algıyı etkilemektedir. Bebeklerin bağlanmaları ömür boyu sürer ve bu bağlanma belirli kişilerle

sınırlıdır. Anne ile bebek arasında gelişen bağlanma bebekte içselleştirilmiş yapılar oluşturur ve bu yapılar ileriki yıllarda sosyal ilişkileri yönlendirir (Bowlby'den aktaran Aydın, 2013).

Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim

Okul öncesi dönemde çocuğun sosyal gelişimi anne ile arasındaki dokunsal bağdan başlayarak yürümeye başlamasıyla beraber çevresiyle zenginleşir. Özellikle bu dönemde oyun vasıtasıyla yakın çevresiyle iletişime girer. Bu esnada birçok örnek olay ile karşılaşarak kendisine uygun olanları benimser (Durualp & Aral, 2015). Aile içerisinde yaşadığı problemler çocuğun toplumsal rollerini yerine getirmesini engeller (Wolff, 1986).

Okul öncesi dönem sosyal gelişim için en uygun dönemlerden biridir. Okul öncesi dönemde başarısız bir biçimde gelişen sosyal beceriler ergenlik ve yetişkinlikte yeniden problem olarak ortaya çıkacaktır. 2-6 yaş arasındaki çocuklar ev dışındaki insanlar ve akranlarından sosyal ilişkinin nasıl kurulduğunu öğrenmeye başlarlar. Çocuklar oyunlarda oyuncakları paylaşmanın yanında yetişkinin ilgisini de paylaşarak karşılıklı konuşmayı öğrenmektedirler. Ayrıca oyunlarda ortaya çıkan çatışmalarla çocuk kendisi ve başkasının haklarına saygı duymayı da öğrenmektedir. Bütün bunlar ileride çocuğun yaşamındaki problemleri çözmesine yardımcı olacak becerilerdir (Akman, 2009).

Okul öncesi dönemde sosyal gelişim 0-1 yaş, 2-3 yaş ve 4-6 yaş olarak üç dönem şeklinde ele alınmaktadır:

0-1 Yaşta Sosyal Gelişim: Bebeğin doğumu ile beraber görülen ilk toplumsal davranışı annesine tutunmasıdır. Bebeğin ihtiyaçlarının anne tarafından karşılanmasıyla bebeğin sosyal gelişiminin temelleri atılır. İkinci aydan itibaren bebek insan sesine tepkide bulunarak başkalarına ilgi duyduğunu gösterir. Beş altı aylarına geldiğinde bebek insanların yüzüne bakarak kızdıklarını ya da mutlu olduklarını anlayabilir. Altıncı ay civarlarında tanıdığı ve tanımadığı kişileri ayırt eder. Yabancılarla şüpheli bakar. Sekizinci ayla beraber bebek ebeveynleri ile iletişime geçerek ihtiyaçlarını ifade etmeye çalışır. Dokuz ile on üçüncü aylarda görülen sosyal gelişim ise sesleri taklit etme, oyuncak alınca ağlama gibi tepkilerdir. Bir yaşına gelen bebek artık benmerkezcilikle her şeyin kendisinin olmasını ister. Paylaşımı sevmez. Aile içerisinde merkezde olmaktan hoşnut olur. On sekizinci aya doğru yasaklamalara direnen bebek yirmi dördüncü aya doğru ise çocuklarla oynamaya başlar ve kavgaları artar (Durualp & Aral, 2015; Ülgen ve Fidan, 2005).

2-3 Yaşta Sosyal Gelişim: İki yaş döneminde çocuk başkalarıyla ilişki kurarken hep alma eğilimindedir. Vermekten hoşlanmaz. İki yaş çocuğu ebeveyn dışındaki bireylerle iletişime başlar. Böylece çevreyle etkileşerek sosyalleşme sağlar. Çocuk kısıtlandığında huzursuzlanır, sinirlenir, çevresinden yardım istemeden kendi başına bir şeyler yapar. Bu şekilde gelişen ilişkilerle beraber çocukta taklit, fiziksel ve sosyal bağımlılık, sosyal iş birliği, karşı koyma gibi sosyal tepkiler gelişir. Üç yaşına geldiğinde çocuk oldukça benmerkezcidir ancak bu çatışması kısa sürer. Aile içinde geçerli olan bazı kurallara uymaya ve sabırlı olmaya başlar. Üç yaş çocuğu akranlarını ve yetişkinleri taklit ederek davranışlarını tekrarlar. Sosyal ilişkilerinde sınırlılıkları fark eder ve kendi cinsiyetini bilir. Bütün bunlar çocuğun insan ilişkilerini kavramasını ve sosyalleşmesini sağlar (Ülgen ve Fidan, 2005; Yavuzer, 2009).

4-6 Yaşta Sosyal Gelişim: Sosyal gelişiminde ilerleme gösteren dört yaş çocuğu akranları ile vakit geçirmekten keyif alır. Yetişkinlerle olumlu iletişim kurup olaylara başkasının gözünden bakmaya başlar. Grup oyunlarına dahil olabilmek için grup kurallarına uyması gerektiğini bilir. Oyunlarda kaybetmeyi sevmeyen dört yaş çocuğu bazen hırçın ve saldırgan davranabilir. Aynı zamanda yavaş yavaş empati becerisi geliştiğinden arkadaşlarının duygularını anlamaya ve paylaşmaya başlar. Beş yaşlarına geldiğinde çocuk kendi yaşıtları ile grup oyunlarını tercih eder. Sorumluluk almaya istekli olarak evde ve okulda kurallara uyar. Başladığı bir iş varsa eğer bitirmek ister. Özellikle sorumluluk duygusu gelişen bir çocuğun hayattaki başarısı ve sosyal uyumu oldukça iyi olacaktır. Beş yaş çocuğu yaşadığı gruba ve çevresine uyum göstermekte başarılıdır. Bu özellikleriyle beş yaş çocuğu toplumsallaşmış bir birey gibidir (Zembat & Unutkan, 2001; Aral & Durualp, 2015).

Altı yaşlarında çocuk daha hareketli ve uyumsuz görünür. Gesell çocuğun eylemlerinde çift motivasyondan oluşan bir kutupluluktan bahseder. Mesela çocuk annesini bir anda sevip bir anda ondan nefret edebilir. Çocuğun okula başlamasıyla aile ilişkileri zayıflayarak akran ilişkileri ön plana çıkar. Grup oyunlarına ilgi gösterilir. Çocuk, grup içerisinde başkalarının haklarına saygı duymayı öğrenir. Kendi kendini eleştirdiği davranışları olabilir. İş birliği, dostluk, sempati, rekabet gibi toplumsal davranışlar gelişir (Yavuzer, 2015; Durualp & Aral, 2015).

Duygusal Zeka

Duygu

İnsanların mutlu, sevinçli, heyecanlı, üzgün, korkmuş gibi davranımlarının tümü için duygu kelimesi kullanılır (Aral ve Baran, 2011).

Goleman'a göre ise duygu bir his ve o hisse özgü belirli düşünceler, biyolojik ve psikolojik haller ve bir dizi hareket eğilimi anlamına gelmektedir (Goleman, 2012).

Bazı kuramcılar temel duygu kümelerinin olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu kümelerin başlıcaları şunlardır (Goleman, 2012):

Öfke: hakaret, hiddet, kızma, sinirlenme, kin, alınganlık, düşmanlık ve patolojik olduğunda nefret ve şiddet.

Üzüntü: Kendine acıma, melankoli, yalnızlık, can sıkıntısı, umutsuzluk ve patolojik olduğunda şiddetli depresyon.

Korku: Şüphe, tasa, hayret, vicdan azabu, çekinme, ürkme, dehşet ve patolojik olduğunda fobi ve panik.

Zevk: Tatmin, haz, sevinç, hoşnutluk, kendinden geçme, aşırı zindelik, kapris ve patolojik olduğunda mani.

Sevgi: Güven, iyilik, yakın ilgi, sadakat, aşırı tutkunluk, muhabbet.

Şaşkınlık: Merak, afallama, şok, hayret.

İğrenme: Küçümseme, aşağılama, hor görme, hoşlanmama itici bulma

Utanç: Hayal kırıklığı, mahcubiyet, küçük düşme, pişmanlık, üzülmeye, çile.

Duygular bu şekilde kümeler bağlamında düşünüldüğünde bu başlıca duygu kümelerinin duygusal hayatın sonsuz çeşitliliğinin kanıtı olduğu görülmektedir. Kümelerden her birinin özünde temel duygusal çekirdek vardır ve bu çekirdekten sayısız duygu halkalar halinde yayılmaktadır (Goleman, 2012).

Duygular kendi içerisinde organize olmuş tepkilerdir. Genellikle bireyde içsel veya dışsal bir olaya tepki olarak ortaya çıkarlar ve birey için olumlu veya olumsuz bir anlam taşırlar (Salovey ve Mayer, 1990). Duygular ve duyguların ifade edilmesi özellikle bebeklik döneminde önem taşımaktadır. Bebek yaşamının ilk anından itibaren çevreyle sosyal ilişki

kurmak zorundadır. Bu sayede ihtiyaçları karşılanmaktadır. İhtiyaçlarını ise ancak duyguları ile ifade edebilmektedir. Duygular insanların toplum içerisinde yaşama şansını arttırdığı için türlerin evriminin korunarak nesilden nesile aktarılmasını sağlamıştır. Bu duygular genel olarak bedende yansıma, bulaşma, patolojileşme, geçici olma, biyolojik kalıbı olan, tre özgülük ve bireysel olma gibi özelliklere sahiptir. (Baltaş, 2012)

Zeka

Zeka, insanın potansiyel zihin gücü olarak tanımlanabilir (Aydın, 2013).

Zeka insan beyninin karmaşık bir yeteneğidir. İnsanın zihinsel fonksiyonları yeteneklerinin birbiri ile uyumlu çalışması sonucu srekliyet gösterir. Zeka kendini daha çok davranışlarda gösterir. Binet’e göre zeka iyi akıl yürütme, iyi hüküm verme ve kendini aşma kapasitesidir. Piaget ise zekayı tanımlamak yerine onun bazı özelliklerine dikkat çekmiştir:

- Zeka bir çeşit dengedir. Durmadan yenilenen ve gelişen dinamik bir dengedir.
- Zeka biyolojik uyumdur. Bu uyum kişinin çevresi ile iletişim kurmasını sağlar.
- Zeka zihinsel işlemler sistemidir. Bilgi edinebilmek için eylem gerekir. ocuk eylemler sayesinde çevresini keşfedip bir şeyler öğrenecektir (Aral ve Baran, 2011).

Gardner ise zekayı bireyin bir veya birden fazla kültürde değer bulan bir ürün ortaya koyabilmesi, karşılaştığı problemleri etkili çözebilmesi şeklinde tanımlayarak zekanın bireyselliğine dikkat çekmiştir. Howard Gardner “Sıfır Projesi” adlı bilişsel araştırmasında oklu Zeka Kuramını geliştirmiştir. Bu teoriye göre zeka tek boyutlu değil, her birey çeşitli zekalara sahiptir. Gardner’ın teorisiyle beraber zekanın sadece bilişsel alanda olmadığı kültürel değerlerin de için içerisinde olduğu kabul edilmiştir. Gardner zekayı öncelikle 7 farklı alana ayırmıştır. Daha sonra 1995 yılında doğa zekasını da ekleyerek toplamda 8 alandan oluşan oklu Zeka Kuramını oluşturmuştur (Vural, 2004).

Kuramda yer alan zeka alanları şunlardır (Vural, 2004):

Sözel-Dilsel Zeka: Kelimelerle düşünme, kelimelerdeki anlamı ve düzeni kavrayabilme, şiir okuma, mizah, hikaye anlatma, soyut ve simgesel düşünme, kavram oluşturma ve yazma gibi karmaşık olayları içeren dili üretme ve kullanma becerisidir.

Mantık-Matematiksel Zeka: Sayılarla düşünme, hesap yapma, mantıksal ilişkiler kurma, eleştirel düşünme, sayılar, geometrik şekiller gibi soyut sembollerle tanışma, bilginin parçaları arasındaki ilişkiyi kurabilme yeteneğidir.

Görsel ve Mekansal-Uzamsal Zeka: Resimler, imgeler, şekiller ve çizgilerle düşünme, üç boyutlu nesneleri algılama ve muhakeme etme yeteneğidir.

Bedensel-Kinestetik Zeka: Hareketlerle, jest ve mimiklerle kendini ifade etme, beyin ve vücut koordinasyonunu etkili bir biçimde kullanma yeteneğidir.

Müziksel-Ritmik Zeka: Sesler, notalar, ritimlerle düşünme, farklı sesleri tanıma ve yeni sesler, ritimler üretme yeteneğidir.

Kişisel-Öze Dönük Zeka: İnsanın kendi duygusal tepkilerini, düşünme sürecini tanıma, kendini değerlendirebilme ve hedefler oluşturabilme yeteneğidir.

Doğacı-Varoluşçu Zeka: Doğada bulunan bütün canlılar üzerine düşünme, onları tanıma ve araştırma, yaratılışları üzerine akıl yürütme becerisidir.

Sosyal-Kişilerarası Zeka: Sözel ve sözsüz iletişim kurabilme, grup içerisinde iş birliği yapabilme, insanların duygu, düşünce ve davranışlarını anlama, paylaşma ve ifade edebilme becerisidir.

Çoklu zeka kuramında yer alan kişisel ve kişilerarası zekanın duygusal zeka kavramını oluşturduğu söylenmektedir (Maboçoğlu, 2006).

Duygusal Zeka

Neredeyse yüz binlerce kişi üzerinde yapılmış IQ araştırmalarının aksine duygusal zeka yeni bir kavramdır. Goleman'a göre duygusal zeka, kendini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol altına alarak tatmini erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşünceyi engellemesine izin vermeme, kendini başkasının yerine koyabilme ve umut beslemedir (Goleman, 2012).

Duygusal zekayı Schutte ve arkadaşları ise kişinin kendisi ve diğerlerindeki duyguların farkına varması, bu duyguları anlaması, düzenlemesi ve dizginleyebilmesi kabiliyeti olarak tanımlamışlardır (Schutte vd., 2001).

Cooper ise yaptığı çalışmada duyguları hissetme ve anlama yeteneği ile duyguların dirayetini etkili kullanma yeteneğine duygusal zeka adını vermiştir (Cooper, 1997).

Duygusal Zekanın Boyutları

Duygusal zeka becerisi iki temel yetkinlik altında birleşmektedir. Bu iki yetkinlik kişisel yeterlilik ve sosyal yeterliliktir. Kişisel yeterlilik öz-farkındalık, motivasyon ve kendini ayarlama becerilerini içerirken sosyal yeterlilik empati ve sosyal becerileri içermektedir (Bradberry & Greaves, 2017).

Öz-Farkındalık Boyutu: Bir duyguyu oluşurken fark edebilme duygusal zekanın temelini oluşturmaktadır. Öz-farkındalık bireyin düşüncelerinin ve duygularının farkına vararak güçlü ve zayıf yönlerinin bilincinde olmasıdır. Duygularının farkında olan bireyler kişisel karar gerektiren iş, evlilik gibi konularda ne karar vereceklerinden emindirler. Öz-farkındalığı yüksek olan bireyler eleştiriye açıktırlar çünkü zayıf ve güçlü yanlarını bilirler. Ne zaman yardıma ihtiyaç duyacaklarını bilirler. Tek başına başaramayacağı işlere girmekten kaçınarak güçlü yönleri üzerine yoğunlaşırlar. Öz-farkındalığı düşük birey ise iç dünyasında karmaşıklığa neden olabilecek kararlar alır. Bu kişilerin değerleri ile kararları birbiri ile uyum sağlamamaktadır (Goleman, 2012; Şensoy, 2016).

Öz-farkındalık boyutunun içerisindeki duygusal yeterlilikler şunlardır (Goleman, 2012):

Duygusal bilinç: Duygularını ve duygularının yarattığı etkileri tanımak.

Doğru öz değerlendirme: Güçlü ve zayıf yanlarının farkında olup sınırlarını bilmek.

Özgüven: Yeteneklerini ve kendi değerlerini güçlü şekilde duyumsamak.

Kendine Çeki Düzen Verme/Öz Yönetim: Kendine çeki düzen verme bireyi duygularının esiri olmaktan kurtarır. Duygulara yön veren şey biyolojik dürtüler iken kendini ayarlayan birey bu dürtüleri kontrol altına alarak kendisi için daha yararlı hale getirebilir. Birey duygusal olarak vereceği tepkileri karşısındaki kişiye ve olaya göre ayarlar. İnsan bir kere duygularını anlayarak bu duygularla kendini rahat hissettiğinde öz yönetim kendini göstermeye başlar. Kendini ayarlama becerisi yüksek olan bireyler yaşamın zorlukları ile karşılaştıklarında kendilerini çok kolay toparlayacaklardır. Bu beceriye sahip olmayan bireyler ise sürekli huzursuzluklarla mücadele edecektir (Goleman, 2012; Şensoy, 2016; Bradberry & Greaves, 2017)

Motivasyon Boyutu: Bireyin bir amaç uğruna duygularını yönlendirebilmesi, akış durumuna geçebilmesi becerisidir. Bu beceriye sahip kişiler yaptıkları her işte üretken ve verimlidirler (Goleman, 2006). Başarma güdüsüne sahip olan bireyler kendine çeki düzen verme boyutu

ile motivasyonunu birleştirerek karşılarına çıkan zorluklara kolayca direnirler (Şensoy, 2016).

Empati Boyutu: Bireyin diğer insanların duygularının farkına varabilmesi, kendisini başkalarının yerine koyarak onların bakış açısıyla yorum yapabilme becerisidir. İnsanlarla iletişimin temelinde yer alan bu beceriye sahip olan bireyler başkalarının ne hissettiğine karşı daha duyarlıdırlar (Goleman, 2012). Kendini duygularını anlayan ve karşısındaki ile empati kurabilen bireyler ilişkilerini yürütmeye de başarılı olurlar (Şensoy, 2016).

Sosyal Beceriler Boyutu: Sosyal beceri duygusal zekanın boyutlarının zirvesidir. Bireyin ilişkileri analiz ederek anlama yetisinin artması, çözüm ve uzlaşma konusunda yetenekli olması, iletişimde becerikli olması, ilgili ve düşünceli olmasıdır (Goleman, 2012).

Ebeveynlikte Duygusal Zeka

Ebeveynin çocuk ile kurduğu iletişimin niteliği çocuğun ileriki yaşamını olumlu veya olumsuz şekilde etkilemektedir. Etkili bir iletişim kurabilmek için öncelikle duygusal olgunluğa ulaşmak gerekir. Duygusal olgunluk bireyin kendi duygularını kontrol ederek yaşamına yön verebilmesi ve empati kurabilmesini içerir (Baltaş ve Baltaş, 2005).

Birçok araştırma tarafından desteklendiği bilinen demokratik ebeveynliğin duygusal zeka ile olumlu yönde ilişkili olduğu tespit edilen çalışmalar mevcuttur. Abu Talip, Motalebi ve Abu Talib (2013) çalışması sonucunda sevgi veren ve optimal ebeveynlik stilinin duygusal zeka becerisinin yordayıcısı olduğu sonucuna varmıştır. Öte yandan sevgisiz ebeveynlik stilinin ise duygusal zekayı olumsuz etkilediği görülmüştür.

Sarı (2018) 'in çalışmasında annelerin duygusal tepki verebilme davranışının okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Duygusal tepki verebilme davranışı kişinin doğru şekilde ve uygun duygu miktarı ile karşılaştığı uyaranlara cevap verme yeteneğidir. Çalışmada duygusal tepki davranış puanı az olan annelerin çocuklarının ahlaki otorite, kural yokluğu, genelleme, ceza ve sosyal otorite ve ceza puanları yüksek bulunmuştur (Sarı, 2018).

Yetişkinlerin çocukları ile duygular hakkında konuşması çocukların kendini kontrol etmeyi öğrenmesi açısından önemlidir. Ebeveynler duygularını ifade ederek çocuklara ahlaki ve kültürel kuralları öğretebilirler (Öğretir Özçelik, 2021).

Okul öncesi dönemde çocuk ile çok fazla vakit geçiren ebeveynlerin çocuğun kişiliğini etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu bağlamda ebeveynin tutumu çok önemli bir değişkendir. Çocuğun gelişim sürecinde en önemli ahlaki otorite kaynağı ailesidir. Aynı zamanda toplumsal normların öğrenildiği ilk yer ailedir. Aile bireyleri arasındaki ilişkiler çocuğun kendini aile bireyi ile özdeşleştirerek, yani sosyal öğrenme ile gözlemleyerek kendini geliştirmesine olanak sağlar. Çocuğun ahlaki olgunlaşma sürecinde ebeveynin duygusal becerileri, kişilik özellikleri, tutumları, eğitimleri, diğer aile üyeleri ile ilişkileri gibi değişkenler etkili olmaktadır (Dunn, 2006; Şengün, 2013; Deniz ve Bakıoğlu, 2017; Kök Çakıcı, 2017).

İlgili Araştırmalar

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı İle İlgili Araştırmalar

Uslu (2005) çocukların ahlaki ve sosyal kural algısına alt sosyokültürel özellikler, annenin eğitim durumu, kardeş sayısı ve cinsiyetin etkilerini incelediği araştırmada 257 çocuk ve annesi ile çalışmıştır. Annenin eğitim durumuna göre ahlaki kural bilgisinin farklılaştığı; yaşanılan yer ve cinsiyetin etkili olmadığı görülmüştür. Sosyal kural algısında ise yerleşim yerine, kardeş sayısına ve cinsiyete göre anlamlı fark bulunmazken annenin öğrenim durumuna göre farklılık olduğu görülmüştür. Annesi üniversite mezunu olan çocukların sosyal kural bilgisi toplam puanın daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Seçer vd. (2006), okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki ve sosyal kural algılarına anne tutumlarının etkisini incelemiştir. Çalışma evrenini Antalya'daki özel ve resmî kurumların anaokulu ve anasınıflarına devam eden 302 çocuk ve annesi oluşturmuştur. Anne tutumlarını belirlemek için “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI)” ve çocukların ahlaki ve sosyal kural algısını belirlemek için de Smetana (1981) tarafından geliştirilen resimler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda demokratik anne tutumunun çocukların ahlaki ve sosyal kural algısını olumlu etkilediği, aşırı koruyucu ve ev kadınlığını reddetme tutumunun ise olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.

Seçer ve Sarı (2006), okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve etmeyen çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerini çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak analizini yapmışlardır. Araştırmada okul öncesi eğitimine devam eden 60 çocuk ile okul öncesi eğitime devam etmeyen 60 çocukla çalışılmıştır. Veri toplamak için Smetana (1981)

tarafından geliştirilen 10 resim kullanılmıştır. Araştırma sonucunda okul öncesi eğitiminin çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerini olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Giren (2008), araştırmasında kendini kontrol eğitiminin okul öncesi çocuklarının ahlaki ve sosyal kural algıları ile bilişsel tempolarına etkisini incelemiştir. Araştırmasında Erzurum Nene Hatun Anaokuluna devam eden 5-6 yaş grubu çocuklardan 17 deneme grubu 17 kontrol grubu olmak üzere 34 çocukla çalışmıştır. Öntest-sontest modeli kullanılan araştırmada “Kişisel Bilgi Formu”, “Kansas Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklar İçin Düşünsellik-İçtepisellik Ölçeği” ile “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Kendini kontrol eğitimi haftada 3 oturum olarak toplam 12 hafta uygulanmıştır. Deneme grubu çocuklarının Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinin alt ölçeklerinden aldıkları son test puan ortalamaları, ön-test puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tepeli (2008) kendini kontrol eğitiminin okul öncesindeki çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları ve bilişsel tempolarına etkisini incelediği çalışmasında 17 deneme, 17 kontrol grubunda olmak üzere 34 çocukla çalışmıştır. Ön test-Son test uyguladığı 3 ay süren çalışma sonucunda kendini kontrol eğitiminin çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına anlamlı bir etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tezel Şahin ve Özyürek (2010), okul öncesi kurumlarına devam eden 6 yaşındaki 122 çocuk ile yaptıkları araştırmada çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışlarında ailenin etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda anne-babanın mesleği, yaşı ve öğrenim durumu ile çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen ailede anne-baba ve kardeş dışında başka bireylerin bulunduğu çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgisi puanlarının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Malti, Gasser ve Gutzwiller-Helfenfinger (2010) araştırmasında 5, 7 ve 9 yaşlarındaki çocukların ahlaki yargısı ve duygu atıflarını sosyal davranış ilişkileri ile gözlemlemiştir. Çalışmada iki değişken arasında gelişimsel bir ilişki saptanmıştır. 5 yaş çocuklarının diğer yaş gruplarına göre nötr duyguları ile ahlaki yargıları arasında düşük ilişki bulunmuştur.

Tepeli ve Yılmaz (2012) farklı programlarda eğitim alan okul öncesi çocuklarının sosyal kural algılarını incelediği çalışmada Montessori, Çoklu Zeka ve Milli Eğitim Okul Öncesi Programını ele almıştır. Çalışmada Smetana (1981) Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği ve Bonferroni Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Montessori programına göre eğitim alan grubun lehine sonuç bulunmuştur.

Hatunoğlu, Halmatov ve Hatunoğlu (2012), okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgisini ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre incelemişlerdir. Bu araştırmada iki farklı sosyo-ekonomik koşuldaki okuldan 100 çocukla çalışılmıştır. Veri toplama aracı olarak Bacanlı (2003) tarafından geliştirilen “Sosyo-ekonomik Düzey Ölçeği” ve Smetana (1981) tarafından geliştirilen resimler kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının ahlaki ve sosyal kural bilgisinin düşük olan aileye kıyasla daha iyi durumda olduğu saptanmıştır.

Ugazio, lam ve Singer (2012) yaptıkları araştırmada 55 üniversite öğrencisi ile çalışarak duyguların ahlaki yargılarımızı etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Çalışma bulgularına bakıldığında ahlaki yargıların duygulardan etkilemesinin yaşanan duyguya göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Dahl ve Campos (2013) araştırmasında anne tepkilerinde ortaya çıkan değişimleri inceleyerek duyguları ele almıştır. Çalışmada annenin duygusal tepkilerinin 2 yaştan itibaren normlara göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Araştırmaya katılanlar ahlaki normların ihlal edilmesine diğer ihlalden daha kızgın olacaklarını belirtmişlerdir. Bulgulara bakıldığında normların çocuklara aktarımında duyguların önemli rolü olduğu görüşü desteklenmiştir.

Güler (2015) yaptığı araştırmada okul öncesi dönemde bulunan 48-69 aylık çocukların sosyal ve ahlaki kural algılarına etkisini belirlemek için Sosyal Oyun Eğitim Programını kullanmıştır. Araştırmada Ankara Gölbaşı merkezindeki iki anasınına devam eden 54 çocuk kullanılmıştır. 22 çocuk deney grubu 23 çocuk da kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Deney grubuna haftada üç gün olmak üzere sekiz hafta Sosyal Oyun Eğitim Programı uygulanmıştır. Araştırma sonucunda deney ve kontrol grubundaki çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı puanlamaları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($p<0,001$).

Akseki (2017), okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisini incelemek amacıyla Ankara ilinde 80 tane 60 ay ve üzeri çocukla çalışmıştır. Verileri toplamak için “Çocuklar için Genel Bilgi Formu”, “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği”, “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği” ile “Sosyal Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların anneye bağlanma düzeyleri ile demografik özellikleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Ahlaki kural ve ahlaki ceza puanı açısından çocukların daha önce okul öncesi eğitim almış olma durumu anlamlı farklılık oluşturmuştur. Ahlaki otorite puanı bakımından çocukların yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Yaşları 60-66 ay arasında olan çocukların

ahlaki otorite puanları yaşları 67-72 ay arası olan çocukların ahlaki otorite puanına göre anlamlı derecede düşük çıkmıştır.

Özcan (2017) okul öncesine devam eden 60-72 ay arasındaki çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları prososyal davranışları ile duygu düzenlenmelerinin arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 423 çocuk ve ailesi ile çalışmıştır. Araştırma sonucunda prososyal davranışlardaki bazı değişkenler ile ahlaki ve sosyal kural kural algısının bazı alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Duygu düzenleme ölçeğindeki "değişkenlik / olumsuzluk" alt boyutu puan ortalamaları ile "ahlaki kural algısı" alt ölçeğinin "genelleme"; sosyal kural algısı alt ölçeğinin ise "otorite yokluğu" ve "genelleme" alt boyutları puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Meriç ve Özyürek (2018), çalışmasında okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki ve sosyal kural bilgilerini çeşitli değişkenler açısından incelemişlerdir. Okul öncesi eğitime devam eden 227 çocuğa Smetana (1981) tarafından geliştirilen Seçer ve Sarı (2006) tarafından uyarlanan “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların ahlaki kural bilgileri ile sosyal kural bilgileri arasında pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur. Çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı, babaları profesyonel meslekte çalışan ve üniversite mezunu olan çocukların sosyal kural bilgilerinin diğerlerine göre daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Sarı (2018) yaptığı çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulut (1990) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Aile Değerlendirme Ölçeği ile Smetana (1981) tarafından geliştirilen Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgileri Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılan çalışmada 326 çocukla çalışmıştır. Araştırma sonucunda iki değişken arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Alt boyutlarda annenin duygusal tepki verme işlevi ile çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları arasında da anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Arıkoç (2019) yaptığı çalışmada okul öncesi dönemde duygusal zeka ve empati ile ahlaki ve sosyal kural bilgisi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 61-81 ay arasındaki 115 çocuğa uygulanan çalışmada Sullivan Çocuklar İçin Duygusal Zeka Ölçeği, Sullivan Çocuklar İçin Kısa Empati Ölçeği ve Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgisi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda duygusal zeka ile ahlaki kural bilgisi arasında anlamlı bir fark bulunurken sosyal

kural bilgisi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Çocukların duygusal zekası arttıkça ahlaki kural bilgisinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Okumuş (2019) annelerin ahlaki yargılarının çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgisi ve sosyal problem çözme davranışına etkisini incelediği çalışmasında 199 çocuk ve anne ile çalışmıştır. Çalışmada “Ahlaki Yargı Testi”, “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Testi” ve “Wally Sosyal Problem Çözme Testi” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda annenin ahlaki yargısı ile çocuğun ahlaki ve sosyal kural bilgisi arasında ilişki saptanmış; annenin ahlaki yargısı arttıkça çocuğun sosyal kural bilgisi ceza puanının azaldığı tespit edilmiştir. Annelerin ahlaki yargısı ile çocuklarının sosyal problem çözme davranışı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Duygusal Zeka ile İlgili Araştırmalar

Houtmeyer (2000) okul öncesi çocuklarının bağlanma düzeyleri ile duygusal zekaları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada 31 çocuğa, ebeveyn ve öğretmenlerine uygulama yapmıştır. Araştırma sonucunda duygusal zeka ile anneye bağlanma arasındaki anlamlı fark bulunmazken kız çocuklarının anneye bağlanmaları ile duygusal zeka alt boyutlarında ilişki saptanmıştır.

Çakar (2002) duygusal zekanın dönüşümcü liderlik üzerine etkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada 106 yönetici ve 32 öğretim üyesi ile çalışmıştır. Çalışmada Mayer, Salovey ve Caruso’nun oluşturduğu duygusal zeka envanteri MSCEIT V2.0, Bar-On Duygusal Katsayı Envanteri, Cooper & Sawaf’ın Duygusal Zeka Haritası ve Goleman & Boyatzis’in geliştirdiği Duygusal Yeterlilik Envanteri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda duygusal zeka boyutları ile dönüşümcü liderlik davranışı boyutları arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmüştür.

İşmen (2003), ergenlerde duygusal zeka ile karar verme stratejileri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmasında 134 lise 1, 120 lise 2, 130 lise 3 olmak üzere 384 kişiyle çalışmıştır. Duygusal zekayı saptamak için EQ-NED, karar verme stratejilerini saptamak için de Karar Stratejileri Ölçeği kullanmıştır. Araştırmanın sonucunda duygusal zeka ile mantıklı kararlar verme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, bağımlı karar verme ile duygusal zeka arasında bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca duygusal zekanın kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Ciarrochi ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan çalışmada duygusal farkındalığı düşük bireylerin yüksek olan bireylere oranla duygu durumlarında daha uyumlu karar verebildiklerini saptamışlardır.

Stein ve Book, (2003) tarafından 3831 kişi üzerinde yapılan araştırma sonucuna bakıldığında, insanların yaşlandıkça duygusal zekalarının da artmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zeka ölçeği kullanılarak farklı yaş gruplarından insanlarla yapılan çalışmada, duygusal zeka skorunun, yaşın artmasıyla birlikte, belli oranda yükseldiği ve 50'li yaşların ortasında en üst düzeye ulaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda, IQ'nun da, 19-20 yaşlarında en üst seviyeye çıktığı ve yaş ilerledikçe akademik zeka seviyesinin düştüğü bilinmektedir (Yerli, 2009).

Ulutaş (2005), anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarına verilen duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal zekalarına etkisini incelemek amacıyla deneysel desenli bir çalışma yapmıştır. Çalışmasında, “Sullivan Çocuklar İçin Kısa Empati Ölçeği”, “Sullivan Çocuklar için Duygusal Zeka Ölçeği” ve “Sullivan Öğretmenler için Çocukların Duygusal Zekasını Değerlendirme Ölçeğini” kullanmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan 120 çocuktan 40'ı kontrol grubu, 40'ı placebo kontrol grubu ve 40'ı deney grubu olarak belirlenmiştir. Ayrıca deney ve kontrol gruplarındaki çocukların cinsiyet ve sosyo-ekonomik duruma göre eşit dağılım göstermesi sağlanmıştır. Araştırma sonucunda deney grubunda yer alan çocukların duygusal zeka eğitimi sonucunda duygusal zekalarında anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0,05$).

Tekin Bender (2006), resim-iş eğitimi öğrencilerinde duygusal zeka ve yaratıcılık arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla 360 resim-iş anabilim dalı öğrencisi ile bir çalışma yürütmüştür. Araştırmada kullanılan veriler, belirli zaman aralığında verilen Bar-On EQ-i ve Torrance Yaratıcı Düşünce Testi “Sözel A” ve kişisel bilgi formlarının uygulanmasıyla elde edilmiştir. Analizler sonucunda öğrencilerin duygusal zekaları ile yaratıcı düşünceleri arasında ve pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucu duygusal zeka arttıkça yaratıcılığın da artmakta olduğunu ve yaratıcılıktaki toplam değişkenliğin %7'sinin duygusal zekadan kaynaklandığı bulgusunu ortaya koymuştur.

Göçet (2006), üniversite öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile stresle başa çıkma tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 419 son sınıf öğrencisi ile bir çalışma yürütmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri (Özbay ve Şahin, 1997) ve Modified

Schutte El Scale Türkçe Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile cinsiyetleri, okudukları bölüm ve geldikleri bölgelere göre farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Duygusal zeka düzeyinde cinsiyete göre farklar bayanların lehine anlamlı çıkmıştır. Sözel bölüm öğrencilerinin sayısal bölüm öğrencilerine göre, batı bölgelerden gelen öğrencilerin doğu ve güneydoğu bölgelerinden gelen öğrencilere göre duygusal zekalarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin gelir düzeyi ile duygusal zeka arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Alegre (2012) çalışmasında anne ile çocuğun birlikte geçirdiği zaman ile çocuğun duygusal zekası arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda anne ile çocuğun birlikte geçirdiği zamanın anne-çocuk ilişkisi açısından önemli olduğu ve çocuğun farklı gelişim alanlarına etkisinin olduğunu saptamışlardır. Araştırmada beraber geçirilen zamanın aynı zamanda çocuğun duygusal zeka özelliklerini de etkilediği görülmüştür.

Kaynak (2013), araştırmasında eğitim fakültesi öğrencilerinin duygusal zeka ve saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmada Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesinde bulunan Sınıf Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, İlköğretim Matematik Öğretmenliği ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümlerinden 1.,2.,3.,4. sınıflar ile Nizip Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 1.sınıf öğrencilerinden 291 kız, 196 erkek öğrenciye uygulama yapılmıştır. Veri toplamak amacıyla Buss ve Perry (1992) tarafından oluşturulan “Saldırganlık Ölçeği” ve Bar-On (1997) tarafından geliştirilen “Bar-On Duygusal Zeka Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin duygusal zekalarının cinsiyet, eğitim gördükleri bölüm, anne eğitim durumu açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Sosyoekonomik düzey, eğitim görülen sınıf düzeyi ve baba eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özbiçer (2013) üniversite öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile romantik ilişki doyumları ve eşlerinin ilişki doyumlarına yönelik algılarına ilişkin yaptığı araştırmada 546 üniversite öğrencisiyle çalışmıştır. Araştırmada Schutte Duygusal Zeka Ölçeği ve Hendrick İlişki Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucu duygusal zekanın romantik ilişki doyumunu yordadığını göstermiştir. Duygusal zeka ve romantik ilişki doyumu cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Yaş değişkenine göre ise aralarında düşük düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Duygusal zeka düzeyi yüksek olan kişilerin eşinin duygu ve düşüncelerine yönelik algıları eşlerinininki ile paralel bulunmuştur. Sonuç olarak duygusal

zeka düzeyi yüksek olan bireylerin, eşlerinin romantik ilişki doyumunu daha iyi bir şekilde tatmin ettikleri görülmüştür.

Bazarbashi (2014), araştırmasında 2-6 yaş çocukları olan annelerin duygusal zekaları ve demografik özellikleri ile çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Duygusal zeka puanlarına ilişkin veriler “Duygusal Zeka Ölçeği” (Göçet, 2004) ve ebeveyn tutumlarına yönelik veriler “Ebeveyn Tutum Ölçeği” (Karabulut Demir, 2007) ile toplanmıştır. Araştırmada annelerin eğitim seviyesi düştükçe otoriter, izin verici ve koruyucu tutumun arttığı görülmüştür. Annelerin yaşları arttıkça koruyucu, otoriter ve izin verici tutumun arttığı; yaşları düştükçe demokratik tutumun arttığı saptanmıştır.

Akaydın (2015), çocukların duygusal zeka düzeyleri ile annelerinin mizah tarzları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 6 yaş grubu 206 çocuk ve annesiyle çalışma yapmıştır. Araştırmada annelerin mizah tarzlarını ölçebilmek için “Mizah Tarzları Ölçeği” kullanılmıştır. Çocukların duygusal zeka düzeylerini ölçebilmek için de “Sullivan Çocuklar İçin Duygusal Zeka Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada çocukların duygusal zeka boyutlarının cinsiyet, kurum türü, kurumdaki yılı, annesinin yaşı, annesinin mesleği ve annesinin öğrenim durumu değişkenlerine anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Akaydın ve Akduman (2016), duygusal zeka ile empatik beceriler arasında ilişkiyi incelemek amacıyla Ankara Çubuk ilçesindeki 6 yaş grubu 206 çocuk ile çalışmışlardır. Araştırmada “Sullivan Çocuklar İçin Kısa Empati Ölçeği” ve çocukların duygusal zeka düzeylerini belirlemek için “Sullivan Çocuklar İçin Duygusal Zeka Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada çocukların devam ettiği kurum türü, devam etme süresi ve cinsiyetleri duygusal zeka puanları ortalamasında anlamlı bir farklılık yaratırken, doğum sırası ve yaşının anlamlı farklılık yaratmadığı görülmüştür. Ayrıca empatik beceriler ile duygusal zeka düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir farklılık görülmüştür.

Poulou (2017) yaptığı çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin duygusal zekası ile öğrencilerin sosyal beceriler ile duygusal ve davranış güçlükleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 283 öğrenci ve 92 öğretmenden toplanan veriler sonucunda öğretmenin duygusal zekasının çocuğun davranışsal ve duygusal becerilerini önemli ölçüde etkilediği saptanmıştır.

Çetinkaya (2017) duygusal zeka ile ilgili ilkököl ve ortaokullarda görevli olan yöneticilerin başarı düzeylerini içeren bir araştırma yapmıştır. Araştırma yöneticilerin duygusal zeka düzeyleri ile başarı düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yöneliktir. Bu kapsamda

duygusal zeka ile birlikte problem çözme kavramını ayrı ayrı incelemiştir. Güler (2006) tarafından geçerliği güvenilirliği sağlanan problem çözme tutum ölçeği ile duygusal zeka ölçeği uygulamıştır. Araştırma sonucunda duygusal zeka ile problem çözme yeteneği arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki saptanmıştır. Ayrıca yöneticilerin duygusal zeka ve başarı düzeylerinin yaş, cinsiyet ve kıdeme göre farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır.

Şen (2017), Zonguldak Ereğli’de okul öncesine devam eden 298 çocuğun duygusal zeka düzeyleri ve akran ilişkileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada “Sullivan Çocuklar İçin Duygusal Zeka Ölçeği”, “Sullivan Çocuklar İçin Kısa Empati Ölçeği”, “Akran İlişkileri Ölçeği” “Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çocukların duygusal zeka düzeyleri anne ve babanın eğitim durumu, yerleşim yeri, annenin çalışıp çalışmaması, okul türü değişkenlerine göre farklılık göstermektedir. Ayrıca çocukların Akran İlişkileri Ölçeği ile Duygusal Zeka Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır.

Gül (2017), duygusal zeka ve iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yedi büyük firmadaki 505 büro çalışanına Schutte Duygusal Zeka Ölçeği ve İletişim Becerileri Ölçeği uygulamıştır. Yapılan analizlerin sonucunda tüm duygusal zeka boyutları ile iletişim becerilerinin boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Delikoyun (2017), üniversite öğrencilerinin duygusal zekaları ile benlik saygıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı çalışmada Gaziantep Üniversitesindeki 199 öğrenciye Bar-On Duygusal Zeka Ölçeği ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği uygulamıştır. Araştırma sonucunda genel duygusal zeka düzeyi ile benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak duygusal zekanın kişisel farkındalık boyutu ile benlik saygısı arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Karamehmetoğlu (2017), beden eğitimi öğretmenlerinin duygusal zeka düzeylerinin mesleki öz yeterlik ve problem çözme becerilerine etkisini belirlemek amacıyla İstanbul ilinden 230 beden eğitimi öğretmenine Schutte Duygusal Zeka Ölçeği, Öğretmen Öz Yeterlik Ölçeği ve Kişilerarası Problem Çözme Envanteri uygulamıştır. Araştırma sonucunda; beden eğitimi öğretmenlerinin duygusal zeka düzeyi artarken, kendilerinde algıladıkları mesleki öz yeterlilik algılarının ve kişilerarası problem çözme becerilerinin de arttığı tespit edilmiştir.

Akyıldız (2017), liseli ergenlerde bağlanma düzeyleri ile duygusal zeka arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 14-18 yaş arasındaki 120 birey ile çalışmıştır. Çalışmada Bilgilendirilmiş Onam Formu, Sosyodemografik Veri Formu, Ebeveyn ve Akran Bağlanma

Envanteri ve Schutte Duygusal Zeka Ölçeği kullanılmıştır. Katılan bireylerin sonuçları incelendiğinde anne ve babaya bağlanma biçimi ve duygusal zekanın; cinsiyet, yaş, gelir durumu, anne-baba birlikteliği, anne-baba eğitim durumu, kardeş sayısı ve bakım üstlenen kişilere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Köse (2020) anne-baba tutumlarının duygusal zeka ve karar verme stillerini incelediği araştırmasında 14-18 yaş aralığındaki ergenlerle çalışmıştır. Araştırmada 396 öğrenciye yer verilmiştir. Anne-Baba Tutum Ölçeği, Melbourne Karar Verme Ölçeği I-II ve Duygusal Zeka Özelliği Ölçeği-Kısa Form ‘un kullanıldığı çalışmada duygusal zekanın anne-baba tutumlarına göre farklılaştığı görülmüştür. Ergenlerin duygusal zekalarının demokratik anne-baba tutumu ile pozitif yönde anlamlı bulunduğu; otoriter anne-baba tutumu ile negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

İşitmez (2020) üstün yetenekli çocuklarda duygusal zeka, empati ve problem çözme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında 242 çocukla çalışmıştır. Veri toplama aracı olarak “Ka-Si Çocuklar ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği”, “Bar-On Duygusal Zeka Testi-Çocuk ve Ergen Formu”, “Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda üstün yetenekli öğrencilerin problem çözme becerisini duygusal zekanın alt boyutlarından genel ruh hali, stres yönetimi, uyumun pozitif etkilediği, olumlu izlenim bırakma alt boyutunun ise negatif etkilediği saptanmıştır.

Gürsoy ve Balcı Çelik (2020) ‘nin çalışmasında duygusal zeka beceri eğitiminin ergenlerde duygusal zeka, empatik beceri ve davranış problemlerine etkisini incelediği çalışmasında deney ve kontrol grubu olmak üzere 24 çocuğa yer verilmiştir. Veri toplamada 7-13 Yaş Duygusal Zeka Ölçeği, Gözden Geçirilmiş Davranış Problemleri Kontrol Listesi (GGDPKL) ve Temel Empati Ölçeği kullanılmıştır. Duygusal zeka beceri eğitimine katılan grupta araştırma sonucunda katılmayan gruba kıyasla anlamlı farklılık görülmüştür.

Aka Cesur (2020) yaptığı çalışmada ebeveynlerin duygusal zeka düzeyleri ile duygusal erişilebilirlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 20-65 yaş arası 398 ebeveyn ile çalışmıştır. Duygusal zeka düzeyini belirlemek için “Duygusal Zeka Özelliği Ölçeği Kısa Formu” kullanılan çalışmada ebeveynlerin duygusal zeka düzeylerinin eğitim seviyesi, çalışma durumu ve ekonomik gelirlerine göre farklılaştığı ve pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Tek çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal erişilebilirliğinin diğer ebeveynlere kıyasla daha fazla olduğu saptanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir (Karasar, 2014). İlişkisel tarama modelleri, iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2014). Çocuklarının ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkilerin bazı değişkenlere göre inceleneceği bu çalışmada ‘İlişkisel Tarama Modeli’ kullanılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2018-2019 eğitim öğretim yılı Diyarbakır Ergani ilçesinin merkezinde bulunan anaokulları ve ilköğretime bağlı anasınıflarına devam eden 60-72 ay arası çocuklar oluşturmaktadır. Diyarbakır ili Ergani ilçesinde okul öncesi kuruma devam eden çocuk sayısı yaklaşık 1000’dir.

Örneklemin uygulama işlemi; resmi okul öncesi eğitim kurumlarının tamamında olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kotalı örnekleme yöntemi baz alınarak kurumların büyüklükleriyle orantılı olarak şekilde uygulama yapılmıştır. Kota belirlenmesinde Ergani İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nden okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 ay arası çocukların sayısı alınmıştır (N:1000).

Kotanın örneklemede %95 güvenle ve %5 duyarlılık göz önüne alınarak evren biliniyorken yöntemi ile hesaplama yapılmıştır. Kotalı örneklemede kullanılacak kitleden (N:1000) örnekleme formülü kullanılarak aşağıda belirtilen formül aracılığı ile minimum örneklem büyüklüğü 161 olarak bulunmuştur. Toplam örneklem sayısı tabakalara ağırlıkları oranında dağıtılmış olup örneklem büyüklüğü formülü aşağıda gösterilmiştir:

Örneklem büyüklüğünü belirlemek için Çıngı (1990);

$Nt^2pq / d^2(N-1) + t^2pq$ formülü kullanılmıştır. Formüllerde;

N: Evrendeki toplam çocuk sayısı (1000)

n: Örnekleme alınacak çocuk sayısı (161)

p: Olayın görülme sıklığı (0,5)

q: Olayın görülmemesi sıklığı (0,5)

t: Belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosundan bulunan teorik değer (1,96)

d: Olayın görülme sıklığına göre oluşturulmak istenen duyarlılık (0,05)

Diyarbakır ili Ergani ilçesinde bulunan okulların belirlenmesinin ardından İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden araştırmadaki anketlerin uygulanabilmesi hususunda gerekli izinler alınmıştır (Ek-4).

Gerekli izinlerin alınmasının ardından kurumlarla iletişime geçilerek veri toplama kısmına geçilmiştir. Bu amaçla çocuk ve annesi ile ilgili bilgi almak için “Kişisel Bilgi Formu” ile “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği” annelere iletilmiştir. Annelerden gelen ve değerlendirmeye alınabilecek 180 adet ankete paralel olarak “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği” araştırmacı tarafından çocuklara uygulanmıştır. Dönütler neticesinde 180 adet “Kişisel Bilgi Formu”, 180 adet “Schutte Duygusal Zeka Testi” ve 180 adet “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı” formu, toplamda 540 adet form analiz için değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan 180 çocuk ve annesinin demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Örnekleme İlişkin Demografik Özellikler

Değişkenler	Grup	N	%
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	86	47,8
	Erkek	94	52,8
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul mezunu	59	32,8
	Ortaokul mezunu	28	15,6
	Lise mezunu	50	27,8
	Üniversite mezunu	43	23,8
Baba Öğrenim Durumu	İlkokul mezunu	19	10,6
	Ortaokul mezunu	22	12,2
	Lise mezunu	54	30,0
	Üniversite mezunu	85	47,2
Anne Yaşı	18-30 yaş	69	38,3
	31-40 yaş	95	52,8
	41-50 yaş	16	8,9
Baba Yaşı	18-30 yaş	17	9,4
	31-40 yaş	116	64,4
	41-50 yaş	41	22,8
	51-60 yaş	6	3,3
Anne Meslek	Çalışan	38	21,1
	Çalışmayan	142	78,9
Baba Meslek	Serbest Meslek	96	53,3
	Profesyonel Meslek	33	18,3
	Öğretmen	42	23,3
	İşçi	9	5,1
Çocuk Sayısı	Tek Çocuk	14	7,8
	İki Çocuk	88	48,9
	Üç Çocuk	52	28,9
	Dört ve Daha Fazla	26	14,4
Toplam		180	100,0

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan çocukların %47,8'i kız iken, %52,8'i erkektir. Araştırmaya katılan çocukların annelerinin %32,8'i ilkokul; %15,6'sı ortaokul; %27,8'i lise mezunu ve %23,8'i üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan çocukların babalarının %10,6'sı ilkokul; %12,2'si ortaokul; %30,0'u lise mezunu ve %43,3'ü üniversite mezunudur. Annelerinin %38,3'ü 18-30 yaş arasında; %52,8'i 31-40 yaş arasında ve %8,9'u 41-50 yaş arasında olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların babalarının %9,4'ü 18-30 yaş arasında; %64,4'ü 31-40 yaş arasında; %22,8'i 41-50 yaş arasında ve %3,3'ü 51-60 yaş arasında olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların annelerinin %21,1'i çalışan; %78,9'u çalışmayan olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların babalarının %53,3'ü serbest meslek; %18,3'ü profesyonel meslek çalışanı; %23,3'ü ve %5,1'i işçi olduğu saptanmıştır. Araştırmaya

katılan çocukların ailelerinin çocuk sayısı ise %7,8'i tek çocuk; %48,9 2 çocuk; %28,9'u 3 çocuk ve %14,4'ü ise 4 ve daha fazla çocuğa sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bu form anne ve çocuklara ait demografik özelliklerin tespit edilmesi için meydana getirilmiştir (Ek 1). Bu formda çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, annenin yaşı, mesleği, öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, babanın yaşı, babanın mesleği, yaşanan aile türü bilgilerine yer verilmiştir. “Kişisel Bilgi Formu”nu çocuğun annesi doldurmuştur.

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği (ASKAÖ)

Araştırmaya katılan çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışlarını tespit etmek için kullanılan resimler, Smetana (1981) tarafından geliştirilmiştir. Seçer, Sarı ve Olcay (2006) ölçeğin kapsam ve görünüş geçerliliğini tespit etmek için öncelikle Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma ile Özel Eğitim alanında doktorasını tamamlamış üç uzmandan görüş almışlardır. Kapsam geçerliliğinde resimler ve soruların sayı ve nitelikçe yeterli olup olmadığına; görünüş geçerliğinde ise çizimlerin olayı yansıtır yansıtmadığına bakılmıştır. Uzman görüşleri sonrasında resimlerden bir tanesinde “Bir çocuk yemekten önce dua etmiyor.” Olayını yansıtan resmin Türk kültürüne uygun olmadığı tespit edilmiş ve bu resmin yerine “Bir çocuk elmayı yedikten sonra kabuklarını yere atıyor.” Olayını yansıtan bir resim yapılarak uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlar arasında tutarlılık ölçeğin geçerliliği olarak kabul edilmiştir. Görüşlerin alınmasından sonra ölçek 10 çocuğa 10 gün arayla uygulanarak ve uygulamalar arasındaki korelasyona bakılarak güvenilirlik katsayısı $r = 0,78$ olarak tespit edilmiştir. Bu korelasyon ölçeğin güvenilirlik katsayısı olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlar ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği için bir kanıt olarak değerlendirilmiştir. (Seçer vd., 2006).

Giren (2008) yaptığı çalışmada Erzurum ilinde 5-6 yaş arası 300 çocukta topladığı verilerle ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini test etmiştir. İç tutarlılık güvenilirliğini Cronbach Alpha katsayısı kullanarak araştırmıştır. İstatistiksel analizler sonucunda Ahlaki Kural Algısı alt ölçeği için katsayı .74 Sosyal Kural Algısı alt ölçeği için katsayı .73 bulunmuştur. Test tekrar test güvenilirlik ölçütü sonucunda ölçümler arası korelasyon değeri .78 bulunmuştur. Geçerlik ölçümü için içerik

geçerliğini temel alan araştırmada uzmanlara sunulan ölçeğin neticesinde korelasyon katsayısı .81 olarak tespit edilmiştir (Giren, 2008). Son yıllarda Özcan (2017), Sarı (2018) ve Arıkoç (2019) araştırmalarında Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ölçeğini kullanmış olup bu değerlerin ölçeğin güvenirliğini ve geçerliğini desteklediğini belirtmişlerdir.

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği iki alt ölçekten oluşmaktadır.

1. Ahlaki Kural Algısı
2. Sosyal Kural Algısı

Ahlaki Kural Algısı: Ahlaki Kural Algısı alt ölçeği ahlaki kuralların ihlal edilmesini gösteren 5 resimden oluşmaktadır. Bu 5 resim ölçeğin aynı zamanda 5 alt boyunu oluşturmaktadır. Bu alt boyutlar;

- a. Ahlaki Ciddiyet Algısı
- b. Ahlaki Otorite Yokluğu Algısı
- c. Ahlaki Kural Yokluğu Algısı
- d. Ahlaki Genelleme Algısı
- e. Ahlaki Ceza Algısı

Ahlaki kurallar ile ilgili çocuklara gösterilen resimler şunlardır;

Resim 1. Bir çocuk diğerine vuruyor,

Resim 2. Bir çocuk oyuncak ayısını paylaşmak istemiyor,

Resim 3. Bir çocuk diğer çocuğu itiyor,

Resim 4. Bir çocuk diğerine su atıyor,

Resim 5. Bir çocuk diğer çocuğun elmasını zorla alıyor.

Her resimle ilgili çocuklara değişmeyen beş soru sorulmaktadır. Bu sorular resimlerle beraber gösterildiğinde çocuğun ahlaki kural bilgisini değerlendirmeye yöneliktir (Seçer vd., 2006).

Çocuklara sorulan sorular şunlardır;

Soru 1- Sence bu olay doğru mu yanlış mı? Eğer bu olay yanlışsa, sence ne kadar kötü? Soru 2- Bu çocuk bu davranışı yaparken öğretmen görmeseydi doğru olur muydu?

Soru 3- Öğretmeni ona bu davranışın yanlış olduğunu daha önce söylemeseydi ve böyle bir kural olmasaydı doğru olur muydu?

Soru 4- Başka bir okulda veya evde bu davranışın yapılması doğru olur muydu?

Soru 5- Öğretmeni bu davranışından dolayı bu çocuğa ceza versin mi?

Resimler gösterilirken sorulan bu sorulardan birincisi çocukların ahlaki kurallar ile ilgili ciddiye almasını, ikincisi çocukların ahlaki kurallar ile ilgili otorite yokluğu algısını, üçüncüsü çocukların ahlaki kurallarla ilgili kural yokluğu algısını, dördüncüsü çocukların ahlaki kurallarla ilgili genelleme algısını beşincisi ise ahlaki kuralların ihlali durumunda çocukların ceza tutumunu ölçmektedir (Giren, 2008).

Sosyal Kural Algısı: Sosyal Kural Algısı alt ölçeği sosyal kuralların ihlal edilmesini gösteren 5 resimden oluşmaktadır. Bu 5 resim ölçeğin aynı zamanda 5 alt boyunu oluşturmaktadır. Bu alt boyutlar;

- a. Sosyal Ciddiyet Algısı
- b. Sosyal Otorite Yokluğu Algısı
- c. Sosyal Kural Yokluğu Algısı
- d. Sosyal Genelleme Algısı
- e. Sosyal Ceza Algısı

Sosyal kurallarla ilgili çocuklara gösterilen resimler şunlardır;

Resim 1. Bir çocuk oyuna katılmıyor,

Resim 2. Bir çocuk hikaye saatinde istenilen yere oturmuyor,

Resim 3. Bir çocuk elmayı yedikten sonra kabuklarını çöpe değil yere atıyor,

Resim 4. Bir çocuk doğru yere oyuncaklarını koymuyor,

Resim 5. Bir çocuk paltosunu askıya asmıyor ve yere atıyor.

Bu bölümde de gösterilen resimlerle ilgili çocuklara aynı beş soru sorulmaktadır. Bu sorular resimlerle beraber gösterildiğinde çocuğun sosyal kural bilgisini değerlendirmektedir. (Seçer vd., 2006).

Çocuklara sorulan sorular şunlardır;

Soru 1- Sence bu olay doğru mu yanlış mı? Eğer bu olay yanlışsa, sence ne kadar kötü?

Soru 2- Bu çocuk bu davranışı yaparken öğretmen görmeseydi doğru olur muydu?

Soru 3- Öğretmeni ona bu davranışın yanlış olduğunu daha önce söylemeseydi ve böyle bir kural olmasaydı doğru olur muydu?

Soru 4- Başka bir okulda veya evde bu davranışın yapılması doğru olur muydu?

Soru 5- Öğretmeni bu davranışından dolayı bu çocuğa ceza versin mi?

Sorulan bu sorulardan birincisi çocukların sosyal kurallar ile ilgili ciddiyet algısını, ikincisi çocukların sosyal kurallar ile ilgili otorite yokluğu algısını, üçüncüsü çocukların sosyal kurallarla ilgili kural yokluğu algısını, dördüncüsü çocukların sosyal kurallarla ilgili genelleme algısını, beşincisi sosyal kuralların ihlali durumunda çocukların ceza tutumunu ölçmektedir (Giren, 2008).

Uygulamada, her resimde yaşanan olayı çocukların ne kadar algıladıklarını belirlemek amacıyla üç yüz ifadesi kullanılmıştır. İlk resimde, kabul eden ve onaylayan mutlu yüz ifadesi; ikinci resimde, biraz kızgın/onaylamayan yüz ifadesi; üçüncü resimde çok kızgın/hiç onaylamayan yüz ifadesi yer almaktadır.

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinin Puanlanması: Çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili ciddiyet alt boyutu algılarını belirlemek için her resimden sonra çocuğun önüne üç farklı yüz ifadesi konulmuştur ve “Resimde gösterilen olay tepkin nasıl olurdu? Yüz ifadelerinden birini seçer misin?” diye sorularak puanlama yapılmıştır. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri Ciddiyet algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 15’tir.

1. Kabul eden ve onaylayan mutlu yüz ifadesi = 1 puan
2. Biraz kızgın/onaylamayan yüz ifadesi = 2 puan
3. Çok kızgın/hiç onaylamayan yüz ifadesi = 3 puan

Ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili otorite yokluğu alt boyutlarına ilişkin yanıtlarını değerlendirmek için resimden sonra çocuğa “Bu çocuk bu davranışı yaparken öğretmen görmeseydi doğru mu olurdu yanlış mı olurdu?” sorusu sorulmuştur. Doğru cevabı için 0 puan, yanlış cevabı için 1 puan ile puanlanmıştır. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri otorite yokluğu algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 5’tir.

Ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili kural yokluğu alt boyutlarına ilişkin yanıtlarını değerlendirmek için resimden sonra çocuğa “Öğretmeni ona bu davranışın yanlış olduğunu daha önce

söylemeseydi ve böyle bir kural olmasaydı doğru olur muydu?” sorusu sorularak doğru olurdu cevabı için 0 puan, yanlış olurdu veya doğru olmazdı puanı için 1 puan verilmiştir. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri kural yokluğu algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 5’tir.

Ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili genelleme algısı alt boyutlarına ilişkin yanıtlarını değerlendirmek için resimden sonra çocuğa “Başka bir okulda veya evde bu davranışın yapılması doğru olur muydu?” sorusu sorulmuştur. Doğru olurdu cevabı 0 puanla, doğru olmazdı veya yanlış olurdu cevabı 1 puanla puanlanmıştır. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri genelleme algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 5’tir.

Ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili ceza algısı alt boyutlarına ilişkin yanıtlarını değerlendirmek için resimden sonra çocuğa “Öğretmeni bu davranışından dolayı bu çocuğa ceza versin mi?” sorusu sorulmuştur. Ceza verilmesin cevabı için 0 puan, ceza verilsin ama az verilsin cevabı için 1 puan, çok ceza verilsin cevabı için 2 puan verilmiştir. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri ceza algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 10’dur.

Schutte Duygusal Zeka Ölçeği (SDZÖ)

Schutte vd (1998) tarafından geliştirilen Schutte Duygusal Zeka Ölçeği; Austin, McKenney, Huang ve Saklofske, (2004) tarafından yeniden 41 madde olarak düzenlenmiştir. Schutte Duygusal Zeka Ölçeği, Tatar, Tok ve Saltukoğlu (2011)’nin Türkçe’ye uyarlamaları ile kullanılmaya başlanmıştır. Uyarlama çalışmasında öncelikle Schutte Duygusal Zeka Ölçeği dilsel eş değeriğiliğinin sağlanması için Türkçe ’ye çevrilmiştir. Sonra her iki dili de iyi derecede bilen beş kişi tarafından incelenmiş ve öneriler toplanarak tekrar düzenlenmiştir. Uzman görüşü almak için beş uzmana tekrar gönderilen formun her maddesi 0-10 arası puanlanmıştır. Verilerden Kendall İyi Uyuşum Analizi ile elde edilen sonuca göre ($W=0,131$; $x^2=(41) 26,764$; $p>0,05$) formun İngilizce-Türkçe eş değeriğiliği konusunda uzmanlar arası görüş farklılığı olmadığından uygulamaya geçilmiştir. Ölçeğin Türkçe ’ye dilsel eşdeğeriğiliği sağlandıktan sonra 17-78 yaşları arasında 1022 kadın ve 721 erkek olmak üzere toplam 1743 kişiye uygulama yapılmıştır (Tatar vd., 2011).

Ölçek 41 maddelik formunda üç faktörlü bir yapı olarak belirtilmiştir. Faktörler *İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi*, *Duyguların Kullanımı* ve *Duyguların Değeriğendirilmesi* olarak tanımlanmıştır. Açıklayıcı faktör analizinde veriler önce Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett

Testleri ile Temel Bileşenler Faktör Analizine uygunluğu açısından incelenmiştir. İstatistik sonuçları maddeler arası korelasyonların faktör analizine uygunluğunu göstermiştir (KMO=0,92). (Tatar vd., 2011).

Ölçek Türkçeye uyarlanmış olup Cronbach-Alpha iç tutarlık katsayısı 0,82 olarak bulunmuştur. Faktörlerin iç tutarlılık katsayıları İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi (0,75), Duyguların Kullanımı (0,39) ve Duyguların Değerlendirilmesi (0,76) olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin tamamı için Cronbach-Alpha iki yarım test güvenilirlikleri, birinci ve ikinci yarı için sırasıyla 0,69 ve 0,71 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik katsayısını belirlemek için Pearson Bağlantı Analizi yapılmıştır. Bir hafta aralıklı iki uygulamanın bağlantı düzeyi $r=0,49$ ($p<0,001$); iki hafta aralıklı iki uygulamanın bağlantı düzeyi $r=0,56$ ($p<0,001$) olarak tespit edilmiştir (Tatar vd., 2011). Toplam 41 maddeden oluşan ölçekte (20'si olumlu ve 21'i olumsuz) ters yönlü maddeler: 3, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 34, 35, 39, 40, 41'dir. Ölçek 5'li likert tipinde yapılandırılmış ve ölçeğin puan aralığı 41-205 arasında bulunmaktadır (Tatar vd., 2011).

Tatar, Tok, Bender ve Saltukoğlu (2017) yaptığı çalışmada ölçüt bağıntılı geçerlik çalışması için Schutte Duygusal Zeka Testi ile birlikte Toronto Aleksimi Ölçeği'ni 18-26 yaş arasında 91 kişiye; ikinci test tekrar test uygulamasını ise 80 kişiye uygulamıştır. Test tekrar test çalışması iki kez uygulanmış olup; ilki ilk uygulamadan 15 gün sonra, ikincisi ise 30 gün sonra aynı kişilere ulaşarak yapılmıştır. Çalışma verileri asıl testteki geliştirme çalışmalarına paralel olarak şekilde yapılmıştır. Araştırmada Schutte Duygusal Zeka Testi ile Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeği arasındaki bağlantı 0.87 bulunmuştur (Tatar vd., 2017).

Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan ölçeklerin izinleri ölçekleri uyarlayan ve geçerlik güvenilirlik çalışmalarını yapan kişilerden alınmıştır. Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği için Prof. Dr. Zarife Seçer ve Doç. Dr. Şaban Çetin'den; Schutte Duygusal Zeka Ölçeği için Doç. Dr. Arkun Tatar'dan gerekli izinler alınmıştır (Ek 2-3).

Alınan izinlerle birlikte ölçekleri uygulayabilmek için Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmıştır (Ek 4). Daha sonra 2018-2019 eğitim öğretim yılında Diyarbakır Ergani ilçesindeki resmi okul öncesi kurumlarında uygulama yapılarak veriler toplanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi ve Analizi

Araştırmaya dahil edilen çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinin ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki kural, ahlaki genelleme, ahlaki ceza, sosyal ciddiyet, sosyal sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal kural alt boyutlarının farklı demografik verilere göre farklılaşıp farklılaşmadığı değişken sayısına göre t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile belirlenmiştir. Anlamlı farklılık görülen durumlarda Tukey HSD testine başvurulmuştur. Annelerin duygusal zeka alt boyutlarından iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi, duyguların kullanımı ve toplam puanlarında değişken sayısına göre t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Değişkenler arası ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

Bağımsız değişkenlerde kategori sayılarının düşük olduğu aile türü değişkeni frekansı 5'ten az olduğu için t testi ve ANOVA için yeterli olmadığından araştırmanın değerlendirmesine dahil edilmemiştir. Ölçekler aracılığı ile elde edilen verilerin girilmesi ve yorumlanmasında SPSS programından faydalanılmıştır. Analizler öncesinde Kolmogorov-Smirnov ve Histogram grafiklerine bakılarak normallik testi uygulanmıştır. Anlamlılık değeri $p < 0,05$ olduğunda değişkenlerin normal dağılmadığı; $p > 0,05$ olduğunda değişkenlerin normal dağıldığı belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 2

Normallik Testi Sonuçları

Değişkenler	Kolmogorov-Smirnova		
	İstatistik	sd	P
İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi	0,076	180	0,261
Duyguların Kullanımı	0,101	180	0,289
Duyguların Değerlendirilmesi	0,084	180	0,514
Ahlaki Ciddiyet	0,207	180	0,342
Ahlaki Otorite	0,484	180	0,294
Ahlaki Kural	0,406	180	0,353
Ahlaki Genelleme	0,481	180	0,292
Ahlaki Ceza	0,281	180	0,399
Sosyal Ciddiyet	0,230	180	0,339
Sosyal Otorite	0,497	180	0,421
Sosyal Kural	0,435	180	0,157
Sosyal Genelleme	0,515	180	0,208
Sosyal Ceza	0,259	180	0,142

Tablo 2 incelendiğinde, Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarının anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Bu değişkenlerin normal dağıldığını göstermektedir.

Tablo 3

Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Değişkenler	N	Çarpıklık	Basıklık
İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi	180	-0,659	-0,554
Duyguların Kullanımı	180	-0,218	-0,314
Duyguların Değerlendirilmesi	180	-0,415	-0,159
Ahlaki Ciddiyet	180	-1,317	-1,579
Ahlaki Otorite	180	-0,197	-0,70
Ahlaki Kural	180	-0,014	-0,548
Ahlaki Genelleme	180	-0,214	-1,514
Ahlaki Ceza	180	-0,146	-0,512
Sosyal Ciddiyet	180	-0,138	-1,312
Sosyal Otorite	180	-0,797	-0,306
Sosyal Kural	180	-1,206	-0,112
Sosyal Genelleme	180	-0,055	-1,106
Sosyal Ceza	180	-0,179	-0,062

Tablo 3 incelendiğinde değişkenlere ait çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olduğu görülmektedir. Uç değerler atılarak histogram grafiklerinin de incelenmesiyle araştırmadaki değişkenlerin normal dağıldığı ve parametrik testlerin uygulanabileceği görülmektedir (George & Mallery, 2003).

BÖLÜM IV

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde önce okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki kural algısı ile ilgili bulgular, sosyal kural algısı ile ilgili bulgular ve ardından annelerinin duygusal zekası ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Son olarak ise korelasyon tablolarına yer verilmiş ve yorumlanmıştır.

ASKA Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

AKA Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Ahlaki kural algısı alt ölçeğinin çocuğun cinsiyetine ve annesinin mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi; annesinin ve babasının öğrenim durumuna, yaşına ve babasının mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 4-11 arasında verilmiştir.

Tablo 4

Cinsiyete Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları

Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği												
		Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
Çocuk Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	
Kız	86	13,63	1,37	4,71	0,92	4,55	1,00	4,98	0,65	8,76	2,33	
Erkek	94	13,73	1,58	4,77	0,75	4,37	1,24	4,82	0,66	8,91	2,19	
T testi sonuçları		t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	
		-0,479	0,630	-0,454	0,653	1,028	0,305	1,618	0,108	-0,472	0,639	

Tablo 4 incelendiğinde çocukların cinsiyetlerinin Ahlaki kural algısı alt ölçeğinden ahlaki ciddiyet ($t=-0,479$, $p>0,05$), ahlaki otorite ($t=-0,454$, $p>0,05$), ahlaki kural ($t=1,028$, $p>0,05$), ahlaki genelleme ($t=1,618$, $p>0,05$) ve ahlaki ceza ($t=-0,472$, $p>0,05$) puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmadığı saptanmıştır. Puan ortalamaları incelendiğinde kızların ahlaki kural ($\bar{x}=4,55$) ve ahlaki genelleme ($\bar{x}=4,98$) puanlarının erkeklerinkinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Yani ahlaki kural gelişiminde cinsiyetin herhangi bir farklılaşmaya neden olmadığı söylenebilir. Meriç ve Özyürek (2018) de yaptığı çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyetinin ahlaki kural algısını etkilemediği sonucuna varmışlardır.

Her ne kadar anlamlı bir farklılık olmasa da puan ortalamalarında kız çocuklarının ahlaki kural puanlarının erkeklerden daha yüksek olmasında toplumumuzdaki kız çocuklarından beklenen kurallara uyma davranışının etkisi olabilir. Aynı şekilde erkek çocukların ceza, otorite ve ciddiyet boyutlarında kızlardan yüksek puan almaları toplumumuzdaki erkek çocuklarını yetiştirme tutumlarından kaynaklanabilir. Toplumumuzda çocuk yetiştirme tutumları incelendiğinde erkek çocukların toplum tarafından güçlü, dayanıklı, girişken ve aktif olmaları beklenirken kız çocuklarının kibar, naif, sevecen olması beklenmektedir. (Yörükoğlu, 1993).

Nitekim literatür incelendiğinde Uslu (2005) ahlaki kural bilgisi açısından kız ve erkek çocukları karşılaştırdığı araştırmasında kız çocukların ahlaki kural bilgilerine erkek çocuklardan daha fazla sahip olduğu sonucuna varmıştır.

Tablo 5

Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Anne Öğrenim Durumu	Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
İlkokul	59	13,59	1,77	4,66	0,96	4,44	1,19	4,81	0,75	8,85	1,87
Ortaokul	28	13,71	1,15	4,57	1,03	4,43	1,13	4,64	0,62	8,46	2,97
Lise	50	13,56	1,40	4,84	0,55	4,32	1,27	5,00	0,78	9,22	2,04
Üniversite	43	13,93	1,33	4,94	0,78	4,65	0,86	5,08	0,00	8,63	2,44
Toplam	180	13,68	1,48	4,74	0,83	4,46	1,14	4,89	0,66	8,84	2,26
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	P	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,586	0,625	0,990	0,399	0,668	0,573	2,959	0,034*	0,857	0,464
Gruplariçi	176										
Toplam	179										

*p<0,05

Tablo 5 incelendiğinde Ahlaki kural algısı alt ölçeğinden ahlaki genelleme ($F_{(3-176)} = 2,959$, $P < 0,05$) puanlarının çocukların annelerinin öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Yapılan Tukey HSD testi sonucunda ahlaki genelleme boyutundaki anlamlı farklılığın annesi üniversite mezunu olan çocuklardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Puan ortalamaları incelendiğinde anneleri üniversite mezunu olan çocukların ahlaki genelleme ($\bar{x} = 5,08$), ahlaki ciddiyet ($\bar{x} = 13,93$), ahlaki otorite ($\bar{x} = 4,94$) ve ahlaki kural ($\bar{x} = 4,65$) puan ortalamalarının diğer gruptaki çocuklara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Uslu (2005) yaptığı çalışmada annenin eğitim durumu ile çocukların ciddiyet, kural değişikliği ve toplam ahlaki kural bilgisi puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu bulgu bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Çocukla en fazla vakit geçiren ebeveyn anne olduğundan annenin eğitim durumunun çocuğun ahlaki kural ortalamasını etkilemesi olağan bir durumdur. Eğitim düzeyi yükseldikçe birey daha çok okumakta ve kendini geliştirmektedir. Eğitimle birlikte akademik bilgi arttığından bunun çocuğa aktarılması da kaçınılmazdır. Nitekim literatürde yapılan araştırmaların birçoğunda bu sonuca benzer sonuçlar tespit edilmiştir.

Sarı (2018) yaptığı çalışmada anne eğitim düzeyinin ahlaki kural alt boyutlarından ceza algısına etkisini incelemiştir. Lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının puanı ilkökul ve ortaokul mezunu olan annelerin çocuklarından yüksek çıkmıştır. Bulunan sonuçlar bu

araştırma ile örtüşmektedir. Meriç ve Özyürek (2018) okul öncesi dönem çocuğa sahip ailelerin çocukların ahlaki ve sosyal kural algılayışları üzerine etkisini incelediği çalışmada anne öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulmazken sıra ortalamalarında annesi yüksekokul mezunu olanların daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu sonucuna varmışlardır.

Tablo 6

Çocukların Babalarının Öğrenim Durumuna Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Baba Öğrenim Durumu	Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
İlkokul	19	13,21	2,07	4,79	0,53	4,32	1,34	4,74	0,56	9,16	3,04
Ortaokul	22	14,18	0,91	4,82	0,50	4,72	0,70	4,91	0,29	8,73	2,37
Lise	54	13,69	1,34	4,59	1,12	4,22	1,37	4,74	0,83	8,80	1,73
Üniversite	85	13,66	1,51	4,80	0,73	4,56	0,99	5,02	0,59	8,82	2,35
Toplam	180	13,68	1,48	4,74	0,83	4,46	1,14	4,89	0,66	8,84	2,26
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	p	F	p	F	P
Gruplararası	3	1,472	0,224	1,495	0,218	0,791	0,203	2,518	0,060	0,150	0,929
Gruplariçi	176										

Tablo 6 incelendiğinde Ahlaki kural algısı alt ölçeğinden ahlaki ciddiyet ($F_{(4-175)}= 1,472$), ahlaki otorite ($F_{(4-175)}= 1,495$), ahlaki kural ($F_{(4-175)}=0,791$), ahlaki genelleme ($F_{(4-175)}= 2,518$) ve ahlaki ceza ($F_{(4-175)}=0,150$, $p>0,05$) puan ortalamalarının babaların öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Toplumumuzda çocuğun daha çok anne ile etkileşime girmesi babanın öğrenim durumunun anlamlı farklılık oluşturmamasına neden olmuş olabilir. Nitekim araştırmanın yapıldığı bölgede kültürel kurallar doğrultusunda babalar çocuk bakımında daha çok maddi boyutla ilgilenmektedir. Bu da istatistiksel açıdan anlamlı fark çıkmamasını desteklemektedir.

Literatür incelendiğinde yapılan çalışmalarda baba öğrenim durumuyla çocuğun ahlaki kural bilgisi arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Aksekili (2017) ahlaki ciddiyet, otorite, kural, genelleme ve ceza puanlarında baba öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Meriç ve Özyürek 2018’de yaptıkları çalışmada baba öğrenim durumu ile ahlak kural bilgisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna varmışlardır. Sözer Çapan (2005) ahlaki yargı ölçeğinin puanları ile baba öğrenim durumu arasındaki ilişkiyi

inceleyerek anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varmıştır. Bu bulgular araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

Tablo 7

Çocukların Annelerinin Yaşlarına Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Anne Yaş	Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
18-30 yaş	69	13,61	1,48	4,46	1,22	4,20	1,48	4,83	0,99	8,99	2,37
31-40 yaş	95	13,65	1,56	4,93	0,26	4,65	0,80	4,94	0,28	8,69	2,29
41-50 yaş	16	14,19	0,91	4,81	0,75	4,37	0,96	4,94	0,25	9,06	1,39
Toplam	180	13,68	1,48	4,74	0,83	4,46	1,14	4,89	0,66	8,84	2,26
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	P	F	p	F	p
Gruplararası	2	1,035	0,357	6,592	0,002**	3,262	0,041*	0,605	0,547	0,416	0,660
Grupları içi	177										
Toplam	179										

*p<0,05

Tablo 7 incelendiğinde ahlaki kural algısı alt ölçeğinin ahlaki otorite ($F_{(2-177)} = 0,002$, $p < 0,05$) ve ahlaki kural ($F_{(2-177)} = 0,041$, $p < 0,05$) puan ortalamalarında annelerin yaşına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda hem ahlaki otorite hem de ahlaki kural alt boyutlarında farklılığın 31-40 yaş arası grubundaki annelerden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Puan ortalamaları incelendiğinde anneler 31-40 yaş aralığında olan çocukların ahlaki otorite ($x=4,93$) ve ahlaki kural ($x=4,65$) puan ortalamalarının diğer gruplara göre yüksek olduğu saptanmıştır.

Erikson'a göre bu yaş aralığında insanlar gelecek nesiller kurmak ve onları yönlendirmek için en olgun çağlarındadır. Üretkenliğin zirvede olduğu yıllarda çocuk sahibi olan anneler çocuk bakımında daha özenli davranmaktadır. Bunun sonucu olarak bu yaş aralığında olan annelerin çocuklarının ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki kural ve ahlaki genelleme puan ortalamaları yüksek çıkmaktadır.

Literatürde bu bulgunun tersi sonuçlara da rastlanmaktadır. Tezel Şahin ve Özyürek (2010a) çalışmasında annenin yaşı ile ahlaki kural algısı arasında anlamlı ilişki olmadığını saptamışlardır. Bu bulgular araştırmanın sonuçları ile farklılık göstermektedir. Bu farklılığın sebebi yıllar içerisinde değişen ebeveynlik algısı olabilir.

Tablo 8

Çocukların Babalarının Yaşlarına Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
Baba Yaş	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
18-30 yaş	17	13,77	1,30	4,00	1,65	4,47	1,23	4,65	1,00	8,06	3,31
31-40 yaş	116	13,55	1,62	4,84	0,54	4,48	1,08	4,96	0,65	9,02	1,94
41-50 yaş	41	13,95	1,14	4,71	0,95	4,32	1,31	4,80	0,51	8,73	2,59
51-60 yaş	6	14,17	1,17	5,00	0,00	4,50	0,84	5,00	0,00	8,33	1,97
Toplam	180	13,68	1,48	4,74	0,83	4,46	1,14	4,89	0,66	8,84	2,26
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,981	0,403	5,693	0,001**	0,263	0,852	1,475	0,223	1,052	0,371
Gruplarıçi	176										
Toplam	179										

**p<0,05

Tablo 8 incelendiğinde ahlaki kural algısı alt ölçeğinin ahlaki otorite ($F_{(3-176)} = 0,001$, $p < 0,05$) alt boyutu çocukların babalarının yaşlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tukey HSD analizleri sonucunda farklılığın kaynağının 51-60 yaş aralığındaki baba faktöründen kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Puan ortalamaları incelendiğinde babaları 51-60 yaş aralığında olan çocukların ahlaki ciddiyet ($\bar{x}=14,17$), ahlaki otorite ($\bar{x}=5,00$), ahlaki kural ($\bar{x}=4,50$) ve ahlaki genelleme ($\bar{x}=5,00$) 'lerinin diğer gruptaki çocuklara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Yaş ilerledikçe yetişkinler ahlaki kurallara daha çok özen gösterip gelecek nesillere bunu aktarma eğilimindedir. Babası 51-60 yaş aralığındaki çocukların ahlaki kural algısının yüksek çıkmasında bu durumdan kaynaklı tutumlar etkili olmuş olabilir. Sak ve arkadaşları (2015)'nin yaptığı araştırmada 41 yaş üstü anne-babaların anlamlı derecede farklılıkla diğer yaş grubundaki anne-babalardan daha otoriter tutum sergiledikleri saptanmıştır. Meriç ve Özyürek 2018'de yaptıkları araştırmada babası 41 yaş ve üzeri olan çocukların ahlaki kural bilgisi puanlarının daha yüksek olduğunu saptamışlardır.

Tablo 9

Çocukların Annelerinin Mesleklerine Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları

Anne Meslek	Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Çalışan	38	13,95	1,31	4,95	0,22	4,60	0,94	5,13	0,81	9,18	1,79
Çalışmayan	142	13,61	1,51	4,68	0,92	4,41	1,18	4,83	0,59	8,74	2,35
t-Testi Sonuçları		t	P	t	p	t	P	t	p	t	p
		1,239	0,217	1,743	0,002**	0,915	0,302	2,548	0,038*	1,063	0,218

$p < 0,05$

Tablo 9 incelendiğinde ahlaki kural algısı alt ölçeğinin ahlaki otorite ($t=1,743$, $p < 0,05$) ve ahlaki genelleme ($t=2,548$, $p < 0,05$) alt boyutlarında çocukların annelerinin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Annesi ev hanımı olan çocukların ahlaki otorite ($x=4,68$) ve ahlaki genelleme ($x=4,83$) puan ortalamaları diğer gruptaki çocuklara göre düşük bulunmuştur. Çalışmayan annelerin çocuklarının daha düşük puan alması sosyoekonomik durumun ailelerin tutumlarını etkilemesinden kaynaklanıyor olabilir. Nitekim Hatunoğlu ve ark. (2012) yaptıkları araştırmada okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki ve sosyal kural bilgisinin sosyoekonomik düzeyi iyi olan ailelerde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tablo 10

Çocukların Babalarının Mesleklerine Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
Baba Meslek	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Serbest Meslek	96	13,65	1,49	4,69	0,91	4,44	1,14	4,86	0,84	8,76	2,53
Profesyonel Meslek	33	14,00	1,20	4,97	0,17	4,54	1,28	5,00	0,00	9,45	1,64
Öğretmen	42	13,62	1,67	4,64	1,00	4,52	1,04	4,93	0,34	8,50	2,11
İşçi	9	13,22	1,39	4,89	0,33	4,33	1,12	4,67	0,71	9,00	1,32
Toplam	180	13,68	1,48	4,74	0,83	4,46	1,14	4,89	0,66	8,84	2,26
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,838	0,475	1,250	0,293	0,092	0,964	0,748	0,525	1,194	0,314
Gruplariçi	176										
Toplam	179										

Tablo 10 incelendiğinde ahlaki kural algısı alt ölçeğinin ahlaki ciddiyet ($F_{(3-176)}=0,838$, $p>0,05$), ahlaki otorite ($F_{(3-176)}= 1,250$, $p>0,05$), ahlaki kural ($F_{(3-176)}=0,092$, $p>0,05$), ahlaki genelleme ($F_{(3-176)}=0,748$, $p>0,05$) ve ahlaki ceza ($F_{(3-176)}=1,194$, $p>0,05$) alt puanlarında çocukların babalarının mesleklerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark oluşturmadığı saptanmıştır. Anlamlı farklılık çıkmamasında babaların çalıştığı için çocuklarla çok fazla vakit geçirmemesi, toplumsal olarak çocukla ilgilenme görevinin anneye yüklenmesi etkili olmuş olabilir.

Babası profesyonel meslek grubunda çalışan çocukların ahlaki ciddiyet ($x=14,00$), ahlaki otorite (4,97), ahlaki kural ($x=4,54$), ahlaki genelleme ($x=5,00$) ve ahlaki ceza ($x=9,45$) puan ortalamaları diğer gruptaki çocuklardan yüksek bulunmuştur. Profesyonel meslek grupları belli bir eğitim seviyesi gerektirmektedir. Bu meslek grubundaki babaların çocuk eğitiminde diğer gruplara kıyasla daha bilgili olabileceği varsayılmaktadır. Bunun sonucu olarak puan ortalamaları diğer gruplardan yüksek çıkmıştır. Babanın çocuk yetiştirirken sergilediği tutum çocuğun kişiliğinin oluşmasında etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalar profesyonel meslek grubunda çalışan ebeveynlerin daha fazla demokratik tutum, daha az sert disiplin sergilediklerini ortaya çıkarmıştır (Özyürek, 2004). Bu araştırmada da profesyonel meslek grubunun puan ortalamalarının yüksek olmasında bu faktör etkili olmuş olabilir.

Nitekim literatür incelendiğinde Meriç ve Özyürek (2018)'in okul öncesi dönem çocuğa sahip ailelerin çocukların ahlaki ve sosyal kural algılayışları üzerine etkisini incelediği araştırmada baba mesleği ile ahlaki kural bilgisi arasında anlamlı bir farklılık bulmamakla birlikte sıra ortalamalarında babası profesyonel meslekte çalışan çocukların puanının daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Tablo 11

Çocukların Kardeş Sayılarına Göre AKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Kardeş Sayısı	Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Ahlaki Ciddiyet			Ahlaki Otorite		Ahlaki Kural		Ahlaki Genelleme		Ahlaki Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Tek Çocuk	14	13,71	1,86	4,79	0,43	4,86	0,36	5,00	0,00	8,29	2,79
İki Çocuk	88	13,74	1,43	4,70	0,94	4,34	1,29	4,87	0,87	9,03	2,21
Üç Çocuk	52	13,69	1,41	4,71	0,82	4,48	1,13	4,88	0,43	8,86	1,93
Dört ve Daha Fazla	26	13,46	1,65	4,88	0,59	4,58	0,21	4,92	0,27	8,42	2,70
Toplam	180	13,68	1,48	4,74	0,83	4,46	1,14	4,89	0,66	8,84	2,26
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,235	0,872	0,343	0,794	0,991	0,398	0,165	0,920	0,795	0,498
Gruplariçi	176										
Toplam	179										

Tablo 11 incelendiğinde ahlaki kural algısı alt ölçeğinin ahlaki ciddiyet ($F_{(3-176)}=0,235$, $p>0,05$), ahlaki otorite ($F_{(3-176)}=0,343$, $p>0,05$), ahlaki kural ($F_{(3-176)}=0,991$, $p>0,05$), ahlaki genelleme ($F_{(3-176)}=0,165$, $p>0,05$) ve ahlaki ceza ($F_{(3-176)}=0,795$, $p>0,05$) puanlarında çocukların kardeş sayısına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ailede başlayan eğitim çocuğun okul öncesi kurumuna başlaması ile okulda devam etmektedir. Birçok çocuk ailesinden daha çok okuldaki akranları ile iletişim kurmaktadır. Kardeş sayısının bir etken olmamasında çocukların okul öncesi eğitim kurumuna başlamalarıyla aileden ayrılıp akran ve çevreden etkilenmesi etkili olmuş olabilir.

Arıkoç (2019), Aksekili (2017) ve Uslu (2005) da araştırmalarında kardeş sayısı değişkeninin çocukların toplam ahlak kural bilgisi puan ortalamaları üzerinde bir etkisi olmadığını saptamıştır. Bu bulgular araştırma sonucunu desteklemektedir.

SKA Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Sosyal kural algısı alt ölçeğinin çocuğun cinsiyetine ve anne mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi; annesinin ve babasının öğrenim durumuna, yaşına ve babasının mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 12-19 arasında verilmiştir.

Tablo 12

Çocukların Cinsiyetine Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları

Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği											
Çocuk Cinsiyet	Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Kız	86	13,45	2,00	4,77	0,81	4,70	0,87	4,94	0,44	8,53	2,36
Erkek	94	13,73	1,44	4,74	0,79	4,45	1,03	4,84	0,61	8,74	2,07
T testi sonuçları		t	p	t	p	t	P	t	p	t	p
		-1,088	0,278	0,190	0,850	1,755	0,081	1,266	0,207	0,634	0,527

Tablo 12 incelendiğinde çocukların cinsiyetlerinin sosyal kural algısı alt ölçeğinden sosyal ciddiyet ($t = -1,088$, $p > 0,05$), sosyal otorite ($t = 0,190$, $p > 0,05$), sosyal kural ($t = 1,755$, $p > 0,05$), sosyal genelleme ($t = 1,266$, $p > 0,05$), sosyal ceza ($t = -0,634$, $p > 0,05$) puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Sosyal kural anlayışı ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark çıkmamasına neden olarak sosyal gelişimde çevrenin her iki cinsiyete de benzer oranda etkili olması gösterilebilir.

Puan ortalamaları incelendiğinde kızların sosyal otorite ($\bar{x} = 4,77$), sosyal kural ($\bar{x} = 4,70$) ve sosyal genelleme ($\bar{x} = 4,94$) puanlarının erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Anlamlı farklılık çıkmamasına rağmen kızların sosyal otorite, sosyal kural ve sosyal genelleme puanlarının yüksek çıkmasında kız çocuklarının problem çözmede daha uysal ve ılımlı yollar tercih etmesi etkili olmuş olabilir. Seçer ve arkadaşlarının (2006) çalışmasında da kız çocuklarının sosyal kurallar çiğnendiğinde öğretmene bildirilmesi gerektiğini savunması bulgusu araştırmanın bulguları ile uyushmaktadır.

Tablo 13

Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
Anne Öğrenim Durumu	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
İlkokul	59	13,56	1,73	4,83	0,67	4,46	1,15	4,80	0,74	9,02	1,65
Ortaokul	28	13,86	1,35	4,46	1,14	4,57	0,74	4,89	0,31	8,37	2,39
Lise	50	13,54	2,05	4,76	0,72	4,48	1,05	4,92	0,57	8,68	2,49
Üniversite	43	13,56	1,56	4,84	0,78	4,81	0,62	4,98	0,15	8,21	2,42
Toplam	180	13,60	1,73	4,76	0,80	4,57	0,96	4,89	0,54	8,64	2,21
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	P	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,243	0,866	1,565	0,201	1,338	0,263	1,018	0,386	1,133	0,337
Grupları içi	176										
Toplam	179										

Tablo 13 incelendiğinde sosyal kural algısı alt ölçeğinin sosyal ciddiyet ($F_{(3-176)} = 0,243$, $p > 0,05$), sosyal otorite ($F_{(3-176)} = 1,565$, $p > 0,05$), sosyal kural ($F_{(3-176)} = 1,338$, $p > 0,05$), sosyal genelleme ($F_{(3-176)} = 1,018$, $p > 0,05$) ve sosyal ceza ($F_{(3-176)} = 1,133$, $p > 0,05$) puanlarında çocukların annelerinin öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Puan ortalamaları incelendiğinde üniversite mezunu annelerin çocuklarının sosyal otorite ($x=4,84$), sosyal kural ($x=4,81$) ve sosyal genelleme ($x=4,98$) puan ortalamalarının diğer gruptaki çocuklara göre yüksek olduğu saptanmıştır. Toplumlar bireyin eğitim seviyesi ile verimliliğin paralel olduğuna inanırlar. Birey eğitim ile topluma uyum sağlar ve sosyalleşir. Eğitim seviyesi yükselen birey daha fazla okumakta ve kendini geliştirmektedir. Ebeveynlerin eğitim seviyesi yükseldikçe de çocuklarına karşı daha demokratik tutum sergiledikleri çeşitli çalışmalarda mevcuttur (Özben ve Argun, 2002; Şanlı ve Öztürk, 2012; Özyürek ve Şahin, 2005). Demokratik tutumla çocuk yetiştiren birey sosyal kuralların nedenlerini çocuğa açıklayacak ve kavramasını sağlayacağı için bu çocukların sosyal kurallara uyum sağlaması beklenen bir sonuçtur. Sarı (2018)'in yaptığı çalışmada üniversite mezunu annelerin aile üyelerine diğer gruptaki annelerden daha fazla ilgi gösterdiği bulunmuştur. Uslu (2005) yaptığı çalışmada üniversite mezunu annelerin çocuklarının sosyal kural bilgisi puan ortalamasının okuryazar olmayan annelerin çocuklarından yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Tablo 14

Çocukların Babalarının Öğrenim Durumuna Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Baba Öğrenim Durumu	Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
İlkokul	19	13,42	1,54	4,68	0,67	4,53	0,77	4,84	0,37	8,32	2,83
Ortaokul	22	14,09	1,23	4,73	1,08	4,41	1,50	4,91	0,29	9,00	2,83
Lise	54	13,76	1,71	4,74	0,78	4,52	0,84	4,85	0,71	8,54	1,87
Üniversite	85	13,41	1,87	4,78	0,77	4,64	0,90	4,91	0,49	8,69	2,11
Toplam	180	13,60	1,73	4,76	0,80	4,57	0,96	4,89	0,54	8,64	2,21
Varyans Analizi	Sd	F	P	F	p	F	P	F	p	F	P
Gruplararası	3	1,150	0,330	0,111	0,954	0,445	0,721	0,222	0,881	0,381	0,767
Gruplarıçi	176										
Toplam	179										

Tablo 14 incelendiğinde sosyal kural algısı alt ölçeğinin sosyal ciddiyet ($F_{(4-175)} = 1,150$, $p > 0,05$), sosyal otorite ($F_{(4-175)} = 0,111$, $p > 0,05$), sosyal kural ($F_{(4-175)} = 0,445$, $p > 0,05$), sosyal genelleme ($F_{(4-175)} = 0,222$, $p > 0,05$) ve sosyal ceza ($F_{(4-175)} = 0,381$, $p > 0,05$) puanlarında çocukların babalarının öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Okul öncesi çocukları gerek öz bakım gerekse fiziksel ihtiyaçları sebebiyle anneleriyle daha fazla vakit geçirdikleri için babaların öğrenim durumu anlamlı bir fark yaratmamış olabilir. Bunun yanında araştırma yapılan bölgedeki çocuk yetiştirme sorumluluğunun daha çok anneye yüklenmesi bu sonucu doğurmuş olabilir.

Ancak literatürde bu araştırmadan farklı sonuçlar da yer almaktadır. Meriç (2017) çalışmasında babanın öğrenim durumu ile sosyal kural algısı arasında anlamlı bir farklılık bularak ilkökul mezunu babaların diğer gruplara kıyasla anlamlı derecede düşük puan aldığını saptamıştır.

Tablo 15

Çocukların Annelerinin Yaşlarına Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Anne Yaş	Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
18-30 yaş	69	13,67	1,88	4,57	1,13	4,48	1,05	4,77	0,82	8,58	2,42
31-40 yaş	95	13,55	1,67	4,88	0,41	4,72	0,66	4,98	0,14	8,63	2,16
41-50 yaş	16	13,62	1,50	4,81	0,75	4,06	1,69	4,87	0,34	9,00	1,63
Toplam	180	13,60	1,73	4,76	0,80	4,57	0,96	4,89	0,54	8,64	2,21
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	P	F	p	F	p
Gruplararası	2	0,096	0,909	3,285	0,040*	3,728	0,026*	3,151	0,045*	0,235	0,790
Gruplarıçi	177										
Toplam	179										

*p<0,05

Tablo 15 incelendiğinde sosyal kural algısı alt ölçeğinin sosyal otorite ($F_{(2-177)}=0,040$, $p<0,05$) ve sosyal kural ($F_{(2-177)}=0,026$, $p<0,05$) ve sosyal genelleme ($F_{(2-177)}=0,045$, $p<0,05$) puanlarında çocukların annelerinin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. Farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla Tukey HSD analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre farklılık sosyal otorite ve sosyal genellemede 18-30 yaş arası annelerden; sosyal kural alt boyutunda ise 41-50 yaş arası annelerden kaynaklanmaktadır.

Puan ortalamaları incelendiğinde anneleri 18-30 yaş aralığında olan çocukların sosyal otorite ($x=4,57$) ve sosyal genelleme ($x=4,77$) puanlarının diğer yaş gruplarındaki çocuklara kıyasla düşük olduğu saptanmıştır. Bireyin olgunlaşması kendi davranış ve tutumlarını etkilediği gibi çocuk yetiştirme tutumunu da etkilemektedir. Bu yaş aralığında olan anneler çocuk yetiştirme konusunda tecrübesiz olabilir. Bunun sonucu olarak da çocukların sosyal otorite ve sosyal genelleme puanları düşük çıkmış olabilir.

Ayrıca anneleri 31-40 yaş aralığında olan çocukların sosyal otorite ($x=4,88$), sosyal kural (4,72) ve sosyal genelleme (4,98) puanlarının diğer gruplardan yüksek olduğu görülmektedir. 31-40 yaş çeşitli kuramlara göre en olgun ve üretken çağ olarak görülmektedir. Bu üretkenlik döneminde çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirmede daha özenli olacağı varsayılmaktadır. Toplumumuzda anneler çocuk ile daha fazla vakit geçiren ebeveynler olduğundan annenin tutumlarının çocuğu etkilemesi kaçınılmazdır. 31-40 yaş aralığındaki yeterli olgunluğa ulaşmış anneler çocukları için uygun birer rol model olduğundan çocuğun sosyal kuralları doğru şekilde öğrenmesi beklenmektedir. Nitekim

Meriç ve Özyürek (2018) okul öncesi dönem çocuklarıyla yaptığı araştırmada annesi 31-35 yaş aralığında olan çocukların sosyal kuralları daha fazla içselleştirdikleri sonucuna varmıştır. Bu bulgu araştırma sonucunu desteklemektedir.

Sarı (2018) ise sosyal kurallarla ilgili ceza algısında etkili değişkenleri incelediği çalışmada annesi 31-40 yaş arası ve 41 yaş üzeri olan annelerin çocuklarının sosyal ceza algısının diğer gruplardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 16

Çocukların Babalarının Yaşlarına Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Baba Yaş	Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
18-30 yaş	17	13,71	1,36	4,12	1,83	4,53	1,18	4,53	1,28	7,94	3,33
31-40 yaş	116	13,66	1,79	4,84	0,54	4,68	0,79	4,93	0,41	8,67	2,04
41-50 yaş	41	13,37	1,74	4,80	0,56	4,27	1,28	4,95	0,22	8,88	2,15
51-60 yaş	6	13,83	1,60	4,50	1,22	4,50	0,55	4,67	0,52	8,50	2,35
Toplam	180	13,60	1,73	4,76	0,80	4,57	0,96	4,89	0,54	8,64	2,21
	Sd	F	p	F	p	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,344	0,794	4,573	0,004**	1,901	0,131	3,428	0,018	0,735	0,532
Gruplariçi	176										
Toplam	179										

**p<0,05

Tablo 16 incelendiğinde sosyal kural algısı alt ölçeğinin sosyal otorite ($F_{(3-176)}=0,004$, $p<0,05$) alt boyutunda çocukların babalarının yaşlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Tukey HSD testine göre farklılığın kaynağının sosyal otorite alt boyutunda 18-30 yaş aralığındaki babalar olduğu tespit edilmiştir. Sosyal otorite puan ortalamalarında 18-30 yaş arasındaki babaların düşük puan ortalamasına sahip olmasında erken yaşta çocuk sahibi olmaları etkili olabilir. Evliliğin oturması, uyum sağlanması süreçleri ile birlikte çocuk sahibi olan bireyler otorite kurmakta tecrübesiz olabilirler.

Puan ortalamaları incelendiğinde babası 31-40 yaş aralığında olan çocukların sosyal otorite ($x=4,84$), sosyal kural ($x=4,68$) ve sosyal genelleme ($x=4,93$) puanlarının diğer gruptaki çocuklara göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu yaş aralığındaki insanlar yaşamlarının en verimli dönemindedir. Birey meslek hayatına atılmış, ailesini kurmuş ve hayatını bir düzene oturtmuştur. Bu üretken dönemde çocuk sahibi olan birey tutum ve davranışlarına özen göstermekte; toplumsal ve sosyal kurallara uygun bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Bunun yanı sıra çocuğu için rol model olan baba her davranışı ile çocuğun sosyal gelişimine destek sağlamaktadır. Bu bağlamda bireyin bulunduğu yaş çocuğunun sosyal kuralları algılamasında etkili olmuştur denilebilir.

Literatür incelendiğinde bu araştırmadan farklı olarak Meriç (2017) ve Tezel Şahin ve Özyürek (2010a) çocukların sosyal kural bilgisini baba yaşına göre incelediği çalışmada istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulmamıştır.

Tablo 17

Çocukların Annelerinin Mesleklerine Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve t Testi Sonuçları

Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği												
		Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
Anne Meslek	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	
Çalışan	38	13,50	2,01	4,94	0,88	4,71	0,98	5,00	0,00	8,84	1,77	
Çalışmayan	142	13,62	1,65	4,70	0,98	4,52	0,95	4,86	0,60	8,84	2,31	
		t	p	T	P	t	p	t	p	t	p	
T testi sonuçları		0,400	0,689	1,667	0,004*	1,036	0,312	1,438	0,006*	0,619	0,474	

$p < 0,05$

Tablo 17 incelendiğinde sosyal kural algısı alt ölçeğinin sosyal otorite ($t=1,667$, $p < 0,05$) ve sosyal genelleme ($t=1,438$, $p < 0,05$) puanlarında çocukların annelerinin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. Puan ortalamaları incelendiğinde annesi ev hanımı olan çocukların sosyal otorite ($x=4,70$) ve sosyal genelleme ($x=4,86$) puanlarının annesi çalışan çocuklara göre düşük olduğu görülmüştür. Bu farklılık ise çalışan annelerin topluma daha fazla katılması ve daha çok insanla iletişime geçerek sosyalleşmesinden ve dolayısıyla bunu çocuk yetiştirme tutumlarına yansıtmasından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 18

Çocukların Babalarının Mesleklerine Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
Baba Meslek	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Serbest Meslek	96	13,65	1,80	4,79	0,74	4,50	1,04	4,90	0,55	8,47	2,55
Profesyonel Meslek	33	13,76	1,46	5,00	0,00	4,79	0,89	4,97	0,17	9,12	1,54
Öğretmen	42	13,33	1,79	4,64	1,06	4,60	0,88	4,83	0,70	8,72	1,84
İşçi	9	13,78	1,72	4,00	1,12	4,33	0,71	4,78	0,44	8,44	2,01
Toplam	180	13,60	1,73	4,76	0,80	4,57	0,96	4,89	0,54	8,64	2,21
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	P	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,474	0,701	4,240	0,006**	0,920	0,432	0,527	0,664	0,747	0,525
Gruplarıçi	176										
Toplam	179										

**p<0,05

Tablo 18 incelendiğinde sosyal kural algısı alt ölçeğinin sosyal otorite ($F_{(3-176)}=0,006$, $p<0,05$) alt boyutunda çocukların babalarının mesleklerine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey HSD testi analizine göre sosyal otorite alt boyutunda babası işçi olan çocuklardan dolayı anlamlı farklılık görüldüğü tespit edilmiştir.

Puan ortalamaları incelendiğinde babası işçi olan çocukların sosyal otorite ($x=4,00$), sosyal kural ($x=4,33$), sosyal genelleme (4,78) ve sosyal ceza ($x=8,44$) puanlarının babası diğer meslek grubunda çalışan çocuklardan düşük olduğu saptanmıştır. Bu çalışmayla benzer bir bulgu Meriç (2017)'nin araştırmasında da yer almaktadır. Çalışmada babanın mesleği ile çocuğun sosyal kural bilgisi arasında anlamlı bir fark bulunmakla beraber; babası işçi veya serbest meslekte çalışan çocukların sosyal kural bilgisinin babası profesyonel meslek grubunda olan çocuklara göre anlamlı ölçüde düşük olduğu görülmüştür.

Babası profesyonel meslek grubunda olan çocukların sosyal otorite ($x=5,00$), sosyal kural ($x=4,79$), sosyal genelleme (4,97) ve sosyal ceza (9,12) puan ortalamaları diğer gruplardan yüksek çıkmıştır. Bazı meslek grupları belli bir eğitim seviyesi ve donanım gerektirmektedir. Profesyonel meslek gruplarında çalışma saatlerinin düzenli olması ve belli kurallara uyma

zorunluluğunun olması bireylerin çocuk yetiştirirken bunları içselleştirip yansıtmalarına neden olmuş olabilir.

Tablo 19

Çocukların Kardeş Sayılarına Göre SKA Alt Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmalar ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeği										
	Sosyal Ciddiyet			Sosyal Otorite		Sosyal Kural		Sosyal Genelleme		Sosyal Ceza	
Kardeş Sayısı	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Tek Çocuk	14	13,79	1,42	4,93	0,27	4,79	0,80	4,79	0,58	8,21	2,75
İki Çocuk	88	13,64	1,88	4,68	1,00	4,60	0,94	4,87	0,69	8,60	2,27
Üç Çocuk	52	13,73	1,34	4,81	0,56	4,56	0,80	4,96	0,19	8,90	2,23
Dört ve Daha Fazla	26	13,12	2,01	4,81	0,63	4,35	1,35	4,85	0,37	8,50	1,68
Toplam	180	13,60	1,73	4,76	0,80	4,57	0,96	4,89	0,54	8,64	2,21
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	P	F	p	F	P	F	p
Gruplararası	3	0,844	0,471	0,570	0,635	0,733	0,533	0,558	0,643	0,458	0,712
Gruplarıçi	176										
Toplam	179										

Tablo 19 incelendiğinde çocukların kardeş sayılarının sosyal kural algısı alt ölçeğinden sosyal ciddiye (F₍₃₋₁₇₆₎=0,844, p>0,05), sosyal otorite (F₍₃₋₁₇₆₎= 0,570, p>0,05), sosyal kural (F₍₃₋₁₇₆₎= 0,733, p>0,05), sosyal genelleme (F₍₃₋₁₇₆₎= 0,558, p>0,05) ve sosyal ceza (F₍₃₋₁₇₆₎= 0,458, p>0,05) puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark oluşturmadığı saptanmıştır. Çocuk kendi özerkliğini kazandığı andan itibaren aile dışında da sosyalleşmektedir. Bu da sosyal kuralların yalnızca ailede değil dış çevrede de öğrenileceğini göstermektedir. Okul öncesi çocuğu ev dışında da arkadaşlar edinmekte, sınıfta sosyalleşmektedir. Bu nedenle kardeş sayısı çocuğun sosyal kural algısını etkilememektedir. Yapılan araştırmaların birçoğunda da bu araştırmayla tutarlı olarak sosyal kural algısı ile kardeş sayısı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Aksekili, 2017; Arıkoç, 2019; Meriç, 2017; Uslu, 2005).

Schutte Duygusal Zeka Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Schutte Duygusal Zeka Ölçeği'nin anne öğrenim durumu, yaşı, çocuk sayısı ve mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir.

Tablo 20

Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları

Anne Öğrenim Durumu	Duygusal Zeka Ölçeği								
	İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi			Duyguların Kullanımı		Duyguların Değerlendirilmesi		Toplam Puan	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
İlkokul	59	43,68	6,58	19,58	3,01	35,44	5,20	143,93	15,11
Ortaokul	28	46,29	5,60	19,64	3,16	36,89	4,92	150,14	16,12
Lise	50	46,02	5,57	20,34	3,78	36,88	5,37	151,90	16,37
Lisans	43	47,81	4,75	21,84	3,28	40,72	3,76	161,93	12,15
Toplam	180	45,72	5,92	20,34	3,42	37,33	5,26	151,41	16,33
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	P	F	P
Gruplararası	3	4,511	0,004**	4,349	0,006**	9,990	0,000**	12,024	0,000**
Gruplariçi	176								
Toplam	179								

**p<0,05

Tablo 20 incelendiğinde annelerin duygusal zeka alt boyutlarından iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi ($F_{(3-176)}=4,511$, $p<0,05$), duyguların kullanımı ($F_{(3-176)}=4,349$, $p<0,05$), duyguların değerlendirilmesi ($F_{(3-176)}=9,990$, $p<0,05$) ve toplam puanlarında ($F_{(3-176)}=12,024$, $p<0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yapılan Tukey HSD testi sonucunda iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi, duyguların kullanımı, duyguların değerlendirilmesi ve toplam puanlarında farklılığın lisans mezunu annelerden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Puan ortalamalarına bakıldığında duygusal zeka ölçeği alt boyutlarından iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi ($\bar{x}=47,81$), duyguların kullanımı ($\bar{x}=21,84$), duyguların değerlendirilmesi ($\bar{x}=40,72$) ve toplam puanlarının ($\bar{x}=161,93$) lisans mezunu annelerin diğer gruptaki annelere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Duygusal zeka öğrenilebilir ve geliştirilebilir olduğundan eğitim seviyesi yükseldikçe duygusal zekanın artması beklenen bir durumdur. Eğitim seviyesi artan birey daha çok okumakta ve bunun sonucu olarak kendi duygularını etkin kullanmakta, karşısındakinin duygularını algılamakta ve değerlendirebilmektedir. Bireyin eğitim seviyesi

arttıkça kendi duygularını da fark edebilme ve yönetebilme becerileri artmaktadır. Bu da bireyin duygusal zekasını arttırmaktadır.

Harrod ve Scheer (2005) araştırmasında eğitim düzeyi ile duygusal zeka arasında pozitif korelasyon olduğunu saptamıştır. Yaman (2019)'un öğretmenlerle yaptığı bir duygusal zeka çalışmasında annesi lisans mezunu olanların toplam puanlarının diğer öğrenim gruplarındaki annelerden yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Özgen (2019)'un evli kadınlarda duygusal zekayı ölçtüğü çalışmada lisans mezunu annelerin duygusal zeka puanları ilk ve orta öğretim olanlardan yüksek bulunmuştur. Annenin eğitim düzeyi arttıkça duyguların kullanımı, ruh halini düzenlenmesi ve duygu değerlendirmesi artmaktadır.

Tablo 21

Çocukların Annelerinin Yaşlarına Göre “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları

Anne Yaşı	Duygusal Zeka Ölçeği								
	İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi			Duyguların Kullanımı		Duyguların Değerlendirilmesi		Toplam Puan	
	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
18-30 yaş	69	45,51	6,58	20,12	3,66	36,91	5,46	150,12	17,65
31-40 yaş	95	45,88	5,46	20,50	3,25	37,73	5,15	152,45	15,49
41-50 yaş	16	45,69	5,91	20,47	3,52	36,75	5,13	150,81	15,80
Toplam	180	45,72	5,92	20,34	3,42	37,33	5,26	151,41	16,33
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	2	0,080	0,923	0,236	0,790	0,581	0,560	0,418	0,659
Gruplariçi	177								
Toplam	179								

Tablo 21 incelendiğinde duygusal zeka ölçeğinin alt boyutlarından iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi ($F_{(2-177)}=0,080$, $p>0,05$), duyguların kullanımı ($F_{(2-177)}=0,236$, $p>0,05$), duyguların değerlendirilmesi ($F_{(2-177)}=0,581$, $p>0,05$) ve toplam puanlarında ($F_{(2-177)}=0,418$, $p>0,05$) annelerin yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Puan ortalamalarına bakıldığında 31-40 yaş aralığındaki annelerin iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi ($\bar{x}=45,88$), duyguların kullanımı ($\bar{x}=20,50$), duyguların değerlendirilmesi ($\bar{x}=37,73$) ve toplam puanlarının ($\bar{x}=152,45$) diğer gruptaki annelere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Ertuğrul (2020) öğretmenler arasında yaptığı çalışmada duygusal zeka ile yaş arasında anlamlı bir fark bulmamıştır. Puan ortalamalarında ise 35-40 yaş arasında duygusal zeka puanının daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Kalyoncuoğlu (2018) araştırmasında ebeveynin duygusal zekasının yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturmadığını saptamıştır. Duygusal zeka ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmayan araştırmalar (İşmen, 2001; Harrod ve Scheer, 2005; Aşan ve Özyer, 2005) bulduğumuz sonuçları destekler niteliktedir.

Tablo 22

Annelerin Mesleğine Göre “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları

		Duygusal Zeka Ölçeği							
		İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi		Duyguların Kullanımı		Duyguların Değerlendirilmesi		Toplam Puan	
Anne Meslek Durumu	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Çalışan	38	47,68	2,12	21,55	3,60	40,68	4,24	161,26	13,01
Çalışmayan	142	45,19	4,98	20,01	3,30	36,42	5,15	148,77	16,14
		t	p	T	P	t	p	t	p
t	Testi	2,328	0,021	2,500	0,021	4,681	0,000**	4,398	0,000**
Sonuçları									

**p<0,05

Tablo 22 incelendiğinde duygusal zeka ölçeğinin alt boyutlarından duyguların değerlendirilmesi ($t=4,681$, $p<0,05$) ve toplam puanlarında ($t=4,398$, $p<0,05$) anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Puan ortalamalarına bakıldığında ev hanımı annelerin duyguların değerlendirilmesi ($x=36,42$) ve toplam puanlarının ($x=148,77$) çalışan annelere oranla düşük olduğu saptanmıştır. Bireyin sahip olduğu duygular algılama becerilerini etkilemektedir. Duygusal zeka bireyin doğru iletişim becerilerine sahip olması açısından gereklidir. Çalışan birey toplum içerisinde daha çok insanla iletişim kurmaktadır. Bu iletişimin başarılı olması da bireyin kendi duygularını karşısındakine etkili aktarabilmesi ve karşısındakinin duygularını doğru anlamasına bağlıdır. Özgen (2019) evli kadınların duygusal zekasını araştırdığı çalışmasında çalışan kadınların duygusal zeka puanının çalışmayan kadınlardan daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Tablo 23

Çocuk Sayısına Göre Annelerin “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”nden Aldıkları Puanlara İlişkin Analiz (ANOVA) Sonuçları

		Duygusal Zeka Ölçeği							
		İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi			Duyguların Kullanımı		Duyguların Değerlendirilmesi		Toplam Puan
Çocuk Sayısı	N	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S
Tek Çocuk	14	46,57	4,86	20,79	2,78	38,15	4,25	154,50	11,32
İki Çocuk	88	45,81	5,72	20,64	3,56	37,93	5,08	153,41	16,11
Üç Çocuk	52	45,23	6,75	19,85	3,39	35,87	5,46	147,62	17,76
Üç Çocuk ve Daha Fazlası	26	45,96	5,53	20,08	3,33	37,15	5,57	150,58	15,65
Toplam	180	45,72	5,92	20,34	3,42	37,33	5,26	151,41	16,33
Varyans Analizi	Sd	F	p	F	p	F	p	F	p
Gruplararası	3	0,233	0,874	0,709	0,548	2,165	0,094	1,581	0,196
Gruplariçi	176								
Toplam	179								

Tablo 23 incelendiğinde duygusal zeka ölçeğinin alt boyutlarından iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi ($F_{(3-176)}=0,233$, $p>0,05$), duyguların kullanımı ($F_{(3-176)}=0,709$, $p>0,05$), duyguların değerlendirilmesi ($F_{(3-176)}=2,165$, $p>0,05$) ve toplam puanlarında ($F_{(3-176)}=1,581$, $p>0,05$) annelerin çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Puan ortalamalarına bakıldığında tek çocuk sahibi annelerin iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi ($x=46,57$), duyguların kullanımı ($x=20,64$), duyguların değerlendirilmesi ($x=38,15$) ve toplam puanlarının ($x=154,50$) diğer gruptaki annelere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çocukla ilgilenmek ve ona yeteri kadar zaman ayırabilmek tek çocuk sahibi anneler için daha kolaydır. Fazla çocuk sayısı çocuklara ayrılan zamanı ve aynı zamanda annenin kendine vakit ayırmasını kısıtlayabilir. Nitekim duygusal zeka geliştirilebilir bir zeka türü olduğundan tek çocuk sahibi annenin bunun için daha fazla zamanı olduğu düşünülebilir. Sarı (2018) çalışmasında 1 ve 2 çocuğa sahip olan annelerin aile içi iletişimde 3, 4 ve 5 çocuk sahibi annelere göre daha iyi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

ASKA ile Duygusal Zeka Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 24

Annelerin Duygusal Zeka Ölçeğinden Aldıkları Puanlar ile Çocuklarının AKA Alt Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Testi Sonuçları

Değişkenler	Annelerin Duygusal Zeka Puanları				Toplam Puan
		İyimserlik/ Ruh Halinin Düzenlenmesi	Duyguların Kullanımı	Duyguların Değerlendirilmesi	
Ahlaki Ciddiyet	r	-0,039	-0,067	0,018	-0,001
	p	0,606	0,372	0,806	0,994
	N	180	180	180	180
	r ²	0,001	0,004	0,000	0,000
Ahlaki Otorite	r	0,205	0,008	0,160	0,199
	p	0,006**	0,918	0,032*	0,007**
	N	180	180	180	180
	r ²	0,042	0,000	0,025	0,039
Ahlaki Kural	r	0,078	0,005	0,096	0,108
	p	0,298	0,951	0,198	0,149
	N	180	180	180	180
	r ²	0,006	0,000	0,009	0,011
Ahlaki Genelleme	r	0,198	-0,001	0,195	0,213
	p	0,008**	0,985	0,009**	0,004*
	N	180	180	180	180
	r ²	0,039	0,000	0,038	0,045
Ahlaki Ceza	r	0,016	0,067	0,023	0,031
	p	0,832	0,375	0,761	0,677
	N	180	180	180	180
	r ²	0,000	0,004	0,000	0,000

*p<0,05

Tablo 24 incelendiğinde ahlaki ciddiyet alt boyutu ile annelerin duygusal zeka alt boyutlarında iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi alt boyutu arasındaki ilişki $r=-0,039$; duyguların kullanımı alt boyutu arasındaki ilişki $r=-0,067$; duyguların değerlendirilmesi $r=0,018$ ve toplam puan arasındaki ilişki $r=-0,001$ olarak belirlenmiştir.

Ahlaki otorite alt boyutu ile iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasındaki ilişki $r=0,205$ 'tir. Bu ilişki zayıf ve pozitif yönlüdür. İyimserlik ruh halinin düzenlenmesi puanı arttıkça ahlaki otorite algısı puanı artmaktadır. Aynı zamanda ahlaki otorite puanı arttıkça iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi puanı artmaktadır. Bu katsayı anlamlı olmakla birlikte bu iki değişkenin açıkladığı ortak varyans miktarı %0,6'dır ($p<0,05$). Ahlaki otorite puanı bireyin ortamda herhangi bir otorite yokken de istenen davranışı yapmasını içermektedir. İyimserlik ruh halinin düzenlenmesi ise kişinin duygularını kontrol altına alabilmesi ve duygusal olarak

zor şartlarda ve zorlayıcı kişilere karşı başa çıkabilmesini gerektirmektedir. Bu durumda kendi duyguları ile başa çıkabilen ve zor şartlara uyum sağlayabilen anne çocuğuna doğru rol model olarak onun ahlaki otoritesini geliştirmektedir. Duygusal olarak kendini geliştirmiş bir anne ile büyüyen çocuk kendi duygu ve dürtülerini kontrol altına almayı öğrenir ve her durumda otoritenin gerektirdiği uygunlukta davranır.

Ahlaki otorite alt boyutu ile duyguların değerlendirilmesi arasındaki ilişki $r=0,160$ 'tır. Bu ilişki zayıf ve pozitif yönlüdür. Duyguların değerlendirilmesi puanı arttıkça ahlaki otorite puanı artmaktadır. Aynı şekilde ahlaki otorite puanı arttıkça duyguların değerlendirilmesi puanı artmaktadır. Bu katsayı anlamlı olmakla birlikte bu iki değişkenin açıkladığı ortak varyans miktarı %3,2'dir ($p<0,05$). Duyguların değerlendirilmesi alt boyutu bireyin karşısındakinin ve kendisinin duygularını bazı ipuçları ile tahmin edebilmesi ve yorumlayabilmesini içerir. Aynı zamanda bu ipuçları ile kendi duygularını doğru şekilde ifade edebilmesini de içermektedir. Duygusal süreçlerle ilgili olan bu alt boyut hangi olayın hangi duyguyu tetiklediğini bilmeyi gerektirir (Jan ve Anwar, 2019). Karşısındakinin duygularını doğru anlayan anne her durumda olduğu gibi ahlaki otorite gerektiren durumlarda da çocuğun duygularını analiz ederek doğru iletişim kurar. Bunun sonucunda anlaşıldığını hisseden ve ihtiyaçlarına uygun cevaplar alan çocuğun toplumsal normlara uygun davranmayı içselleştirmesi beklenen bir sonuçtur.

Ahlaki otorite alt boyutu ile duygusal zeka toplam puan arasındaki ilişki $r=0,199$ 'dur. Bu ilişki zayıf ve pozitif yönlüdür. Ahlaki otorite arttıkça toplam puan artmaktadır. Aynı şekilde duygusal zeka toplam puanı arttıkça ahlaki otorite atmaktadır. Bu katsayı anlamlı olmakla birlikte bu iki değişkenin açıkladığı ortak varyans miktarı %0,7'dir ($p<0,05$). Duygusal zekanın insan yaşamındaki önemi son yıllarda yapılan çalışmalarla daha da belirginleşmiştir. Duygusal zeka ile duyguları yöneten bireyin iletişim becerileri de olumlu etkilenmektedir. Bu beceri annenin kendi çocuğuyla kurduğu iletişime de yansımaktadır.

Çocuklar ahlaki model gelişiminde öncelikle kendi ailesini gözlemleyerek öğrenir. Ebeveynin bu aşamadaki tutumu çocuğun gelişimini doğrudan etkiler. Taklit ve kendini özdeşleştirme ile öğrenen çocuk doğru ebeveyni rol model aldıkça ahlaki algısını topluma uygun şekilde oluşturacaktır. Ebeveynin doğru rol model olabilmesi için öncelikle kendisinin toplumsal kurallara uygun davranması gerekir. Araştırmada ele aldığımız ebeveyn olan annenin içinde bulunduğu duygu durumları ve ruh hali ev içerisindeki

yaşantısını etkilemektedir. Duygusal olarak yıpranmış ve ya kendini ifade etmekte zorlanan bireyin karşısındakini anlayıp duygularını yönetmesi beklenemez.

Sonuç olarak duygusal zekası yüksek anneye sahip bir çocuğun ahlaki otorite algısının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın yapıldığı bölgeyi de dikkate alacak olursak çocuklar bu bölgede daha çok anne ile iletişim kurmakta ve vakit geçirmektedir. Anneye yüklenen çocuk bakımı ve ev sorumluluğunun duygusal açıdan yıpratıcı olduğu gerçeği kaçınılmazdır. Böyle durumlarda annenin çocuğa karşı daha otoriter tutum sergilediği görülebilmektedir. Anne ile fazla zaman geçiren çocuk ahlaki davranış gerektiren bir durumda annenin verdiği tepkiye göre doğru ve yanlış ayırt edebilmekte ve buna göre şema oluşturmaktadır.

Ahlaki genelleme alt boyutu ile iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasındaki ilişki $r=0,198$ 'dir. Bu ilişki zayıf ve pozitif yönlüdür. Ahlaki genelleme puanı arttıkça iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi puanı artmaktadır. Aynı şekilde iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi puanı arttıkça ahlaki genelleme puanı artmaktadır. Bu katsayı anlamlı olmakla birlikte bu iki değişkenin açıkladığı ortak varyans miktarı %0,8'dir $p(<0,05)$.

Ahlaki genelleme alt boyutu ile duyguların değerlendirilmesi arasındaki ilişki $r=0,195$ 'dir. Bu ilişki zayıf ve pozitif yönlüdür. Ahlaki genelleme puanı arttıkça duyguların değerlendirilmesi puanı artmaktadır. Aynı şekilde duyguların değerlendirilmesi puanı arttıkça ahlaki genelleme puanı artmaktadır. Bu katsayı anlamlı olmakla birlikte bu iki değişkenin açıkladığı ortak varyans miktarı %0,9'dur $p(<0,05)$.

Ahlaki genelleme alt boyutu ile duygusal zeka toplam puanları arasındaki ilişki $r=0,213$ 'tür. Bu ilişki zayıf ve pozitif yönlüdür. Ahlaki genelleme puanı arttıkça duygusal zeka toplam puanı artmaktadır. Aynı şekilde duygusal zeka toplam puanı arttıkça ahlaki genelleme puanı artmaktadır. Bu katsayı anlamlı olmakla birlikte bu iki değişkenin açıkladığı ortak varyans miktarı %0,4'tür $p(<0,05)$.

Duygusal zeka ile iletişim birbirinden ayrılmaz iki değişkendir. Duygusal zekaya sahip bireyler ilişkilerinde çözüm odaklıdır. Bireyin önce kendi duygularını, sonra karşısındakinin duygularını anlamasını sağlayan duygusal zeka ebeveynin çocuğa model olmasında ve bunu yansıtmasında da etkilidir. Ebeveyn çocuk ile olan iletişimde duygularını doğru yönetebilir ve çocuğun neler hissettiğini anlayabilirse ahlaki kural gerektiren durumlarda çocuğa doğru şekilde yardımcı olur. Özellikle duygusal zeka bileşenlerinden empati kurma annenin çocuğun hislerini anlamasını ve onu doğruya yönlendirmesini sağlar. Eğer anne çocuğun

davranışlarını görmezden gelir ve önemsemezse çocuk doğruyu yanlış ayırt edemez. Bu da sağlıklı bir ahlak gelişimine neden olur.

Tezel Şahin ve Özyürek (2015) anne-çocuk ilişkisinin çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına etkisini incelediği araştırmada olumlu anne-çocuk ilişkisinin çocuğun ahlaki ve sosyal kural algısını artıracak sonucuna varmıştır. Çocukların anneleri ile yakın ilişkide bulunduğu ve uyulması gereken kuralları ilk annesinden öğrendiği bilinen bir gerçektir. Anne çocuk için bir rehberdir ve onun yoluna ışık tutmaktadır. Çocuğun annesi ile arasındaki ilişki onun ileriki yaşamındaki davranışlarının temelini oluşturmaktadır (Berry ve O'connor, 2010).

Duygusal zekası yüksek ebeveynler çocuk yetiştirme tutumlarında öne çıkmaktadır. Sarı (2018)'in çalışmasında annenin iletişim işlevi ile çocuğun ahlaki kural algısı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Yine aynı çalışmada annenin duygusal tepki verme davranışı ile çocukların ahlaki otorite, ahlaki kural yokluğu ve ahlaki genelleme alt boyutları ilişkili çıkmıştır.

Yapılan çalışmalar sınırlı olsa da annenin duygusal zeka düzeyinin aile içi iletişimde etkili olduğu kanıtlanmıştır. Bununla beraber bu araştırma sonucunda annenin duygusal zekası ile çocuğun ahlaki kural algısının ahlaki otorite ve ahlaki genelleme alt boyutlarında anlamlı düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır. Bu veriler neticesinde annenin duygusal zekasının çocuğun sağlıklı ahlak gelişimi için önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Tablo 25

Annelerin Duygusal Zeka Ölçeğinden Aldıkları Puanlar ile Çocuklarının SKA Alt Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Testi Sonuçları

Değişkenler	Annelerin Duygusal Zeka Puanları				Toplam 8Puan
		İyimserlik/ Ruh Halinin Düzenlenmesi	Duyguların Kullanımı	Duyguların Değerlendirilme si	
Sosyal Ciddiyet	R	0,029	-0,064	-0,017	0,016
	P	0,695	0,394	0,823	0,836
	N	180	180	180	180
	r ²	0,000	0,004	0,000	0,000
Sosyal Otorite	R	0,021	-0,082	0,046	0,023
	P	0,781	0,276	0,544	0,759
	N	180	180	180	180
	r ²	0,000	0,006	0,002	0,000
Sosyal Kural	R	0,003	0,016	0,061	0,029
	P	0,965	0,831	0,414	0,701
	N	180	180	180	180
	r ²	0,000	0,000	0,003	0,000
Sosyal Genelleme	R	-0,008	-0,001	0,070	0,032
	P	0,915	0,993	0,349	0,670
	N	180	180	180	180
	r ²	0,000	0,000	0,004	0,001
Sosyal Ceza	R	-0,042	-0,040	-0,011	-0,050
	P	0,579	0,593	0,888	0,501
	N	180	180	180	180
	r ²	0,001	0,001	0,000	0,002

Tablo 25 incelendiğinde sosyal ciddiyet alt boyutu ile iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasındaki ilişki $r=0,029$; duyguların kullanımı arasındaki ilişki $r=-0,064$; duyguların değerlendirilmesi arasındaki ilişki $r=-0,017$ olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler arasındaki katsayılar anlamlı olmayıp aralarında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Sosyal otorite alt boyutu ile iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasındaki ilişki $r=0,021$; duyguların kullanımı arasındaki ilişki $r=-0,082$; duyguların değerlendirilmesi arasındaki

ilişki $r=0,046$ olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler arasındaki katsayılar anlamlı olmayıp aralarında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Sosyal kural alt boyutu ile iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasındaki ilişki $r=0,003$; duyguların kullanımı arasındaki ilişki $r=0,016$; duyguların değerlendirilmesi arasındaki ilişki $r=0,061$ olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler arasındaki katsayılar anlamlı olmayıp aralarında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Sosyal genelleme alt boyutu ile iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasındaki ilişki $r=-0,008$; duyguların kullanımı arasındaki ilişki $r=-0,001$; duyguların değerlendirilmesi arasındaki ilişki $r=0,070$ olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler arasındaki katsayılar anlamlı olmayıp aralarında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Sosyal ceza alt boyutu ile iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasındaki ilişki $r=-0,042$; duyguların kullanımı arasındaki ilişki $r=-0,040$; duyguların değerlendirilmesi arasındaki ilişki $r=-0,011$ olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler arasındaki katsayılar anlamlı olmayıp aralarında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Ahlaki kurallar uyulması zorunlu ve değiştirilemez kurallar olarak tanımlanır. Sosyal kurallar ise daha çok çocuğun içinde yaşadığı çevre ve sosyal sistemden etkilenen ve bunu yansıtan kurallardır. Çocuk doğumundan itibaren çevresiyle geçirdiği sosyal etkileşimler sonucunda topluma uyum sağlamayı ve kuralları öğrenir. Sosyal kural öğrenimi çocuğun anne-babasıyla kurduğu ilk ilişkiden itibaren gelişmektedir. Annenin kurduğu iletişimin sağlıklı olması çocuğun sosyal yönden sağlıklı gelişmesini sağlayacaktır. Özellikle okul öncesi dönemde çocuğun sosyal gelişimini etkileyen faktörler aile ve akranlarıdır. Anne-babanın çocuğuna karşı olan duygusal yakınlığı çocuğun kişisel gelişimini etkilemektedir. Aileden sonra çocuğun karşılaştığı ilk kurum olan okul öncesi kurumu da çocuğun yaşamında büyük öneme sahiptir. Çocuk okul öncesi kurumunda akranları ile iletişim kurmakta ve sosyalleşmektedir.

Sanayileşmiş ve gelişmekte olan toplumlarda ebeveynler çalıştıkları için çocukları erken yaşta okul öncesi kurumlara göndermektedirler. Bunun sonucu olarak çocuk ailesinden daha fazla okulda akranları ile vakit geçirmektedir. Akranları ile vakit geçiren çocuk sosyalleşmekte ve topluma uygun sosyal kural algısı geliştirmektedir. Bu bağlamda sosyal kuralları öğrenmede akran faktörü aile faktörünün önüne geçmektedir. Bunun sonucu olarak da annenin duygusal durumlarının çocuğun sosyal kural algısına etkisi azalmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocukların ahlaki ve sosyal kural algısı ile annelerinin duygusal zekaları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 2018-2019 eğitim öğretim yılı Diyarbakır Ergani ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokulu ve anasınıflarında bulunan 60-72 ay arası 180 çocuktan veriler toplanmıştır.

Çocukların demografik bilgilerini belirlemek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, annelerin duygusal zekalarını belirlemek için “Schutte Duygusal Zeka Ölçeği”, çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarını belirlemek için “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği” kullanılmıştır.

Verilerin analizinde SPSS programı kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

AKA Alt Ölçeğine İlişkin Sonuçlar

Ahlaki kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların cinsiyetine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki kural algısı alt ölçeğinde çocukların annelerinin öğrenim durumuna göre puanlamada istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Üniversite mezunu annelerin çocuklarının puanı diğer gruptaki çocuklardan yüksektir.

Ahlaki kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların babalarının öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki kural algısı alt ölçeğinde çocukların annelerinin yaşlarına göre ahlaki otorite ve ahlaki kural puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). 31-

40 yaş aralığındaki annelerin çocuklarının puanı diğer gruptaki çocuklardan yüksek bulunmuştur.

Ahlaki kural algısı alt ölçeğinde çocukların babalarının yaşlarına göre ahlaki otorite puanında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Babaları 51-60 yaş aralığında olan çocukların ahlaki puanı diğer gruptaki çocuklardan yüksek bulunmuştur.

Ahlaki kural algısı alt ölçeğinde çocukların annelerinin mesleklerine göre ahlaki kural puanında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Annesi çalışmayan çocukların ahlaki otorite ve ahlaki genelleme puanları diğer çocuklardan düşük çıkmıştır.

Ahlaki kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların babalarının mesleklerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların kardeş sayılarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

SKA Alt Ölçeğine İlişkin Sonuçlar

Sosyal kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların cinsiyetine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal kural algısı alt ölçeğinde çocukların annelerinin öğrenim durumuna göre puanlamada istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların babalarının öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal kural algısı alt ölçeğinde çocukların annelerinin yaşlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). 18-30 yaş aralığındaki annelerin çocuklarının sosyal otorite ve sosyal genelleme puanı diğer gruptaki çocuklardan düşük bulunmuştur.

Sosyal kural algısı alt ölçeğinde çocukların babalarının yaşlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Babaları 31-40 yaş aralığında olan çocukların sosyal otorite, sosyal kural ve sosyal genelleme puanları diğer gruptaki çocuklardan yüksek bulunmuştur.

Sosyal kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların annelerinin mesleklerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Annesi çalışmayan

çocukların sosyal otorite ve sosyal genelleme puanları annesi çalışan çocuklardan düşük bulunmuştur.

Sosyal kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların babalarının mesleklerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Babası işçi olan çocukların sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları diğer çocuklardan düşük çıkmıştır.

Sosyal kural algısı alt ölçeği puanlarında çocukların kardeş sayılarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Schutte Duygusal Zeka Ölçeğine İlişkin Sonuçlar

Duygusal zeka ile annelerin öğrenim durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Lisans mezunu annelerin duygusal zeka puanları diğer gruptaki annelerden yüksek çıkmıştır.

Duygusal zeka ile annelerin yaşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Duygusal zeka ile annelerin mesleği arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Ev hanımı olan annelerin duygusal zeka puanları çalışan annelere göre düşük çıkmıştır.

Annelerin sahip olduğu çocuk sayısına göre duygusal zekalarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

ASKA ile Duygusal Zeka Arasındaki Korelasyona İlişkin Sonuçlar

Ahlaki ciddiyet ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki otorite ile annelerin duygusal zeka alt boyutlarından iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlüdür ($r=0,205$). İyimserlik ruh halinin düzenlenmesi puanı arttıkça ahlaki otorite puanı artmaktadır.

Ahlaki kural ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki genelleme ile annelerin duygusal zeka alt boyutlarından iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu ilişki zayıf olmakla birlikte pozitif yönlüdür ($r=0,198$). Ahlaki genelleme arttıkça iyimserlik ruh halinin düzenlenmesi artmaktadır.

Ahlaki ceza ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal otorite ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal kural ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal genelleme ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ceza ile duygusal zeka alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Öneriler

Ailelere Yönelik Öneriler: Ahlaki ve sosyal kural algısı çocuğun ilk eğitim yeri olan ailede başlamaktadır. Ailelerin çocuklara sergilediği tutum ve davranışlar çocuğun ahlaki gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Bunun yanı sıra aile içerisinde ebeveynlerin duygusal yaşantıları da çocuğun gelişimini her yönüyle etkilemektedir. Ebeveynin duygusal olarak çocuğa doğru rol model olması gerekmektedir. Bu bağlamda aile örnek davranışlar sergileyerek çocuğun sosyal öğrenme yoluyla gözlem yapmasını sağlamalıdır. Duygusal zekanın çocuğu etkilediği bilinerek aile kendini bu konuda geliştirmeli, gerektiği yerde bir uzmandan yardım almalıdır. Böylece kendine güvenen, dürüst ve ahlaki yönden gelişmiş çocuklar yetişecektir.

Küçük yaşta evlenen bireylerin çocuk gelişimi ile ilgili kurslara katılmaları ve kendilerini bu konuda geliştirmeleri önerilmektedir.

Eğitim ğretim konusunda yetersiz kalan ebeveynlerin kendilerini geliştirecek seminerlere katılarak ocuk gelişimiyle ilgili bilgiler edinmesi önerilmektedir.

Araştırmacılara Yönelik neriler: Bu araştırma okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 ay arası çocuklar ve anneleri yapılmıştır. Bu konu üzerinde çalışmak isteyen araştırmacılar daha küçük yaş grubundan başlayarak araştırma yapabilirler. Bunun yanı sıra annelerin duygusal zekasına ek olarak babaların duygusal zeka düzeyleri ile çalışma yapılabilir.

Bu araştırma Diyarbakır'ın Ergani ilçesi ile sınırlıdır. Araştırmacılar çeşitli bölgelerdeki illerde yaşayan çocuklarla çalışarak bölgeler arası karşılaştırma yapabilirler.

Bu konuyla ilgili Ahlaki ve Sosyal Kural Algısının ileriki dönemlerdeki etkisini görebilmek adına boylamsal çalışmalar yapılabilir.

Eğitimcilere Yönelik neriler: Çocuğun gelişiminde aileden sonra en fazla öğretmenin rolü vardır. Bu sebeple ğretmen doğru davranışlarla çocuğa model olmalıdır. Öğretmenin duygusal ve ahlaki davranışları çocuğun ileriki yaşamındaki davranışlarını etkilemektedir. Eğitimciler her anlamda çocukların gelişimini sağlamak amacıyla örnek davranışlar sergilemelidir.

Öğretmen ocukların ahlaki ve sosyal kural algısının gelişmesini sağlayacak sınıf içi etkinliklere yer vermelidir. Gerektiği durumlarda okul rehberlik servisi ile iletişim kurmalıdır.

Araştırmada annenin eğitim durumunun ve erken yaşta ocuk sahibi olmasının çocuğun ahlaki ve kural algısına etki ettiği görülmüştür. Bu bağlamda annelere yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. ocuk yetiştirme tutumları ile ilgili ebeveynlere seminerler düzenlenebilir.

KAYNAKLAR

- Abanoz, S. (2008). *6-12 yaş arası çocukların dini ve ahlaki gelişimlerinde anne ve babaların rolü (İzmir ve Sakarya örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Aka Cesur, D. (2020). *Ebeveynlerin duygusal zeka düzeyleri ile duygusal erişilebilirlik düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akaydın, D. & Akduman, G. G. (2016). 6 yaş grubu çocukların duygusal zeka düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1353-1360.
- Akaydın, D. (2015). *6 yaş grubu çocukların duygusal zekaları ile annelerinin mizah tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akgün, Ş. (2008). *Duygusal zeka gelişimi yönünden anne-baba eğitimi*. Ankara: Nasa.
- Akman, B. (2009). *Okul öncesinde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem.
- Aksekili, E. (2017). *60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akyıldız, Z. (2017). *Liseli ergenlerde bağlanma düzeyleri ile duygusal zeka arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alegre, A. (2012). The relation between the time mothers and children spent together and children's trait emotional intelligence, *Child Youth Care Forum* (41), 493-508.
- Aral, N. & Baran, G. (2011). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: Ya-pa.

- Arı, R. (2017). *Eğitim psikolojisi gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel.
- Arıkoç, B. (2019). *Okul öncesi dönemde duygusal zeka ve empati ile ahlaki ve sosyal kural bilgisi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aşan, Ö., & Özyer, K. (2003). Duygusal zekaya etki eden demografik faktörlerin saptanmasına yönelik ampirik bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 151-167.
- Aydın, B. (2013). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Aydın, M. Z. (2011). *Okulda ahlak eğitimi ve ahlak öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik.
- Baba, E. (2010). *Evli çiftlerin duygusal zeka düzeyleri ile evlilik uyumlarının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Malatya.
- Baltaş, Z. (2012). *İnsanın dünyasını aydınlatan ve işine yansıyan ışık duygusal zeka*. İstanbul: Remzi.
- Bar-On, R., Brown, J. M., Kirkcaldy, B., & Thome, E. P. (2000). Emotional expression and implications for occupational stress; An application of the emotional quotient inventory (EQ-i). *Personality and Individual Differences*, 28, 1107-1118.
- Başalan İz, F. (2009). *Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi kuramına göre hemşire öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneklerinin belirlenmesi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Bayındır, D. (2016). *48-72 aylık çocuklar için öz düzenleme becerileri ölçeğinin geliştirilmesi ve çocukların öz düzenleme beceri düzeyleri ile annelerine bağlanma biçimleri, annelerin ebeveyn davranışları ve psikolojik sağlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bazarbashi, F. (2014). *2-6 yaşlarda çocukları olan annelerin duygusal zeka düzeyleri ve bazı demografik özellikleri ile çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Berry, D. & O'connor, E. (2010). Behavioral risk, teacher-child relationships, and social skill development across middle childhood: A child-by-environment analysis of change. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 1-14.
- Bradberry, T. & Greaves, J. (2017). *Duygusal zeka 2.0*. (A.Ulaş, Çev.). İstanbul: Sola
- Budak, S. (2005). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Can, G. (2011). Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretim. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Kişilik gelişimi içinde* (s. 119-151). Ankara: Pegem.
- Ciarrochi, J., Scott, G., Deane, F. P. & Heaven, P. C. L. (2003). Relations between Social and Emotional Competence and Mental Health: A Construct validation study. *Personality and Individual Differences*, 35, 1947-1963.
- Cooper, R. (1997). Applying emotional intelligence in the workplace. *Training and Development*, 51(12), 126-138.
- Cora-Waters, Adrian C. (2004). *Exploring the effects of teaching the character trait of respect to students in grades 4 and the impact it has on behavior during recess*. Master Thesis, Rowan University, New Jersey.
- Çakar, U. (2002). *Duygusal zekanın dönüşümcü liderlik davranışı üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çetinkaya, T. (2017). *Duygusal zeka yeteneğinin ilk ve ortaokul yöneticilerinin başarı düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Çıngı, H. (1990). *Örnekleme kuramı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi.
- Çileli, M. (1986). *Ahlak psikolojisi ve eğitimi*. Ankara: V.
- Dahl A, Campos JJ. (2013). Domain differences in early social interactions. *Child Development*. 84(3):817-25.
- Delikoyun, D. (2017). *Üniversite öğrencilerinde duygusal zeka ve benlik saygısı arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

- Deniz, M., Bakioğlu, F. (2017). Ergenlerde sır saklamanın duygusal özerklik, ahlaki olgunluk, yalnızlık, utangaçlık ve sosyal destek açısından incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(3), 1118-1133.
- Dewey, J. (1976). Okulda ahlak eğitimi. (F. Oğuzkan, Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1-4), 117.
- Doğan, U. (2009). *Lise öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile problem çözme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Driscoll, A. & Nagel, N.G. (1999). *Early childhood education birth-8: The word of children, families and educators*. Neadern Heights, M,A: Allyn & Bacon.
- Dunn, J. (2006). Moral development in early childhood and social interaction in the family. *Handbook of Moral Development*, Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 331-350.
- Durualp, E. & Aral, N. (2015). *Oyun temelli sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Vize.
- Eisenberg, N., Gershoff, E. T., Fabes, R. Z., Shepard, S. A., Cumberland, A. J., Losoya, S. H., Guthrie, I. & Murphy, B. (2001). Mothers' emotional expressivity and children's behavior problems and social competence: Mediation through children's regulation. *Developmental Psychology*, 37(4), 475-490.
- Ertuğrul, N. (2020). *Okul öncesi öğretmenlerinin duygusal zeka düzeylerinin problem çözme becerilerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü eğitim enstitüsü, İstanbul.
- Gander, M. J. & Gardiner, H.W. (2016). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: İmge.
- George, D. & Mallery, P. (2003). *Spss for Windows step by step: A simple guide and reference*. Boston: Allyn & Bacon.
- Giren, K. (2008). *Kendini kontrol eğitiminin okulöncesi çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları ile bilişsel tempolarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Goleman, D. (2012). *Duygusal zeka neden IQ'dan daha önemlidir?* (B. S. Yüksel, Çev.). İstanbul: Varlık.

- Göçet, E. (2006). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile stresle başa çıkma tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Gül, E. (2017). *Duygusal zeka ve iletişim becerileri arasındaki ilişki: Bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, S. (2015). *Sosyal oyunun 48–69 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gündüz, G. (2015). *Türkiye'deki çocukların okul öncesi dönemde öz- düzenleme becerileri: Aile bağlamı ve sosyo- duygusal yetkinlikle ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güney, F. (2009). *Okul yöneticilerinin duygusal zeka düzeyleri ile çatışma yönetimi stratejileri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürsoy, E. ve Balcı Çelik, S. (2020). Duygusal zeka beceri eğitiminin ergenlerde duygusal zeka, empatik beceri ve davranış problemleri üzerine etkisi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 303-327.
- Harrod, N. R., & Scheer, S. D. (2005). An exploration of adolescent emotional intelligence in relation to demographic characteristics. *Adolescence*, 40(159), 503.
- Hatunoğlu, A. & Halmatov, M. & Hatunoğlu, B.Y. (2012). Ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 32(1),1-15.
- Hess, R. & Craft, D. J. (1975). *Teachers of young children*. Usa: Houghten Mifflin Company.
- Houtmeyers, K. A. (2000). Attachment relationship and emotional intelligence in preschoolers. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 62(10-B), 4818.
- İlgar, M.Z. (1996). *Denetim odağının değer sistemleri ahlaki gelişim düzeyi ve öz değerlendirme üzerindeki etkileri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- İşitmez, O. (2020). *üstün yetenekli çocuklarda duygusal zeka, empati ve problem çözme becerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.
- İşmen, A.E. (2004). Duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (11), 55-75.
- İşmen, E. (2003). *Ergenlerde duygusal zeka ile karar verme stratejileri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jan, S.U., & Anwar, M.A. (2019). Emotional intelligence, library use and academic achievement of university students. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 68(1), 38-55.
- Kağıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z. (2015). *Dünden bugüne insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim.
- Karamehmetoğlu, M. (2017). *Beden eğitimi öğretmenlerinin duygusal zeka düzeylerinin mesleki öz yeterlik ve problem çözme becerilerini belirlemedeki rolünün incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaynak, A. (2013). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Koca, B. (2016). *Evlilikte bağlanma stili ile evlilikte sorun çözme becerisi arasındaki ilişkide duygusal zekanın aracı değişken rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kök, M. ve Çakıcı, A. (2017). Çocuklar için ahlaki olgunluk ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(18), 711-730.
- Köse, E. (2020). *Ergenlerde anne baba tutumlarının duygusal zeka ve karar verme stilleri üzerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Maboçoğlu, F. (2006). *Duygusal zeka ve duygusal zekanın gelişimine katkıda bulunan etkenler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Malti T, Gasser L, Gutzwiller-Helfenfinger E. (2010). Children's interpretive understanding, moral judgments, and emotion attributions: relations to social behaviour. *British Journal of Developmental Psychology*, 28, 275-92.
- Maughan, A. & Cicchetti, D. (2002). Impact of child maltreatment and interadult violence on children's emotion regulation abilities and socioemotional adjustment. *Child Development*, 73(5), 1525-1542.
- Meriç, A. & Özyürek A. (2018). Okul öncesi dönem çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 137-166.
- Moller, C. (1999). *Hearthwork*. Hillergd: TMI
- Mumcuoğlu, Ö. (2002). *Bar-on duygusal zeka testinin Türkçe dilsel eşdeğerlik, güvenirlik ve geçerlik çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Okumuş, M. (2019). *Annelerin ahlaki yargılarının 4-5 yaş çocuklarının ahlaki ve sosyal kural bilgileri ve sosyal problem çözme davranışları ile olan ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öğretir Özçelik, A. D. (Ed.). (2021). *Çocuk gelişimi*. Ankara: Pegem.
- Özben Ş., ve Argun, Y. (2002). Okul öncesi çocukların anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 18-28.
- Özbiçer, S. (2013). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile romantik ilişki doyumları ve eşlerinin ilişki doyumlarına yönelik algıları*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özcan, A. (2017). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları prososyal davranışları ile duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özgen, H. (2019). *Evli Kadınlarda duygusal zeka ve evlilik uyumu ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Çag Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özyürek, A. & Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Özyürek, A. (2004). *Kırsal bölge ve şehir merkezinde yaşayan 5-6 yaş grubu çocuğa sahip anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Poulou, M. (2017). The relation of teachers emotional intelligence and students social skills to students emotional and behavioral difficulties: A study of preschool teachers perceptions, *Early Education and Development*, (32)11, 1-15.
- Ramazan, O. & Ural, O. & Sözer Çapan, A. (2006). Okul öncesi çocuklarının (3 ve 6 yaş) ahlaki yargı düzeylerinin belirlenmesi. *Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Geleceği Sempozyumu (Uluslararası Katılımlı) bildiriler kitabı* içinde (s. 51-71). KKTC: Girne Amerikan Üniversitesi.
- Sak, R., Şahin Sak, İ.T. & Atli, S. & Şahin, B.K. Okul öncesi dönem: Anne baba tutumları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 972-991
- Salovey, P. & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(1), 185-211.
- Santrock, J. W. (2014). *Yaşam boyu gelişim* (G. Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel.
- Sarı, N. (2018). *Okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgileri ile annelerinin aile işlevlerine yönelik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Bobik, C., Coston, T. D., Greeson, C., Jedlicka, C., & Wendorf, G. (2001). Emotional intelligence and interpersonal relations. *The Journal of social psychology*, 141(4), 523-536.
- Seçer, Z. & Sarı, H. (2006). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve etmeyen çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak analizi. *Millî Eğitim Dergisi*, 172 (1), 126-142.
- Seçer, Z. & Sarı, H. & Olcay, O. (2006). Anne tutumlarına göre okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 539-557.

- Selçuk, Z. (2001). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel.
- Selçuk, Z. (2008). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Shields, A. M. & Cicchetti, D. (1998). Reactive aggression among maltreated children: The contributions of attention and emotion dysregulation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 27(4), 381-395.
- Smetana, J. G. (1981). Preschool children's conceptions of moral & social rules. *Child Development*, 52(1), 1333-1336.
- Smetana, J. G. (1989). Adolescents' and parents' reasoning about actual family conflict. *Child Development*, 60(1), 1052-1067.
- Smetana, J. G., Schlagman, N., & Adams, P. W. (1993). Preschool children's judgments about hypothetical and actual transgressions, *Child Development*, 64(1), 202-214.
- Sözer Çapan, A. (2005). *3-11 yaş çocuklarının ahlak gelişimlerinin piaget'nin ahlaki gelişim kuramına göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şanlı, D., & Öztürk, C. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 31-48.
- Şen, B. (2017). *Okul öncesi dönem çocuklarının duygusal zeka düzeyleri ile akran ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şengün, M., Kaya, M. (2007). Ahlaki olgunluk ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(24-25), 51-64.
- Şensoy, Ü. (2016). *Duygusal zeka*. İstanbul: Optimist.
- Tatar, A., Tok, S., & Saltukoğlu, G. (2011). Gözden geçirilmiş schutte duygusal zeka ölçeğinin Türkçe 'ye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Farmakoloji Bülteni*, 21(4), 325-338.
- Tatar, A., Tok, S., Tekin Bender, M. & Saltukoğlu, G. (2017). Asıl form schutte duygusal zeka testinin türkçe'ye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(2): 139-146.

- Tekin Bender, M. (2006). *Resim-iş eğitimi öğrencilerinde duygusal zeka ve yaratıcılık ilişkileri*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Tepeli, K. & Yılmaz, E. (2012). Üç farklı programa göre eğitim alan okul öncesi çocukların sosyal kural algılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 197-207.
- Tepeli, K. (2008). *Kendini Kontrol Eğitiminin Okul Öncesi Çocukların Ahlaki Ve Sosyal Kural Algıları İle Bilişsel Tempolarına Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010a). Okul öncesi dönem çocuğa sahip ailelerin çocuklarının ahlaki ve sosyal kural anlayışları üzerine etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırma Dergisi*, 14(3), 75-90.
- Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2015). Anne çocuk ilişkisinin ve baba tutumlarının çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışları üzerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 40(177), 161-174.
- Ugazio G, Lamm C, Singer T. (2012). The role of emotions for moral judgments depends on the type of emotion and moral scenario. *Emotion (Washington, DC)*, 12(3):579-90.
- Ulutaş, İ. (2005). *Anasınıfına devam eden 6 yaş çocuklarının duygusal zekalarına duygusal zeka eğitiminin etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uslu, B. (2005). *Alt sosyo kültürel özellikleri, annenin eğitim durumu, kardeş sayısı ve cinsiyetin ahlak ve sosyal kural bilgilerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ülgen, G. & Fidan, E. (2005). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Wolff, S. (1986). *Problem Çocuklar ve Tedavi*. İstanbul: Say.
- Yaman, G. (2019). *Okul öncesi öğretmenlerinin duygusal zeka düzeyleri ile mesleğe ilişkin tutumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuz, K. E. (2005). *0-12 yaş dönemi çocuklarda duygusal zeka gelişimi*. Ankara: Ceceli.

- Yavuz, K. E. (2010). *Çocuğunuzun duygusal zeka gelişimi için küçük sağlam adımlar*. İstanbul: Timaş.
- Yavuzer, H. (2009). *Çocuğunuzun ilk altı yılı*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2015). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yerli, S. (2009). *İlk ve ortaöğretim okullarındaki yöneticilerin duygusal zeka ve problem çözme becerileri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yörükoğlu, A. (1993). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür.
- Zembat, R. & Unutkan, Ö. P. (2001). *Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yeri*. İstanbul: Ya-pa.

EKLER

Ek-1. Kişisel Bilgi Formu

Değerli Anne,

Bu çalışmanın amacı, annelerin duygusal zeka düzeylerini ortaya koymaktır. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz cevaplar **tarafımızca saklı tutulacak** ve tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır.

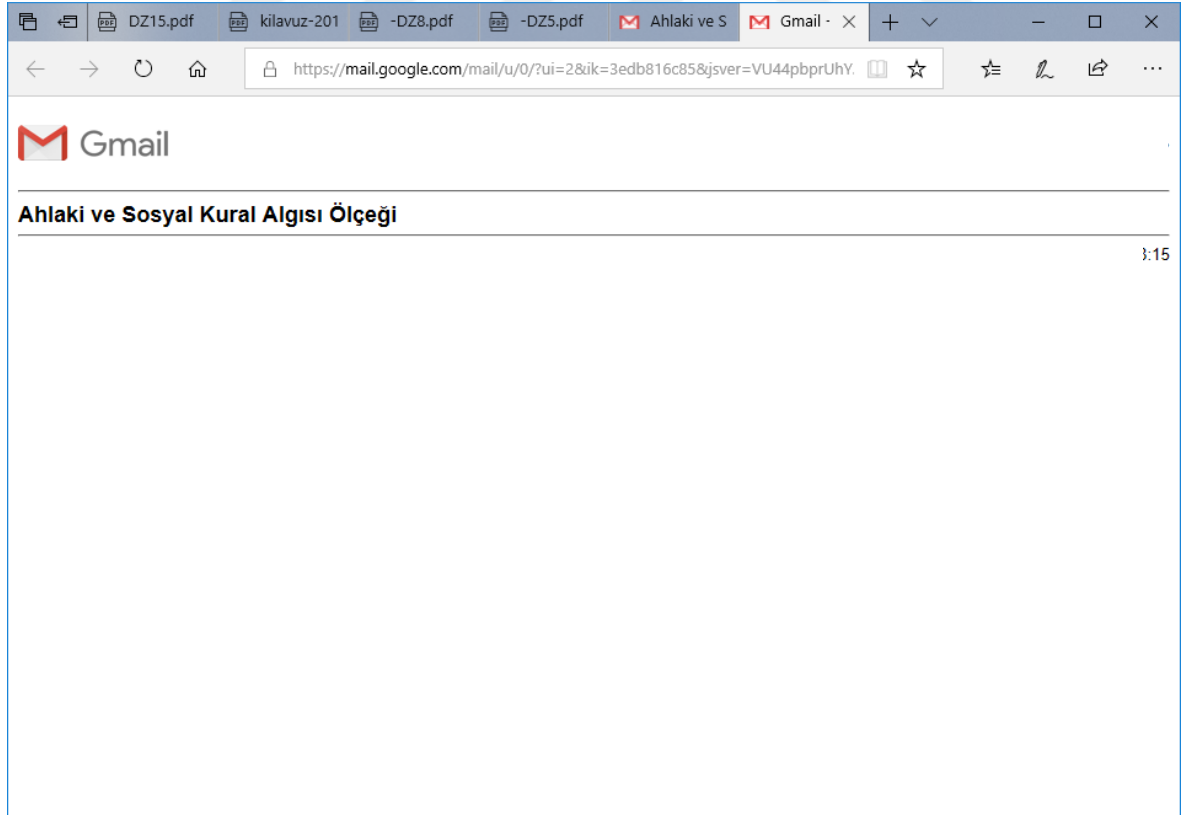
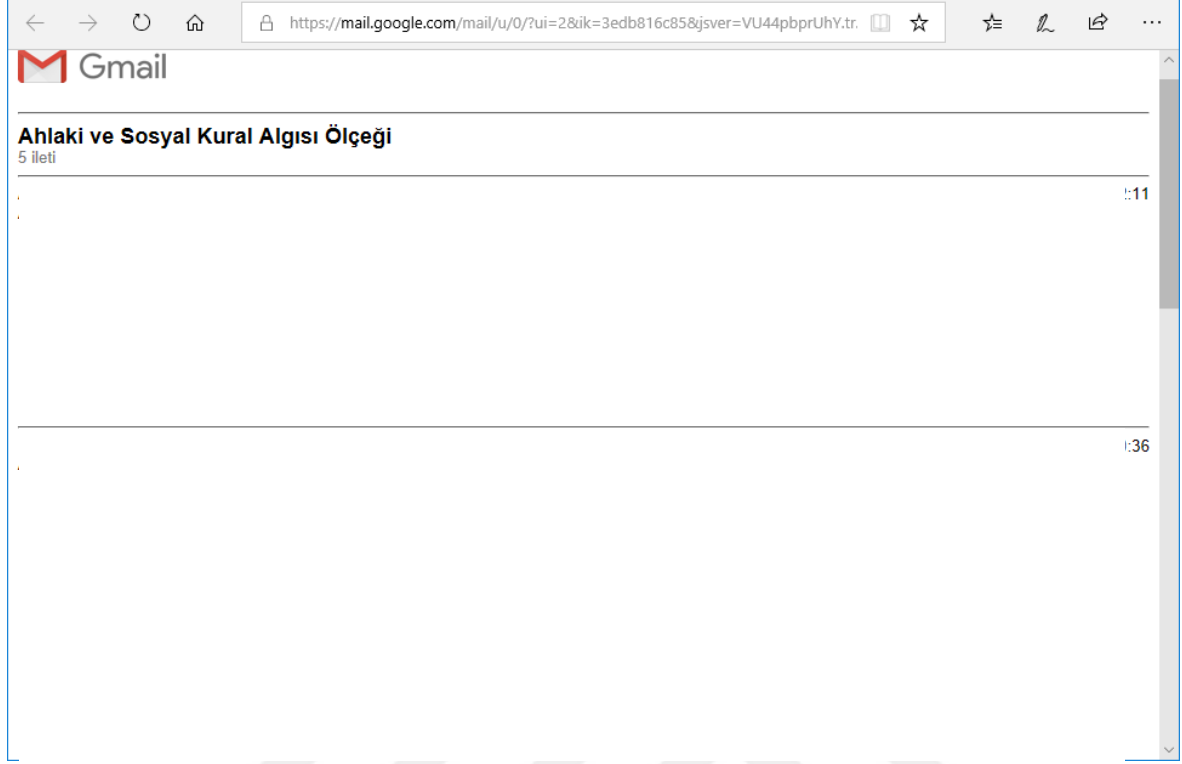
Anket sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için soruları samimi ve doğru olarak yanıtlamanız gerekmektedir. Lütfen anketlerin üzerine isim belirtmeyiniz.

İlgi ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

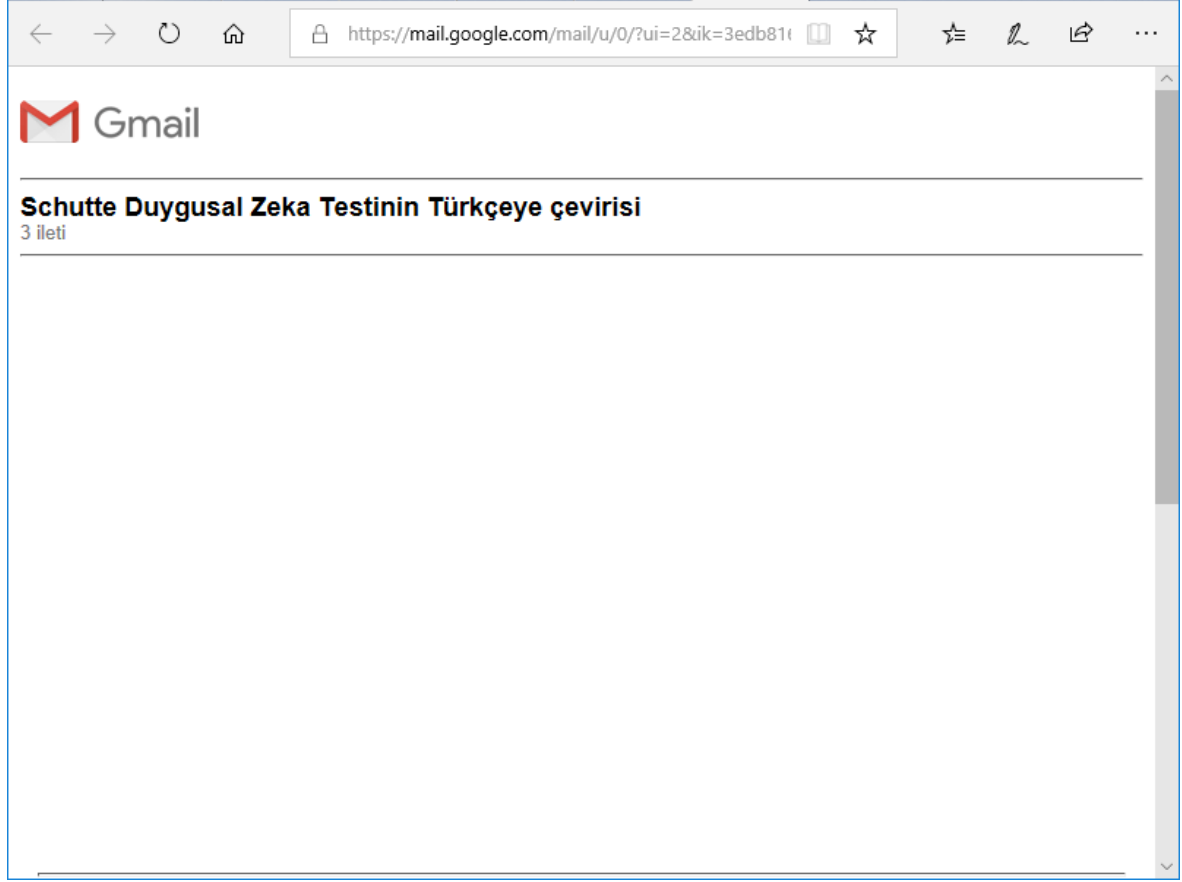
Asena PEKTANE

Çocuğunuzun Cinsiyeti	Kız ( )	Erkek ( )			
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Üniversite ( )	Lisans Üstü ( )
Baba Öğrenim Durumu	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Üniversite ( )	Lisans Üstü ( )
Anne Yaşı	18-30 ( )	31-40 ( )	41-50 ( )	51-60 ( )	60 ve üstü ( )
Baba Yaşı	18-30 ( )	31-40 ( )	41-50 ( )	51-60 ( )	60 ve üstü ( )
Yaşanılan Aile Türü	Geniş Aile ( )	Çekirdek Aile ( )			
Annenin Mesleği					
Babanın Mesleği					
Çocuk Sayınız					

Ek-2. Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği İzin Yazısı

Ek-3. Schutte Duygusal Zeka Testi'nin Türkçeye Uyarlaması İzin Yazısı

Ek-4. Araştırma İçin Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı

T.C.
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 30769799-604.02-E.16865947 20/09/2018
Konu : Anket Uygulama İzni (Asena PEKTANE)

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 22/08/2017 tarih ve 12607291 sayılı 2017/25 Nolu Genelgesi
b) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünün 10.08.2018 tarih ve 1155 sayılı yazısı.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitimi Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Asena PEKTANE'nin "**Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ile Annelerinin Duygusal Zeka Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**" konulu araştırma çalışması için İlimiz Ergani ilçesine bağlı okullarda çalışma yapmak istediği ilgi (b) yazıda belirtilmektedir.

Söz konusu araştırma çalışmasının Okul Müdürlerinin gözetiminde ve sorumluluğunda gönüllülük esasına bağlı olarak, 2018-2019 eğitim öğretim yılı içerisinde eğitim öğretilimi aksatmayacak şekilde yapılması, Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Hasan ASLAN

İl Millî Eğitim
Müdürü

OLUR

<...>

Hacı Hasan GÖKPINAR

Vali a.

Vali Yardımcısı

Eki:

1 Araştırma Değerlendirme Formu

2 Tez Önerisi

Adres:

Elektronik Ağ:

e-posta: stratejigelistirme21@meb.gov.tr

Bilgi için:

Tel: 0 (412) 322 22 35

Faks: 0 ( ) _ _ _ _

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..